

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
ПРИ УЖГОРОДСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ —
ФІЛІАЛ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЦЕНТРУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

В. В. Сагарда, М. Ю. Токар, В. С. Фернега

**ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ПРОБЛЕМИ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
ЗАКАРПАТТЯ**

Ужгород – 2000

ББК 74.04 (4 УКР)

УДК 37.018 (477.87)

С 13

У пропонованому науково-інформаційному виданні зібрано, опрацьовано й проаналізовано матеріали, що стосуються освітньо-виховних проблем національних меншин Закарпаття. На основі історичних даних і сучасних досліджень подаються регіональна характеристика етнічного складу населення, стан та динаміка розвитку освіти національних меншин на різних рівнях системи освіти. Авторами робиться спроба аналізу кадрового та навчально-методичного забезпечення шкіл нацменшин Закарпатської області. У додатку пропонується низка державних документів, які торкаються забезпечення прав і свобод національних меншин в Україні.

Автори сподіваються, що дане видання стане в нагоді педагогам шкіл національних меншин, працівникам державних і освітніх закладів, студентам та й взагалі широкому загалу населення регіону.

Науковий редактор — доктор педагогічних наук, професор **Сагарда В. В.**

Рецензенти:

Задорожний В. Є., професор, доктор історичних наук, завідувач кафедри історії України УжДУ;

Вегеш М. М., професор, доктор історичних наук, директор НДІ “Карпатознавства”;

Кухта М. І., доцент, кандидат педагогічних наук.

Рекомендовано до друку Вченою радою УжДУ (редакційно-видавничий відділ)

від “29” червня 2000 року, протокол № 7

Видано на кошти проекту № 10243-96 міжнародної програми TACIS.

ISBN 966-7400-12-1.

© Сагарда В. В., 2000

© Токар М. Ю., 2000

© Фернега В. С., 2000

“... Водночас усі громадяни України, незалежно від їхньої етнічної належності, мають певні обов’язки: дотримуватись Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет, територіальну цілісність, поважати мову, культуру, традиції, звичаї, релігійну самобутність один одного. Тільки за цієї умови можливе становлення і зміцнення толерантного і згуртованого спільною любов’ю до своєї землі і своєї держави поліетнічного українського суспільства”.

(Комплексна програма підвищення рівня політичної культури та правової освіти національних меншин та релігійних громад України, затверджена Державним комітетом України у справах національностей і міграції та узгоджена із Кабінетом Міністрів України.

17 листопада 1998 р.)

ВСТУП

Освіті і вихованню, а, отже, і соціалізації поколінь на кожному етапі розвитку суспільства властивий свій зміст, форми і методи реалізації найважливіших проблем, які в свою чергу залежать від менталітету, традицій народу, сімейних відносин, розвитку продуктивних сил, поділу праці, державного устрою і освітньої політики. В історії України, яка має свої глибокі освітні традиції, при порівняно дуже короткій власній державності постійно приділялася увага розвитку освіти всіх громадян, що проживали на її теренах. Ми знаходимо багато документів щодо денаціоналізації освіти українського населення, але не зустрічаємо таких, які б підтверджували обмеження щодо освіти інших етносів, ні в період козаччини, ні хмельниччини, як і в інші роки державної самостійності. Центральна Рада у своїх Універсалах – державних документах, гарантах прав і вольностей народу, зокрема в Третьому Універсалі, наголошує: “Український народ, сам довгі роки боровся за свою національну волю й нині, здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх національностей, на Україні сущих, тому оповіщаємо: що народам великоруському, єврейському, польському й іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права та свободи самоврядування в справах їх національного життя”.

У 69 статті Конституції УНР вказано: “Кожна з населяючих Україну націй має право в межах УНР на національно-персональну автономію, цебто на самостійне творення свого національного життя... Це є невід’ємне право націй, і ні одна з них не може бути позбавлена цього права або обмежена в ньому”.

В маніфесті Карпатської України, проголошеному в 1938 р. Першою Українською Центральною Народною Радою в Хусті, наголошено, що “... на території нашої держави полишились групи населення, яке належить до інших народностей. Наша влада й Підкарпатська держава забезпечить вільний розвиток за кожним, хто з пошаною ставиться до наших народних змагань та респектує наш державно-політичний устрій”.

Не менш вагомо ці права відображені в Конституції України (1996 р.), де вказано, що “Кожен має право на освіту... Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства”.

Більш деталізовано це конституційне положення у “Державній програмі відродження й розвитку освіти національних меншин в Україні на 1994-2000рр”, головною метою якої є визначення стратегії розвитку системи освіти для представників різних національностей – громадян України на найближчі роки та перспективу ХХІ століття, створення життєдайної системи навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, успадкування духовних надбань рідного народу, формування у молоді позиції громадянина української держави незалежно від національної належності.

У пропонованому виданні розглядаються реалії розв’язання проблем освіти національних меншин в одному з поліетнічних регіонів України – Закарпатській області.

В основу науково-інформаційного видання автори-упорядники поклали зміст окремих власних та ініційованих Науково-методичним центром національних меншин при Ужгородському держуніверситеті – філіалом Науково-методичного центру середньої освіти Міністерства освіти і науки України науково-дослідних доробків (публікацій, доповідей і повідомлень на різного типу конференціях і семінарах), а також матеріали аналізу висвітлюваних проблем працівниками згаданого Центру: Герцог Ю.В., Гунда Г.В., Керестень І.С., Сагарда В.В., Сергійчук Ю.П., Фернега Т.Ф. Крім того, використано і окремі статистично-інформаційні дані поточних архівів управлінь обласної державної адміністрації.

Автори сподіваються, що пропоновані в додатку даного видання матеріали сприятимуть більш глибокій правовій освіченості як працівників шкіл національних меншин, так і широкого загалу населення регіону.

Автори.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ ПРАКТИКИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Соціологи й політологи сьогодення відзначають, із чим не можна не погодитись, що Європа в кінці ХХ століття перетворюється на кочівний соціум. Значні міграції народів, пов'язані з великою кількістю заробітчан, відбулися у напрямку Англії, Франції, Західної Німеччини по завершенні Другої світової війни одночасно з втратою багатьма державами своїх колоній. Наступна велика міграційна хвиля охопила європейські країни після розпаду Радянського Союзу та краху інших імперій. У зв'язку з цим проблема навчання та виховання дітей етнічних груп значно активізувалась. Якщо такі країни, як Австралія, Канада, США мають багаторічний досвід у галузі освітньої політики, зокрема щодо поліетнічного прошарку учнів, то на теренах Європи ця проблема набула чітко вираженого драматичного відтінку.

Суспільно-політичні явища, пов'язані з вибухами націоналізму та етноцентризму, підвищенням конфліктності й агресивної несприйнятливості чужинців, викликають необхідність перегляду та оновлення концепції європейського виховання, що склалася ще в період конфронтації двох соціальних систем. Сьогодні незаперечним залишається той факт, що культурна різноманітність західноєвропейських держав стає важливим фактором, який активно впливає на соціалізацію підростаючого покоління.

Мультикультурне суспільство, інтеркультурне виховання – нові поняття, з якими доводиться рахуватися системам сучасної освіти цих країн.

Поступово в освітній політиці країн, охоплених цією складною проблемою, яку американські науковці влучно назвали драмою перехрестя культур, виокремлюється відповідь, що передбачає інтеграцію наступних складових: стратегії “плавильного котла”, двомовного навчання, інтеркультурного виховання.

На практиці склалися два підходи щодо втілення стратегії “правильного котла”: американський та європейський. Перший із них відображає спробу інтегрувати населення країни в плані співіснування його в мовному, культурному, етнічному плюралізмі.

Останніми десятиріччями ця стратегія реалізується у змісті освітньої політики США. Як правило, вона виявляється актуальною в умовах розв’язання проблеми становлення нації. Зокрема зазначимо, що такий шлях в освіті вибрано Південно-Африканською Республікою.

Другий підхід – європейський, спрямований на вироблення оптимального ставлення до культурної спадщини тих національних меншин, які мешкають на теренах відповідних країн.

На сьогодні досвід європейського двомовного навчання в національних і федеративних державах набув різних форм. Його варіації знайшли своє вираження у двомовності (Фінляндія) та згрупуванні учнів із різними материнськими мовами в структурі окремої школи (Швейцарія). Крім цих двох моделей існують й інші, наприклад, такі, коли учні добровільно вибирають мову національної меншини (Австрія, Швеція) або в межах шкільної системи освіти створюються школи для дітей етнічних груп (Бельгія).

Відзначимо, що особливостями скандинавського досвіду двомовного навчання вважається чітко виражений гуманістичний і толерантний характер.

У 1987 році у Фінляндії нараховувалось 297 591 учень (що складає близько 6 відсотків від загальної кількості учнів), для яких материнською мовою є шведська. Зважаючи на це, в країні існують школи всіх рівнів, у яких навчання ведеться шведською мовою, а в двомовних школах фінські і шведські діти обов’язково вивчають мову обох етносів. До речі, випускники цих шкіл можуть складати вступні іспити до вищих навчальних закладів шведською мовою. Зауважимо, що в Фінляндії з 92 вищих навчальних закладів – 17 є шведськомовними. Особливістю цього досвіду слід відзначити і той факт, що всі нормативно-правові освітні документи в Фінляндії публікуються як фінською, так і мовами національних меншин.

Разом з тим, ставлення до освіти дітей національних меншин у Швеції істотно відрізняється від фінського. Незважаючи на те, що в країні проживає 300 тисяч фінів, їх діти не користуються особливими пільгами. У шведських школах діти фінської меншини мають право на вивчення материнської мови лише факультативно.

Система освіти Угорщини визнає шість національних меншин, діти яких можуть навчатися рідною мовою: німецькою, румунською, сербо-хорватською, словацькою, словенською та грецькою. Та слід відмітити, що лише 43 тисячі учнів навчаються цими мовами, при чому переважна більшість із них вивчає рідну мову 1-2 години на тиждень у дошкільних освітніх закладах. Вивчення ж материнської мови для дітей згаданих національних меншин в загальноосвітніх середніх школах не передбачено взагалі.

Інтеркультурне виховання – поняття, яке привернуло до себе увагу в 80 роках у риториці сучасної педагогіки й стало одним із основних елементів освітньої політики.

Суть інтеркультурного виховання визначається його метою, яка полягає в допомозі зрозуміти й прийняти (визнати) “інших”. Воно передбачає, що ставлення “більшості” суспільства до національних меншин має ґрунтуватися на знаннях про їх батьківщину, культуру і традиції. Брак таких знань перешкоджає об’єктивній оцінці особистості конкретної етнічної меншини.

Важливим екзистенціальним питанням для емігрантів є психологічна ціна імміграції, а також те, що відбувається з самоусвідомленням сутності й сенсу буття людини (інакше - з її національною свідомістю), коли вона опинилася в новому культурному, релігійному, мовному оточенні. Згідно даних досліджень міжкультурної порівняльної психології з даної проблеми, найбільш важливим і оптимальним є прагнення особистості засвоїти особливості життя країни, громадянство якої вона приймає, зберігаючи при цьому свою етнічну (національну) ідентичність.

Цілі виховання, як відомо, знаходяться у тісних зв’язках з перспективними уявленнями про майбутнє суспільства. Для Європи принципово важливого

значення набуде номадизація, масовий рух народів, інакше – більш інтенсивні еміграційно-імміграційні процеси. Ось чому етично-політичний статус держав буде вимірюватися здатністю приймати людей із різними культурами. Приймати – означає створювати умови, які б сприяли вихованню їх у дусі толерантності й терпимості до різних культур, забезпечуючи при цьому ефективну адаптацію власної підростаючої генерації до мультикультурного середовища в умовах гетерогенного суспільства. Ці положення знаходять своє втілення в парадигмі інтеркультурного виховання. Її основна мета полягає в тому, щоб молодь, яка походить з етнічних, національних, мовних, релігійних меншин, мала можливість здобути освіту і знайти своє місце в суспільстві так, щоб попри засвоєння культури даної держави, збереглася й розвивалася власна культура, незалежно від того, до якої меншини вона належить – “традиційної” (історичної) чи сучасної, що утворилася внаслідок міграції.

Зазначимо, що в країнах Європейського союзу склалася суперечлива практика в галузі інтеркультурного виховання, оскільки відсутня загальна освітня політика з боку урядів окремих країн. Основними орієнтирами для прийняття законів та створення концепцій інтеркультурного виховання є документи ООН, Ради Європи, ЮНЕСКО з прав людини, які зафіксовані в деклараціях, нормах, правилах (Загальні права людини, Конвенція про права дитини та ін.). Разом із тим, юридичні основи, які б сприяли адаптації національних меншин у суспільстві певної країни, часто є відсутніми.

Одну з найкраще розроблених систем і значний досвід у галузі інтеркультурного виховання має Голандія, де у шкільній підготовці існують різноманітні альтернативні програми (про розвиток здібностей, профілактика замкнутості учнів та ін.), а також реалізується програма інтеркультурного виховання. Саме в Голандії у 1984 р. з ініціативи науковців, викладачів, дослідників суспільних наук було створено Міжнародну Асоціацію з інтеркультурного виховання (МАІВ). З часу її заснування з'явилося багато публікацій та щорічно проводяться міжнародні конференції з приводу наступних проблем: художнє виховання в мультикультурному суспільстві

(1987); культура в перемінах (1988); теоретичні проблеми інтеркультурного виховання (1989); вивчення мов у мультикультурному суспільстві (1990); етнічність: конфлікти і співробітництво (1991); європейсько-арабський колоквиум з інтеркультурного виховання (1992) та ін. Заслужує на увагу діяльність Міжнародної ради, організованої МАІВ та центру Анни Франк, на тему “Суспільна різноманітність і дискримінація в навчальних програмах” (1993). На цій раді відбулося ознайомлення та аналіз існуючих навчальних програм і матеріалів, а також створювалися нові. У робочих групах розроблялися й групувалися програми з таких проблем:

1. Права дитини: інформація і освіта. Програмний матеріал ООН про права дитини; права національних меншин, голоси з Еритреї, Сомалі, Курдистана.

2. Взаєморозуміння етносів різних культур і питання вирішення етнічних конфліктів: правий екстремізм у Німеччині; відновлення прав людини в школах етнічно вразливих районів Болгарії. Культурна різноманітність на периферії Європи.

3. Міграції: біженці в сучасній Європі. Роль школи в адаптації школярів, що повернулися з еміграції.

Після розпаду Югославії Великобританія прийняла багато біженців і проблема інтеркультурного виховання загострилася. Новою рисою останньої міграційної хвилі, порівняно з іншими, є те, що 80% дітей біженців осіли в лондонських школах, крім того з'явилися діти без батьків або з неповних сімей. Висока ступінь ізоляції від суспільства негативно вплинула на життєве середовище цих людей, які в економічному плані відкинуті на задвірки суспільства. Уряд Данії також ігнорує ці питання (датське суспільство вважає себе гомогенним, монокультурним). Хоча й з'являються окремі документи, метою яких передбачається захист емігрантів і біженців, але через повну децентралізацію їх вимог ці проблеми не розв'язуються. Ось чому проблема міжкультурного розвитку й виховання дітей цієї категорії населення належить до кола професійної відповідальності педагогів. Іспанське керівництво вважає справу інтеркультурного виховання не настільки важливою, щоб відображати

це в освітньому законодавстві. Таким чином, із наведених прикладів видно, що практика інтеркультурного виховання потребує подальших розробок та підтримки з боку урядових структур країн Європейського союзу. На сьогоднішній день її рівень поки що не можна визнати задовільним.

Інтеркультурне виховання виникло як життєва необхідність. Міграційні хвилі змушували держави вирішувати проблеми, які виникали з прибуттям людей, заробітчан. Ще у 1972 р. Міністерством культури держав Європейської спільноти була розроблена спеціальна експериментальна програма, в основу якої було покладено два принципи. Перший – визнання того, що діти національних меншин, тобто заробітчан-емігрантів, знаходяться в гіршому стані щодо знання мови при вступі до школи. Другий – стимулювання вивчення рідної мови та культури, щоб у випадку повернення на батьківщину їм було легше знайти своє місце в суспільстві рідної країни. Реалізація першого принципу цієї стратегії передбачала створення умов, що сприяють інтеграції у нове суспільство (адаптаційні класи; перехідні двомовні класи; різноманітна діяльність у класах та поза ними). Реалізація другого принципу забезпечувалася через втілення в практику навчання діяльності педагогів з батьківщини емігрантів.

Через десять років змінилися ті умови, за яких відбувалося створення експериментальних класів. Поява великої кількості дітей емігрантів у школах змусила вносити відповідні корекції у програми підготовки педагогів. Ці зміни знайшли своє відображення в рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи від 25 вересня 1984 р., де наголошується важливість гармонійного взаємозв'язку меншин і держави, в якій вони знаходяться. Ці рекомендації застерігають проти небезпеки етноцентризму, звертають увагу на фактори, що супроводжують явище міграції, а також наголошують, що успіх імміграційної політики знаходиться поза сферою школи – у взаємовідношеннях та взаємодії міграційних агентів (соціальних працівників, радників із вибору професії, фахівців із ринку робочої сили).

Необхідно відзначити ставлення до згаданих проблем управління освіти Об'єднаного Королівства, яке проявляється в тому, що місцеве керівництво освіти шкіл не отримує ніякої підтримки від центру. Окремі викладачі й школи докладають “героїчні” зусилля, щоб просувати справу інтеркультурного виховання. Підтвердженням цього є і те, що набутий досвід – інтеркультурне виховання, антирасове виховання, двомовність – не підтримується державою ні морально, ні матеріально. Зокрема, українці, що проживають у Великобританії, мають свої общини, які самі організують і фінансують утримання шкіл, де вивчається історія, мова та культура України, як додаток до основної навчальної програми. Підручники для школярів друкуються в Торонто, а всі экзамени складаються згідно освітніх вимог Великобританії – її державною мовою.

Фахівці з підготовки вчителів у США також усвідомили, що їх випускники часто осідають у школах різних культур. А тому навчальні плани потрібно складати таким чином, щоб студенти отримали реальні знання про групи, культура яких відрізняється від загалу.

Дослідження з даної проблеми проведені американськими науковцями штату Вісконсін у 1992 році. У результаті виявилось, що досить незначна кількість студентів з експериментальної групи сприймала ідею мультикультурного виховання. Автори експерименту дійшли висновку, що програми підготовки вчителів тоді відповідатимуть очікуванням етнічних груп, коли в ході навчання у студентів буде формуватися позитивне ставлення до цих груп і вони набудуть досвіду роботи з ними.

Заслужують на увагу рекомендації Комітету Міністрів Європи (1984) щодо досягнення в країнах інтеркультурного взаєморозуміння в зв'язку з міграціями. У них Комітет Міністрів висловлює ряд пропозицій урядам-членам Європейського союзу, вказує шляхи вдосконалення освітньої політики і діяльності освітніх структур та інших установ, які її реалізують, зокрема щодо підготовки педагогічних кадрів.

З метою досягнення взаєморозуміння між окремими спільнотами в основу підготовки педагогічних кадрів, як і освітньої парадигми в цілому, рекомендовано покласти реалізацію принципу інтеркультурного виховання, що забезпечуватиме таку їх підготовку, за умов якої є можливість:

домогтися усвідомлення суті як власної національної культури, так і культури міграційних спільнот;

забезпечити глибоке розуміння майбутніми педагогами економічних, політичних, історичних та інших причин міграції;

сприяти визнанню себе учасниками процесу культурного взаємообміну, як мотивації сприйняття стратегії міжетнічної взаємоповаги;

формувати переконання в шкідливості етноцентричних позицій і стереотипів в морально-етичній поведінці особистості, що спонукатиме до нейтралізації негативних впливів згаданого на навчально-виховний процес;

усвідомлення детермінації активної суспільної ролі дітей емігрантів, розвитку й міжкультурного порозуміння умов їх буття в країні, що їх прийняла.

Згаданими рекомендаціями також передбачається:

надання випускникам вузів достатньої інформації про взаємозв'язки національних культур емігрантів із культурою країни, що їх прийняла;

забезпечення сприятливих умов вивчення інших культур з метою використання цих знань у майбутній педагогічній діяльності для досягнення об'єктивного сприйняття учнями культури власного етносу;

ознайомлення майбутніх педагогів із культурно-освітніми концепціями країн-батьківщин емігрантів;

заохочення розробки та використання навчально-методичного забезпечення, яке б сприяло реалізації міжкультурної взаємодії в межах школи;

створення міжкультурних центрів для накопичення і ознайомлення широкого загалу з досягненнями інших культур;

організація проведення семінарів, курсів для викладачів педагогічних освітніх закладів, вчителів, працівників системи управління навчальними

зкладами, соціальних працівників, менеджерів освіти за тематикою порівняльного аналізу культур емігрантів;

підтримка взаємообміну студентами випускних курсів, викладачами вищих навчальних закладів із метою конкретного ознайомлення з системами та змістом освіти, рівнями підготовки педагогічних кадрів у цих країнах та їх культурно-етнічними особливостями.

Досвід розв'язання проблем освіти національних меншин у розглянутих країнах може бути підґрунтям для вдосконалення концептуальних засад із цієї проблеми в Україні.

РЕГІОНАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТНІЧНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ КРАЮ

Складна історична доля Закарпаття. Майже тисячоліття тривало іноземне панування, але закарпатці ніколи не забували свого історичного коріння, прагнули до возз'єднання з братами по той бік Карпат.

Закарпатська область є наймолодшою областю України, оскільки утворена 22 січня 1946 року. Її територія складає 12,8 тисяч квадратних кілометрів. За величиною площі Закарпаття посідає передостаннє місце серед всіх областей. Тут проживає 1 млн. 288 тисяч 200 чоловік (1998р.), в тому числі 502,7 тисяч чоловік міського населення (39%). Це дев'ятнадцятий показник за кількістю населення серед інших областей України і сьомий за густотою (100,6 чоловік на км²). Область складається з тринадцяти районів, 3 міст обласного підпорядкування, а обласним центром є місто Ужгород.

Закарпатська область розташована на крайньому заході країни і межує з чотирма іноземними державами – Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Таке географічне розташування краю і визначає наявність серед його населення досить великої кількості національних меншин. За даними перепису

населення 1989 року, в області проживали громадяни 75 національностей і народностей. Зміну етнічної структури населення тільки за період радянської влади (1946 - 1989 роки) можна простежити з наступних даних:

	1946р.	1989р.
Загальна кількість населення (тис.чол.)	755,0	1246,2
<i>в тому числі</i>		
українців	527,2	976,7
угорців	134,5	155,7
росіян	12,2	49,5
румунів	12,4	29,5
циганів	0,5	12,1
словаків	13,4	7,4
німців	2,3	3,5
євреїв	6,9	2,6

Після всесоюзного перепису населення, проведеного в 1989 році, маємо різку відмінність в деяких відсоткових показниках національних меншин. Зокрема, українське населення збільшилося до 976 тисяч 775 чоловік, що становило 78,4% від загальної кількості населення області (1 млн. 246 тисяч 200 чоловік). Населення угорської національності збільшилося до 155 тисяч 711 чоловік (12,5%), росіян – до 49 тисяч 458 чоловік (4,0%), румунів – до 29 тисяч 485 чоловік (2,3%), циганів – до 12 тисяч 431 чоловік (1,0%), німців – до 3 тисяч 478 чоловік (0,3%). У свою чергу зменшилася кількість словацького населення до 7 тисяч 329 чоловік, яке становило в 1989 році 0,6% від всього населення краю, а також єврейського – до 2 тисяч 639 чоловік (0,2%). Майже стільки ж у тому ж році в Закарпатті проживало білорусів (2 тисячі 521 чоловік). Як бачимо, за вказаний період у чотири рази зросла кількість російського населення, а циганського – у 24 рази. Суттєво за цей же час зменшилося словацьке населення – на 45%, а єврейське – ще більше.

Серед національних меншин краю найбільше угорців. Компактно проживають вони у 78 населених пунктах Берегівського, Ужгородського,

Виноградівського і Мукачівського районів і дисперсно – в інших. У багатьох селах названих районів частина угорського населення перевищує 90 відсотків. За даними згаданого перепису населення, понад 97,2 відсотків угорців вважали рідною мовою мову своєї національності, 42,8% з них вільно володіли російською і 13,4% - українською мовами, 2,1% угорців вважали рідною мовою українську, а 0,6% з них російську. Загалом 58 тисяч 756 угорців проживали у містах, а 96 тисяч 955 угорців були сільськими жителями.

Друге місце за кількістю населення серед національних меншин посідали росіяни (49 тисяч 458 чоловік). Вони проживали дисперсно у містах всіх районів (у м.Ужгород – 14,3%, у м.Мукачево – 14,9%), 87,2% або 43 тисячі 143 росіян були міськими жителями, і лише 6 тисяч 315 чоловік проживали у селах. 95,8% росіян рідною мовою вважали російську, а вільно володіли українською 47,9%. 3,8% росіян за національністю рідною мовою вважали українську.

Румуни склали 2,3% населення області. Компактно вони проживали у восьми населених пунктах Рахівського і Тячівського районів, де склали переважну більшість населення. Румуни в основному сільські мешканці (24 тисячі 252 чоловік), у містах їх проживало дисперсно тільки 17,7% (3 тисячі 233 чоловік). Близько 98,2% румунів вважали рідною мовою румунську, а 51,6% їх вільно володіли російською мовою і лише 4,0% - українською. Всього 0,7% румунів вважали своєю рідною мовою українську, а 0,5% - російську.

За даними перепису населення 1989 року, в Закарпатській області проживало 12,4 тисячі циганів. Найбільше їх в Ужгородському районі (3,6% від усіх циганів). Понад 62% (7 тисяч 551 чоловік) циганів мешкали у містах, а у сільській місцевості – 4 тисячі 580 циганів. Лише 20,5% їх вважали рідною мовою мову власної етнічної групи, 12,3% - українську, а 1,0% - російську. Решта циганів вважали рідною угорську мову. За проведеними після перепису населення дослідженнями виявлено, що фактично в області проживає 20 тисяч циганів. Доказом цього твердження може слугувати той факт, що під час згаданого перепису представники цього етносу масово записувалися угорцями, росіянами, українцями.

Словаки склали 0,6% населення області. Більшість їх проживало в м.Ужгород та Ужгородському районі. Близько 86% мешкало в інших містах краю, таких, як Мукачево, Свалява, Берегове. Дисперсно проживали словаки і в Перечинському районі. Загалом, у містах – 6 тисяч 301 чоловік, а в селах – 1 тисяча 28 словаків. 34,9% або 2 тисячі 555 осіб своєю рідною мовою вважали словацьку, 33,2% (2 тисячі 433 чоловік) – українську, 5,3% (388) – російську, решта – угорську. Однак, за даними сучасних досліджень, кількість словацької меншини за останні десять років збільшилася з 7 тисяч 329 чоловік до 12 тисяч. Дані перепису словацького населення в 1989 році занижені з тієї ж причини, що й циганської народності (записувалися угорцями, росіянами, українцями). Незважаючи на знання багатьма словаками рідної мови (64% словаків Закарпаття спілкуються рідною мовою), лише 35,9% розмовляють нею з дітьми. Підтвердженням цьому є той факт, що словацькі сім'ї переважно змішані ("чистих" шлюбів усього 13,2%). Однак вільно володіють мовою своєї національності 92,6% словаків, за даними на 1997 рік.

Німці компактно проживали у чотирьох селах Мукачівського, одному селі Тячівського та одному Іршавського районів. Дисперсно вони мешкали у містах Ужгород й Мукачево. Понад 44,5% (1 тисяча 549 чоловік) німців проживало в містах, а 1 тисяча 929 чоловік – у сільській місцевості. Загалом їх кількість за переписом 1989 року становила 3 тисячі 478 чоловік. З них німецьку мову рідною вважали 2 тисячі 576 чоловік (74,1%). 541 німець (18,1%) рідною мовою вважав українську, а 212 чоловік (6,1%) – російську.

Єврейську національну меншину на 1989 рік офіційно представляло 2 тисячі 639 чоловік. З них рідною мовою мову своєї національності вважало 663 чоловіка, що становило 25,1% . Всього 13,8% або 365 євреїв рідною мовою вважали українську, а 49,55 (1 тисяча 307 чоловік) – російську. Більшість євреїв (2 тисячі 471 чоловік) проживали у містах, і всього 168 були сільськими мешканцями. Потрібно зазначити, що багато євреїв під час перепису записувалися українцями, росіянами або угорцями. В останні роки їх кількість суттєво зменшилася за рахунок зовнішньої міграції.

За останнім переписом, у Закарпатській області проживало 2 тисячі 521 білорус (0,2%), 1 тисяча 139 (або 45,2%) з яких рідною мовою вважали білоруську. 46,6% (1тисяча 176 чоловік) рідною мовою назвали російську мову, а 7,5% (189 чоловік) – українську. 2 тисячі 92 білоруси проживали у містах і 429 були сільськими жителями.

Статистика міграції населення свідчить про те, що за останні п'ять років межі області покинуло найбільше представників німецької та єврейської національностей. Багато виїхало також угорців (переважно до Угорщини), росіян (до Росії), словаків (переважно в межах України) і білорусів. У свою чергу за згаданий період більше прибуло до Закарпатської області, ніж вибуло циганського населення і більш-менш однакове співвідношення у цьому плані в румунів, які практично не емігрують до Румунії. Є лише міграція в межах України. Так, наприклад, за 1998 рік прибуло 64, а вибуло 63 представники цієї національності. В 1999 році міграційні процеси в Закарпатській області за головними потоками зберегли ті ж характерні ознаки, що і в попередній період. Всіма міграційними потоками за останній рік було охоплено 15,4 тисячі чоловік, з яких внутрішньою міграцією – 5,6 тисяч чоловік, міжрегіональною – 7,4 тисячі чоловік, міждержавною – 2,3 тисячі чоловік. У порівнянні з 1998 роком обсяги міждержавної міграції скоротилися майже на третину. Це відбулося за рахунок суттєвого зменшення міграційного обміну з Російською Федерацією – кількість вибулих зменшилась на 51,1%, а прибулих – на 28,1%. Хоча в цілому область продовжує втрачати населення в міграційному обміні з країнами СНД і Балтії.

Протягом минулого року в країни далекого зарубіжжя емігрувала 1 тисяча 56 чоловік. Головними країнами еміграції для мешканців області залишаються, як і в попередні роки, Угорщина – 29,8% від всієї кількості емігрантів, Німеччина – 28,1%, Ізраїль – 15,5%, США – 13,6%. За національним складом емігранти розподіляються таким чином: українці – 51,4%, угорці – 23,6%, німці – 15,0%, росіяни – 3,8%, євреї – 3,7%. Еміграція закарпатців у країни далекого зарубіжжя поступово втрачає переважно етнічний характер і переростає в

економічний. На тлі ускладнення демографічної ситуації щорічне міграційне скорочення населення продовжує негативно впливати на його статеву-вікову структуру, освітній і професійний рівень, етнічну композицію. Серед емігрантів 55,6% складають жінки, з яких 15,2% – у віці 15-28 років, 18,9% – діти, віком до 15 років, а 41,0% мали вищу, незакінчену вищу та середню спеціальну освіту.

Багатоетнічний склад населення зумовив його поліконфесійний характер. На сьогодні в області зареєстровано більше двадцяти двох релігійних організацій різних конфесійних напрямів і віровизнань. Етноконфесійні спільноти найбільш характерні для єврейського населення, німців, словаків, румунів, в значній мірі угорців. Для них, згідно з власними історичними, етнокультурними та канонічними й обрядовими традиціями, створено нормальні умови і можливості задоволення релігійних потреб. Практично всі їх релігійні громади забезпечені культовими приміщеннями, в яких богослужіння проводиться рідною мовою.

Потрібно відзначити, що упродовж багатовікового співжиття в Закарпатській області представників багатьох національностей між ними не відбувалося яких-небудь великих непорозумінь. Мирне співіснування національних груп може бути прикладом для інших регіонів не тільки України. Така позиція є традиційною для Закарпаття. І в сучасних умовах незалежної держави владними структурами й громадськими організаціями краю робиться все можливе, щоб національні меншини мали можливість навчатися, спілкуватися рідною мовою, оберігаючи свої традиції та звичаї. Національно-культурні товариства працюють у тому напрямі, щоб громадяни національних меншин у кожному селі й місті знали і пам'ятали свою історію та відомих прогресивних діячів свого народу. Тому з кожним кроком утвердження стабільності нашої держави самоутверджуються і права національних меншин. Демократичність суспільства в останні роки сприяла зростанню етнічної самосвідомості національних груп, їхньому культурному відродженню, мовному самофункціонуванню, спілкуванню й групуванню (створення товариств та об'єднань).

Представники національних меншин регулярно беруть участь у державному управлінні областю. Зокрема, серед депутатів усіх рівнів рад Закарпатського краю 5 тисяч 753 – українці, що становить 83,3%, 918 – угорці (13,3%), 126 – румуни (1,8%), 42 – росіяни (0,6%), 29 – німці (0,4%), 15 – цигани (роми) (0,2%), 8 – словаки (0,1%), 2 – євреї (0,02%), а також 11 – представники інших національностей (0,2%). Крім того, національний склад працівників органів державного управління обласного, районних і міських рівнів має такий вигляд: 2 тисячі 901 українець (86,4%), 219 угорців (6,5%), 182 росіян (5,4%), 18 словаків (0,5%), 7 німців (0,2%), 3 румунів (0,1%), 2 євреїв (0,06%) та 27 представників інших національностей (0,8%). Такі дані в основному відповідають відсотковій кількості населення Закарпатської області.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАКАРПАТТЯ

Зміни, що виникли в суспільно-політичному житті й економічному розвитку України, виводять на якісно новий рівень розвитку освіти. У державній національній програмі “Освіта (Україна XXI століття)” наголошується, що динамізм, притаманний сучасній цивілізації, зростання соціальної ролі особистості, гуманізація і демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки та технологій виробництва в усьому світі потребують створення умов, за яких народ України став би нацією, котра постійно навчається.

Освіті відводиться особлива роль у забезпеченні соціалізації та соціальної захищеності дітей національних меншин, що проживають на території України. Конституційно громадянам, які належать до національних меншин, гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у

державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Прийнятий в Україні один із найдемократичніших у світі закон “Про національні меншини в Україні” як і “Державна програма відродження і розвитку освіти національних меншин в Україні” спрямовані на захист етнокультурних інтересів національних меншин, збереження їхньої національної ідентичності.

Оскільки освіта, як це підкреслюється в законі України “Про освіту”, є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави в цілому, то проблему навчання і виховання учнів національних меншин слід розглядати в діалектичному зв’язку з розв’язанням проблем стратегії розвитку освіти в Україні, а щодо Закарпаття, зокрема, то із врахуванням важливіших особливостей цього регіону.

Характерними історичними особливостями цього краю України щодо розвитку освіти ми вважаємо такі:

- Закарпаття унікальний і самобутній щодо поліетнічності регіон нашої Батьківщини, в якому впродовж століть у мирі і злагоді проживають понад 75 етнічних спільнот;
- народна освіта в регіоні впродовж віків не мала повної національної свободи і у зв’язку з періодичними неодноразовими змінами державної приналежності краю постійно потерпала від денациональних впливів: латинізації, мадяризації, чехізації, русифікації;
- населення регіону в силу багатьох як природно-географічних, так і особливо соціально-економічних та політичних факторів постійно піддавалось демографічно-еміграційним і міграційним процесам;
- нації та етноси регіону, як найбільш стабільні утворення у безлічі соціальних реалій, всіляко піклувались про створення національних шкіл, їх демократичного і світського характеру, відповідності основним традиціям закарпатоукраїнського народу, слов’янської культури;

– в краї існували й існують (особливо в останній час) найрізноманітніші релігійні конфесії, а також секти, діяльність яких за своєю суттю не завжди є морально виправданою.

Все це, звичайно, мало значний безпосередній і опосередкований вплив на розвиток освіти в краї, шлях якого не лише складний і неоднозначний, але здебільшого досить суперечливий як у минулому, так і в наш час.

Справді, в краї вже з 1360 р., з часу створення на Чернечій горі Мукачівського монастиря, існує монастирська елементарна школа для навчання грамоти, а наприкінці ХІУ століття була відкрита школа чернечого Ордена Святого Павла у резиденції ужгородського графа Другета. Є дані, що вже на рубежі ХУ-ХУІ століть у краї існувало книгодрукування. Так, у Грушівському монастирі (східна частина Закарпаття), де існувала богословська і народна школа, друкувалися кирилицею книжки, зокрема в 1648 році було надруковано руський “Букварь”. В цьому ж монастирі було власне книгозібрання (бібліотека) церковнослов’янської літератури.

Як документально засвідчено у багатьох дослідженнях, у ХУ-ХУІ століттях школи організовувались не лише в містах, але й у великих селах Закарпаття, зокрема в Берегові (1467) та реформатські парафіяльні – в с.Вишково (1547), Тячеві (1548). У 1598 р. в Ужгороді працювала приходська школа реформатів, а в 1671 р. – початкова школа в Мукачеві.

Значним досягненням у розвитку освіти в краї в період другої половини ХУІ-початку ХУІІ століття слід вважати відкриття середніх шкіл – гімназій, середніх спеціальних освітніх закладів – учительських семінарій.

Особливо слід відмітити, що в середині ХУІІ століття видатний чеський педагог-гуманіст, засновник нової прогресивної педагогічної системи, громадський діяч Ян Амос Коменський, якому був відомий стан освіти в тогочасній Угорщині, зокрема відсутність шкіл із навчанням рідною мовою, у своїй праці “Щастя народу” відстоював право на освіту, на культурний розвиток також тих народів, які проживали поруч з угорцями під угорською короною: словаків, русинів, румунів та інших народів й етнічних спільнот.

До речі, слід зауважити, що згідно з Указом австрійського імператора Леопольда II від 21 серпня 1790 року в усіх школах Угорщини було запроваджено обов'язкове вивчення угорської мови. Вчителів, які не володіли добре цією мовою, до вчительських посад не допускали. За наявними даними в 1874-1880 роках кількість українських шкіл на території всієї Угорщини зменшилась з 571 до 393, а через десятиріччя їх залишилося всього 211. Зрозуміло, що мова йде про школи на теренах Закарпаття. У 73 українських селах взагалі шкіл не було. У 1905-1906 навчальному році не було жодної середньої школи з українською мовою навчання. В існуючих трьох гімназіях (Ужгородська, Мукачівська, Берегівська) у 1913-1914 навчальному році навчалось всього 1283 учні. Якщо законом про освіту 1871 року педагогічні ради мали право на визначення певної кількості годин для вивчення рідної мови, то законом 1887 року про реформу середньої школи таке право було ліквідоване. Згідно ж закону міністра освіти та культури графа Аппоні від 1907 року було ліквідовано всі школи з українською мовою навчання. У початкових школах для дітей національних меншин (стосовно тогочасної державної угорської нації) на вивчення угорської мови відводилось 18-24 години на тиждень. Учням заборонялося розмовляти рідною мовою навіть під час перерви. Таким чином, до включення Закарпаття до складу Чехословаччини (вересень 1919 року) освіта дітей національних меншин в краї знаходилась в архітрагічному стані. Закривалися школи з українською мовою навчання, кирилиця замінювалась латинським шрифтом.

У 1917-1918 навчальному році на території теперішньої Закарпатської області нараховувалось 517 початкових, 8 горожанських (неповносередніх) шкіл, 3 гімназії, 3 учительські семінарії, 2 міські торгівельні школи. Особливо у важкому стані була освіта українського населення та інших етнічних спільнот. Як стверджує чеський педагог О.Каднер, у гірських районах не було українських шкіл. У 1910 році було всього 47 шкіл, у яких вже в першому класі жила угорська мова, а в другому – виключно. За даними перепису

населення, у 1910 році близько 85 відсотків українського населення було неграмотним.

Значного розвитку набула освіта населення Закарпаття за період включення його до складу Чехословаччини. В 1938 році в краї працювало 803 початкові школи, в тому числі 463 – з українською мовою навчання, 44 горожанські, 8 гімназій, 5 учительських семінарій, торгівельна академія (середній навчальний заклад) та 2 торгівельні школи. Навчання в школах велося українською, чеською, угорською мовами. Зокрема, діяло 188 шкіл, 177 – окремих класів із чеською або словацькою, 177 – з угорською, 24 – з німецькою, 7 – з єврейською і 4 – з румунською мовами навчання. Неповносередніх (горожанських) шкіл з українською (руською) мовою навчання було 21, з чеською – 23; 30 окремих класів з угорською та 6 класів з німецькою мовою навчання.

Розширилася мережа дошкільних виховних закладів, їх кількість за період із 1931 до 1938 року зроста майже у два з половиною рази. Велося будівництво нових шкіл. У 1926 році в м.Ужгород було побудовано і оснащено школу навіть для навчання дітей циганського етносу.

Принагідно слід відзначити, що кількість студентів у вищих навчальних закладах Чехословаччини в 1934-1935 навчальному році за національним складом характеризувалася такими даними: всього у вищих навчальних закладах навчалось 2165 студентів, у тому числі чехів і словаків – 63,9%, українців (руських) – 1,5%; німців – 22,8%; угорців – 3,1%; євреїв – 5,5%.

Але, за оцінкою відомого закарпатського письменника-публіциста, громадського діяча В.Гренджі-Донського, розвиток освіти в цей період був досить суперечливим щодо утвердження української ідеї, відродження освіти і культури української нації в цілому. І справді, у 1937-1938 навчальному році із 266 дошкільних закладів 96 або 36% були з чеською мовою виховання. Із 44 горожанських (неповносередніх) шкіл 23 (більше половини) були також із чеською мовою навчання.

У 1931 році в горожанських школах навчалося тільки 37,4% дітей українців. У горожанських школах і класах із чеською мовою навчання працювало 42,2% вчителів від загальної їх кількості у цьому типі навчальних закладів, хоч навчалося в них лише 8,4 відсотка дітей чехів і словаків. Навіть у початкових школах кожен п'ятий вчитель був чехом або словаком. У гімназіях і вчительських семінаріях у 1931-1932 навчальному році працювало 46 українців, а чехів і словаків – 69. Із восьми гімназій у 1938 році у трьох навчання велося державною мовою ЧСР. Якщо у 1921 році шкіл із чеською мовою навчання було 3,2%, то вже у 1937 р. їх кількість зросла до 23%, хоч проживало на території Закарпаття в цей час 3,29% чехів і словаків.

На розвиток освіти в краї цього часу певний вплив мала діяльність численної інтелігенції українських їх емігрантів із Галичини і Великої України в період 1918-1938 років, аналогічно як і спеціалістів освіти, направлених на роботу в цей регіон після 1944 року.

Зокрема, українські емігранти (В.Бірчак, Б.Алиськевич, І.Панькевич, О.Приходько, О.Бачинський, І.Кульчицький, В.Пачовський та інші) організували шкільне навчання в народних, горожанських, торгівельних школах, учительських семінаріях та гімназіях.

У період 1939-1944 років, під час окупації Закарпаття Угорщиною, із 430 народних шкіл і 7 гімназій навчання угорською мовою велося у 320 народних школах і 5 гімназіях. Якщо у 1939 році у так званих руських гімназіях вчилася 2400 учнів, то в 1944 році – лише 1700.

Особливо слід наголосити, а це, до речі, майже не відзначають попередні дослідники, що в період Великої Вітчизняної війни і повоєнних років як у силу антилюдських діянь гітлерівського фашизму і дискредитаційної політики сталінського тоталітаризму, так і різноманітного характеру демографічно-міграційних процесів (до речі, чи не найбільш характерних для цього краю порівняно з іншими в Україні), відбулися значні й кількісні зміни в складі населення етнічних спільнот, що мешкали на терені регіону.

Однак із повною об'єктивністю ми стверджуємо, що найбільш рухливого розвитку освіта в Закарпатті набула після 1944 року з возз'єднанням його з Радянською Україною.

Саме за післявоєнний період в основному створено умови для здобуття шкільною молоддю загальної середньої освіти, одержання основ робітничих спеціальностей. Розширено можливості розвитку і вдосконалення здібностей учнів у школах і класах із поглибленим вивченням окремих предметів (іноземних мов, фізики, математики, біології, історії, літератури, образотворчого мистецтва, музики та інших), у позашкільних навчально-виховних закладах, а також значно розширено можливості одержання середньої спеціальної і вищої освіти як у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах України в цілому, так і у відкритих на території області.

До того ж швидкими темпами проводилася робота із забезпечення умов подальшого розвитку освіти в краї. Тільки за період із 1976 до 1980 рр. в області споруджено 97 шкіл на 39,3 тисячі учнівських місць у сільській місцевості. За цей же період тільки у сільській місцевості побудовано за типовими проектами 34 пришкільні інтернати на 2,7 тисяч учнівських місць та 45 типових будинків на 308 квартир для вчителів. Всього за період із 1946 до 1987 року побудовано 605 шкіл на 198,8 тисяч учнівських місць, з яких 552 – школи на 143,7 тисяч місць – у сільській місцевості. За цей період перейшли у типові новозбудовані або добудовані приміщення всі сільські неповносередні і середні школи з угорською і румунською мовами навчання. У 1990 році в області працювало 689 денних загальноосвітніх шкіл, серед яких середніх було 221, де навчалось близько 70 відсотків учнів денних шкіл, 15 середніх спеціальних навчальних закладів, 24 професійно-технічні училища, 644 дошкільні та 45 позашкільних навчально-виховних закладів, 29 міжшкільних навчально-виробничих комбінатів. Створено умови для забезпечення навчання дітей із малозабезпечених сімей та дітей з відхиленнями у фізичному й розумовому розвитку. В області працювало 14 загальноосвітніх і 11 спеціальних шкіл-інтернатів. Необхідно відзначити, що мережа шкіл, створена

в області до 1990 року, була найбільш досконалою в Україні. Не закривались, хоча й були в той час намагання, мало комплектні початкові школи. У всякому випадку, вони входили як “філії” до восьмирічних і середніх шкіл, що при ефективному керівництві не погіршувало, а поліпшувало їх роботу. До речі, при аналізі історичної ситуації заслуговує уваги і те, що навіть в період 1945-1990 рр. у третині районів області не було шкіл та дошкільних навчальних закладів із російською мовою навчання. Це часто-густо випускається з поля зору дослідників, як і те, що слід привести у порівняння, що в період до 1939 року не було жодного району, де б не було школи з чеською або словацькою мовами навчання. Не заперечуючи наявності русифікації освіти в радянський період її розвитку в регіоні, хочемо заради об’єктивності зазначити, що ступінь її щодо мережі шкіл далеко не порівнюваний із мадяризацією і чехізацією у відповідні періоди. Так, зокрема в 1987-1988 навчальному році навчання лише українською мовою велося у 568 школах, російською – у 14 школах, угорською – у 50, молдавською – у 13. Крім того, в 17 школах навчання проводилось українською і угорською, у 15 – російською і угорською, у 3 – українською, російською і угорською, у 4 – російською і молдавською і в одній – українською і молдавською.

Українською мовою навчалось 165 455 учнів або 80,8%, угорською – 17 478 учнів або 8,5%, російською – 16 659 або 8,1% від загальної їх кількості.

Наведені факти свідчать, що на початок розбудови незалежної Української держави в регіоні були наявні необхідні організаційно-матеріальні умови для розгортання і реалізації стратегії розвитку освіти, в тому числі і освіти національних меншин, визначених державною національною програмою “Освіта (Україна XXI століття)”. Та, на жаль, реалії, які складаються в силу не лише об’єктивних економічних проблем, але й суб’єктивних, також з боку державних місцевих адміністрацій, дають підстави стверджувати про погіршення умов для досягнення мети і завдань, визначених згаданою вище стратегією. Закриваються дошкільні виховні та позашкільні освітньо-виховні заклади, педагогічно не виправдано збільшується наповнюваність класів, не

забезпечується реалізація повної середньої освіти, ліквідовано ряд професійно-технічних училищ і навчально-виробничих комбінатів, виявляється безпорадність і невизначеність щодо організації чіткої системи виховання, адекватної вимогам часу. Вкрай поволі проходить створення навчальних закладів нового типу. А щодо створених, то їх навряд чи можна віднести до позитивних змін у розвитку освіти, оскільки більшість із них відкрито шляхом реорганізації шкіл-інтернатів. Вважаємо, що в час значного зростання в області кількості соціально незахищених дітей, жебракування та інших негативних явищ, які торкаються інтересів учнівської молоді різних етнічних спільнот регіону, реорганізація згаданих закладів (а саме Берегівської, Буштинської, Нижньоворітської, Свалявської, Ужгородської і Хустської шкіл-інтернатів) не може бути виправданою.

Залишається складною і неоднозначною проблема циганського населення як у світовому масштабі в цілому, так і в Україні та Закарпатті, зокрема. У країнах, до складу яких у різний час входило Закарпаття у другому тисячолітті, згадки про циганів відносяться вже до XIII ст. Про проживання їх у м. Ужгород є підтвердження з 1661 р. Вже у 1696 р. одна з десяти вулиць Ужгорода мала назву Циганська.

Характерною особливістю соціальних та сімейно-побутових умов циганського етносу є порівняно значна багатодітність. Якщо в цілому в області є 11 відсотків багатодітних сімей, то серед циганських сімей їх близько 42%. Другою особливістю є ранні шлюби. Із 3,6 тисяч опитаних сімей 62,6% дівчат виходили заміж у віці 15-18 років, в т.ч. 26,9% у віці 15-16 років. Тільки 33,6% хлопців одружувались у віці понад 19 років, а близько 30,5% у віці до 16 років, що не могло не впливати на здоров'я та рівень вихованості й освіти дітей. При цьому треба враховувати й інші вагомні негативні фактори: довготривалий напівкочовий спосіб життя, особливості сімейного побуту, демографічні сезонні міграції батьків учнів, нівелювання відповідальності батьків за виховання дітей, зубожіння і безробіття переважної більшості родин, самоусунення відповідальних соціальних органів і служб від вирішення

проблеми дитячого жебракування та спотвореного залучення підлітків до підприємницької діяльності, низький просярок етнічної інтелігенції та інші.

За даними соціологічного опитування, у 2237 сімей циганського етносу 47,3% батьків бажають, щоб їх діти здобули неповносередню освіту, середню – 43,4%, середню професійну – 7,6%, середню спеціальну – 1,7%, і тільки 12 чоловік – вищу. Але ці порівняно непогані бажання не підтверджуються конкретними діями, тому що їх діти відвідують школу від випадку до випадку. І знову ж таки, як встановлено анкетним опитуванням (2 490 анкет), тільки 31,4% дітей регулярно відвідували школу, 63,0% – нерегулярно, 5,5% не відвідували взагалі.

Проблемним є питання організації навчальних закладів для дітей циганського етносу. В області склався певний досвід у відкритті шкіл для дітей циганів. Уперше окрему школу для них було відкрито в м. Ужгород у 1923 році в приміщенні, де раніше виховувалися діти-сироти. Але популярністю цей заклад не користувався як з боку циганів, які не хотіли посилати туди своїх дітей, так і з боку представників інших національностей, що проживали поряд зі школою. Саме через це школа була ліквідована. Тому у 1926 р. було вирішено побудувати нове приміщення школи поблизу циганського табору.

Є підстави стверджувати, що у певної частини населення циганського етносу немає чіткої позиції щодо організації шкіл для навчання своїх дітей як в окремих школах, так і спільно з дітьми інших національностей. Самі цигани вважають, що окремі школи для їх дітей – прояв “геттоізації” в навчанні. Мається на увазі, розміщення таких шкіл у гірших приміщеннях, відсутність необхідного обладнання, не дотримання в них санітарно-гігієнічних вимог. З іншого боку – неоднозначні стосунки між учнями циганської народності та інших національностей у школах, де вони навчаються спільно. Непорозуміння, а інколи й конфлікти, виникають на ґрунті дещо особливих сімейно-побутових, санітарно-гігієнічних, культурно-комунікативних та інших звичок.

Робота з учнями циганського етносу вимагає певних підходів, відмінних від загальноприйнятих форм і методів роботи на уроці. Дітям важко

сконцентрувати свою увагу протягом усього уроку. Враховуючи це, вчителі часто практикують різні види навчальної діяльності на уроці (розповіді про цікаві пригоди, різноманітні види практичних рухливих занять тощо). Основною причиною важкого засвоєння навчальних програм, зокрема з мов і математики (з інших предметів здебільшого вони встигають), є незадовільне володіння учнями мовою навчання. Вдома та в мікросоціумі вони спілкуються материнською мовою і на уроках багато слів учителя не розуміють. Переважна більшість дітей дошкільні заклади не відвідує, до школи вони не підготовлені (тільки одна із 31 дитини відвідувала дошкільні заклади). Питання навчання дітей циганів їхньою материнською мовою тривалий час не порушувалось.

На початку 90-х років в області активізується культурно-просвітницька діяльність серед циганського населення. З організацією етнічно-культурних ромських товариств порушується питання щодо організації освіти серед циганів. Уперше за останні роки звернули увагу на навчання дітей у школах материнською мовою. У містах Ужгород, Мукачево відкрито дошкільні заклади, де частково виховний процес ведеться мовою циганів. Заслуга в цьому в першу чергу циганських культурно-просвітницьких товариств.

Щодо сьогоденного стану освіти національних меншин, то він характеризується поживавленням реалізації прийнятих у країні нормативно-правових документів у галузі освіти як основи соціалізації різних етнічних груп, збереження їх культурних особливостей в єдиній державно-домінуючій нації.

СТАН ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Дошкільні заклади в Закарпатті працювали ще у дорадянський період. Так, наприклад, напередодні Другої світової війни (1938р.) тут працювало 226 дитячих дошкільних закладів, у тому числі 122 з українською, 96 з чеською, 5 з угорською, а також 3 з іншими мовами виховання. Важливість існування системи дошкільного суспільного виховання визначається тим, що вона спрямована на оволодіння рідною мовою, розвиток пізнавальної активності і творчих здібностей дитини, виховання культури спілкування, поваги й любові до батьків, родини, батьківщини.

У 1990 р. в області функціонувало 664 заклади дошкільного суспільного виховання, якими було охоплено 56,7 тисяч дітей. Близько 7,0 тисяч виховувались російською, 3,0 тисяч – угорською і 0,1 тисячі – румунською мовами.

Вже станом на 01.01.1995 р. мережа дошкільних закладів характеризується такими даними:

Мова виховання	Кількість установ	Кількість дітей за мовами виховання				
		українська	російська	угорська	румунська	німецька
Українська	550	30373	-	-	-	-
Російська	4	-	309	-	-	-
Угорська	64	-	-	2451	-	-
Румунська	4	-	-	-	67	-
Укр.-російська	1	54	18	-	-	-
Укр.-угорська	21	1709	-	886	-	-
Укр.-російська, угор.-румунська	1	45	22	45	20	-
Укр.-німецька	1	89	-	-	-	20
Укр.-рос.- угорська	3	186	108	92	-	-
РАЗОМ:	650	32456	501	3494	82	20
Відсоток		88,8	1,4	9,6	0,2	0,05
Кількість дошкільних закладів, де ведеться вихов. на мові		577	9	89	5	1

Як видно із наведених даних, за період з 1990 до 1995 року кількість дошкільних закладів зменшилася на 14, а кількість дітей, які виховувались в них, – на 20,1 тисяч чоловік. Різко зменшилась кількість дітей у російськомовних групах (в 14 разів), збільшилася майже на 0,5 тисяч в угорськомовних групах, не змінилась кількість дітей у румунських групах та відкрито одну групу з німецькою мовою виховання. Культурно-освітніми ромськими товариствами відкрито дошкільний заклад у м.Ужгород.

Після 1995 року через обмеженість фінансування та стереотипне мислення окремих керівників у районах і містах щодо необхідності функціонування дошкільних закладів, визначення їх ролі у дошкільному суспільному вихованні продовжується скорочення контингенту дітей у цих закладах. Тільки завдяки настирливості управління освіти і науки обласної держадміністрації упродовж останніх років вдалося поновити роботу понад 60 дошкільних закладів, приміщення яких пустували. Тепер в області працює 507 дошкільних закладів, з яких 494 відносяться до системи освіти і 13 – відомчі. Всього суспільним дошкільним вихованням охоплено майже 22 тисячі дітей. До того ж із метою поліпшення умов для підготовки дітей до школи та збереження приміщень колишніх дошкільних закладів, які в багатьох випадках використовувалися не за призначенням, відкриті заклади нового типу – навчально-виховний комплекс та 31 школа-дитсадок, в яких виховується і навчається 5 тисяч 400 дітей.

ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ

Для забезпечення потреб населення національних меншин у навчанні рідною мовою в області розгорнено мережу загальноосвітніх навчальних закладів. В цьому навчальному році працює така кількість загальноосвітніх шкіл комунальної форми власності:

Мова навчання	Кількість шкіл			Разом	Кількість учнів			
	I ст.	I-II ст.	I-III ст.		угор.	рос.	рум.	слов.
Угорська	7	39	21	67	16617	-	-	-
Російська	-	-	3	3	-	1720	-	-
Румунська	-	8	3	11	-	-	3435	-
Укр.-угор.	3	10	15	28	4270	-	-	-
Укр.-рос.	1	1	12	14	-	1915	-	-
Рос.-рум.	-	-	2	2	-	370	1090	-
Укр.-слов.	-	-	2	2	-	-	-	87
Укр.-рос.-угор.	-	1	-	1	145	67	-	-
РАЗОМ:	11	59	58	128	21034	4074	4525	87

Всього із 710 загальноосвітніх шкіл I-III ступенів комунальної форми власності (196 – I ступеня, 258 – I-II ступенів, 256 – I-III ступенів), де навчається 204 948 учнів, навчання на рідній мові національних меншин проводиться у 18,0% шкіл, де навчається 14,5% учнів. За останнє десятиріччя відбулась певна зміна у мережі і контингенті учнів шкіл національних меншин. Значно зменшилася кількість шкіл і учнів із російською мовою навчання, зокрема двомовних (угорсько-російських). У порівнянні з 1988 роком кількість шкіл, в яких навчання проходило російською мовою, зменшилась удвічі (з 40 до 20), а кількість учнів – більше як на 11,8 тисяч. В той же час зросла кількість шкіл, де навчання велося угорською мовою (на 11), а кількість учнів збільшилася до 3,5 тисяч. Школи з молдавською мовою навчання перейшли на румунську мову навчання. Їх кількість зменшилася з 18 до 13 в основному за рахунок зменшення двомовних (українсько-молдавських, російсько-молдавських), а кількість учнів у цих школах зменшилася на 611 чоловік.

У двох школах з українською мовою навчання нововідкриті (у 1992 та 1996 рр.) окремі класи зі словацькою мовою навчання, де навчається 87 учнів.

Аналіз відсоткового співвідношення національного складу населення області і учнів, які вчаться на рідній мові, свідчить, що мережа загальноосвітніх навчальних закладів комунальної форми власності забезпечує в основному можливість навчання дітей рідною мовою компактно проживаючого населення національних меншин. Це можна простежити з відсоткових порівняльних даних щодо кількості проживаючого в області населення національних меншин та учнів, які навчаються рідною мовою.

	Населення	Учні у школах	
		Всього	В т.ч. у I класах
Угорці	12,5	10,3	10,4
Росіяни	4,0	2,0	1,5
Румуни	2,4	2,2	2,5
Словаки	0,6	0,04	0,1
Цигани	16	-	-

На сьогоднішній день не створено умов для навчання рідною мовою у навчальних закладах комунальної форми власності для компактно проживаючих дітей ромського населення, що зумовлено відсутністю педагогічних кадрів, підручників та не визначенням самого етносу. З одного боку, вони відстоюють навчання рідною мовою, з іншого, вважають, що окреме навчання їхніх дітей (в окремих школах) – це дискредитація етносу.

За останні роки в області розгортається мережа нових типів загальноосвітніх навчальних закладів як державної, так і не державної форм власності. Для угорськомовного населення в м. Берегово відкрито гімназію комунальної форми власності, де в 14 класах навчається близько 400 учнів, та Яношівський сільськогосподарський ліцей (Берегівський район), де навчається 120 учнів. Навчання ведеться за такими спеціальностями:

для юнаків:

- водій автотранспортних засобів категорії “С”;
- механізатор (тракторист-машиніст категорії “А”;

- електрозварювальник;

для дівчат:

- швейна справа;
- машинопис і діловодство;
- бухгалтерський облік.

У рамках вивчення основ аграрних дисциплін ліцеїсти одержують разом з атестатом про середню освіту додаткову кваліфікацію. У ліцеї навчаються діти з 29 сіл району. Навчальний план ліцею розрахований на 12-річний термін навчання, що, підкреслимо, дало можливість реалізувати пропозиції Центру щодо збільшення вдвічі бюджету часу на вивчення державної мови.

Вирішується також питання про відкриття угорськомовної гімназії в м.Тячево та румунськомовної у смт.Солотвино Тячівського району. Окрім навчальних закладів нового типу комунальної форми власності, відкрито три угорськомовні ліцеї недержавної форми власності (Великобerezький - Берегівського, Петрівський – Виноградівського, Великодобринський – Ужгородського районів), де у 12 класах навчається близько 250 ліцеїстів. Засновником цих ліцеїв є Благодійний фонд Реформатської церкви.

Школи з угорською мовою навчання станом на 01.09.1999р.

м. Ужгород

Ужгородська ЗОШ I-II ст.№10; м. Ужгород, Православна наб., 24; 36 класів; 980 учнів; 59 вчителів. Директор – Арпа Петро Степанович.

м. Мукачево

Мукачівська ЗОШ I-III ст. №3; м.Мукачево, вул. Миру, 17; 27 класів; 661 учень; 59 вчителів. Директор – Олаг Георгій Йосипович.

Мукачівська ЗОШ I-III ст. №14; м.Мукачево, вул. Суворова, 72; 16 класів; 459 учнів; 20 вчителів. Директор – Сабо Микола Йосипович.

м. Хуст

Хустська ЗОШ I-II ст., м. Хуст, вул.Слов'янська, 4; 8 класів; 78 учнів; 18 вчителів. Директор – Куртяк Золтан Йосипович.

Берегівський район

Астейська ЗОШ I ст.; с.Астей, вул. Дружби народів, 62; 4/2 класів; 25 учнів; 3 вчителі. Директор – Філе Єлизавета Бейлівна.

Бадалівська ЗОШ I-II ст.; с.Бадалово, вул.Мартирок; 9 класів; 192 учнів; 28 вчителів. Директор – Шверга Маргарита Андріївна.

Батівська ЗОШ I-III ст.; смт.Батьово, вул.Вамут, 42; 18 класів; 362 учнів; 29 вчителів. Директор – Чома Олександр Андрійович.

Батрадівська ЗОШ I-II ст.; с.Батрадь, вул. Леніна, 148; 18/16 класів (в т.ч. укр. – 9, угор. –9); 248 учнів (в т.ч. укр. –108, угор. –140); 28 вчителів. Директор – Баюс Федір Данієлович.

Бенянська ЗОШ I-II ст.; с.Бене, вул.Ференца Ракоці, 11; 9 класів; 168 учнів; 17 вчителів. Директор – Стойка Йолана Андріївна.

Берегівська ЗОШ I-III ст. №3; м.Берегово, вул.Б.Хмельницького, 145; 19 класів (в т.ч. укр. – 8, угор. –11); 360 учнів (в т.ч.укр. – 118, угор. –242); 41 вчитель. Директор – Бочков Магдалина Миколаївна.

Берегівська ЗОШ I-III ст. №4; м.Берегово, вул.Б.Хмельницького, 18; 29 класів; 759 учнів; 54 вчителів. Директор – Сабад Гейза Гейзович.

Берегівська ЗОШ I-II ст. №6; м.Берегово, вул. Мукачівська, 3; 6 класів; 319 учнів; 26 вчителів. Директор – Пак Василь Степанович.

Берегівська ЗОШ I-II ст. №7; м.Берегово, вул.Рожошкерт, 130; 9 класів; 309 учнів; 15 вчителів. Директор – Надь Магдалина Калманівна.

Берегівська ЗОШ I-III ст. № 8; м.Берегово, вул.Еккела Д.,3; 13 класів; 263 учнів; 22 вчителів. Директор –Вереш Пейтер Гаврилович

Берегівська ЗОШ I-II ст. № 9; м.Берегово, вул.Петефі, 30; 9 класів; 147 учнів; 15 вчителів. Директор – Гайдош Маргарита Ернестівна.

Берегівська школа-інтернат; м.Берегово, вул. Гагаріна, 3; 14 класів (в т.ч. укр. –2, рос. –4, угор. –8); 231 учень (в т.ч. укр. – 17, рос. –69, угор. –45); 20 вчителів. Директор – Гульпа Андрій Іванович.

Берегівська угорська гімназія-інтернат; м.Берегово, вул. Виноградна, 25; 14 класів; 375 учнів; 35 вчителів. Директор – Сабо Арпад Федорович.

Боржавська ЗОШ I-II ст.; с.Боржава, вул.Кошута, 148; 9 класів; 182 учнів; 17 вчителів. Директор – Шаш Катерина Бейлівна.

Берегуйфалівська ЗОШ I-II ст.; с.Берегуйфалу, вул.Ракоці, 107; 13/11 класів; 209 учнів; 21 учитель. Директор – Горват Марта Тиводорівна.

Варівська ЗОШ I-III ст.; с.Вари, вул.Варошдерен, 26; 21 клас; 517 учнів; 41 вчитель. Директор – Фегир Федір Федорович.

Великобerezька ЗОШ I-III ст.; с.Великі Береги, вул.Ференца Ракоці, 11,161; 24/22 класи (в т.ч. укр.- 11/7, угор. – 13); 381 учень (в т.ч. укр. – 91, угор. – 290); 38 вчителів. Директор – Гейці Тихомир Тихомирович.

Великобийганська ЗОШ I-II ст.; с.Велика Бийгань, вул.Шкільна,1; 13/11 класів (в т.ч. укр. – 3/1, угор. – 10); 219 учнів (в т.ч. угор. –203); 15 вчителів. Директор – Байов Іван Іванович.

Гатянська ЗОШ I-III ст.; с. Гать, вул. Садова, 1/А; 22/20 класів; 392 учнів; 30 вчителів. Директор – Лендел Василь Васильович.

Галаборська ЗОШ I-II ст.; с.Галабор, вул. Велика, 129; 9/7 класів; 95 учнів; 13 вчителів. Директор – Кадар Олена Емерихівна.

Гетенська ЗОШ I-II ст.; с.Гетен, вул. Шкільна,1; 9/8 класів; 96 учнів; 15 вчителів. Директор – Товт Тібор Йосипович.

Гечанська ЗОШ I-II ст.; с.Геча, вул. Світанкова, 44; 9/8 класів; 118 учнів; 14 вчителів. Директор – Якоб Бейла Андрійович.

Гутівська ЗОШ I-II ст.; с. Гут, вул.Кіш-Мункач, 6; 9 класів; 187 учнів; 13 вчителів. Директор – Товт Розалія Андріївна.

Горонглабська ЗОШ І-ІІ ст.; с.Горонглаб, вул Жовтнева,1; 13/9 класів; 110 учнів; 15 вчителів. Директор – Рябошапка Ганна Василівна.

Дийдянська ЗОШ І-ІІ ст.; с.Дийда, вул.Атілли,21; 12 класів; 249 учнів; 19 вчителів. Директор – Сабо Дьєрдь Юлійович.

Запсонська ЗОШ І-ІІ ст.; с.Запсонь, вул. Головна, 87; 11 класів; 225 учнів; 19 вчителів. Директор – Давід Людмила Василівна.

Кідьошська ЗОШ І-ІІ ст.; с.Кідьош, вул. Ш.Петефі, 29; 9/7 класів; 69 учнів; 11 вчителів. Директор – Комарі Ганна Дмитрівна.

Косонська ЗОШ І-ІІІ ст.; с.Косонь, вул. Бочкаї, 16; 22 класи; 396 учнів; 37 вчителів. Директор – Маркуш Микола Міклошович.

Малобийганська ЗОШ І-ІІ ст.; с. Мала Бийгань, вул. Визволення, 67; 9 класів; 171 учень; 17 вчителів. Директор – Іллейш Іван Іванович.

Мочолянська ЗОШ І ст.; с.Мочола, 78; 4/2 класи; 34 учнів; 2 вчителів. Директор – Попп Сільвія Ернестівна.

Мужіївська ЗОШ І-ІІІ ст.; с.Мужієво, вул. Шкільна, 7; 22 класи (в т.ч. укр. – 11, угор. – 11); 328 учнів (в т.ч. укр. – 139, угор. – 185); 44 вчителі.

Оросіївська ЗОШ І-ІІ ст.; с.Оросієво, вул. Головна, 77; 9/8 класів; 95 учнів; 16 вчителів. Директор – Шебі Оттіла Андрійович.

Попівська ЗОШ І-ІІ ст.; с.Попово, вул.Шкільна,2; 9 класів; 124 учнів; 21 вчитель. Директор – Галас Йосип Андрійович.

Рафайлівська ЗОШ І-ІІ ст.; с.Рафайлово; 9 класів; 133 учнів; 14 вчителів. Директор – Левдар Василь Васильович.

Четфалвівська ЗОШ І-ІІ ст.; с.Четфалва, вул. Ш.Петефі,94; 9/7 класів; 87 учнів; 11 вчителів. Директор – Шімон Йосип Олександрович.

Чомська ЗОШ І-ІІІ ст.; с.Чома, вул.Ш.Петефі, 47; 21/18 класів; 227 учнів (в т.ч. укр. – 90, угор. –137); 28 вчителів. Директор – Апіцур Ференц Ференцович.

Шомівська ЗОШ І-ІІ ст.; с.Шом, вул. Головна, 107; 9/8 класів; 129 учнів; 13 вчителів. Директор – Волощук Василь Євгенович.

Яношівська ЗОШ I-II ст.; с.Яноші, вул. Т.Шевченка, 44; 23/22 класи; 416 учнів (в т.ч. укр. –139, угор. – 277); 35 вчителів. Директор – Коваль Петро Ярославович.

Яношівський ліцей; с.Яноші, вул.Церковна, 12; 4 класи; 123 учнів; 17 вчителів. Директор – Барта Шандор Альбертович.

Виноградівський район

Бобівська ЗОШ I-II ст.; с. Бобове, вул.І.Зріні, 95; 14 класів; 323 учнів; 20 вчителів. Директор – Варга Василь Людвикович.

Братівська ЗОШ-д/с I ст.; с.Братово, вул. Головна, 121; 4 класи; 71 учень; 5 вчителів. Директор – Данич Марія Петрівна.

Великопаладська ЗОШ I-III ст.; с. Велика Паладь, вул.Ш.Петефі; 14 класів, 311 учнів; 25 вчителів. Директор – Сиев Етела Степанівна.

Вилоцька ЗОШ I-III ст. № 2; смт.Вилок, вул.Ракоці,19; 12 класів; 260 учнів; 20 вчителів. Директор – Дорогович Єва Йосипівна.

Виноградівська ЗОШ I-III ст. № 3; м. Виноградів, вул. Миру, 54; 20 класів; 491 учень; 33 вчителів. Директор – Керестень Єлизавета Степанівна.

Гудянська ЗОШ I-II ст.; с.Гудя, вул. Геївденя, 76; 12/8 класів; 73 учнів (в т.ч. укр. – 66, угор. – 7); 14 вчителів. Директор – Молнар Маргарита Михайлівна.

Дівичанська ЗОШ I-II ст.; с.Дівичне; 9/7 класів; 128 учнів; 16 вчителів. Директор – Фоврі Тіводор Гаврилович.

Дюлівська ЗОШ I-II ст.; с.Дюла, вул.Садова,1; 9 класів; 220 учнів; 15 вчителів. Директор – Роспола Катерина Андріївна.

Дяківська ЗОШ I-III ст.;с. Дяково; 25/23 класів (в т.ч. укр. –10/8, угор. – 15); 412 учнів (в т.ч. укр. – 76, угор. –336); 37 вчителів. Директор – Ківешлігеті Василь Іванович.

Заболотянська ЗОШ I-II ст.; с.Заболоття, вул. Кошута, 36; 9 класів; 157 учнів; 14 вчителів. Директор – Бич Михайло Степанович.

Карачинська ЗОШ I ст.; с. Карачин, вул.Миру,41; 8/2 класів (в т.ч. укр. – 4/1, угор. – 4/1); 18 учнів (в т.ч. укр. – 10, угор. –8); 2 вчителів. Директор – Пак Наталія Юріївна.

Клинівська ЗОШ I ст. № 1; с. Клинове, вул. Горького,35; 4/2 класи; 31 учень 2 вчителів. Директор – Донку Катерина Юріївна.

Клинівська ЗОШ I-II ст.; с. Клинова Гора,16; 9/7 класів; 105 учнів; 16 вчителів. Директор – Товт Меланія Йосипівна.

Матіївська ЗОШ I-II ст.; с. Матійово, вул.Леніна,49; 13/11 класів (в т.ч. укр. –10, угор. –3/1); 143 учнів (в т.ч. укр. –230, угор. –13); 20 вчителів. Директор – Мадяр Степан Іванович.

Новоклинівська ЗОШ I ст. № 3; с. Нове Клинове, вул.Т.Шевченка,48; 8/2 класів (в т.ч. укр. –4/1, угор. –4/1); 20 учнів (в т.ч. укр. –11, угор. –9); 3 вчителів. Директор – Югас Оксана Миколаївна.

Новосільська ЗОШ I-II ст.; с. Нове Село, вул. Центральна; 18/16 класів (в т.ч. укр. – 9, угор.-9/7); 330 учнів (в т.ч. укр. –219, угор. –111); 28 вчителів. Директор – Кадар Тіберій Олександрович.

Перехрестівська ЗОШ I-II ст.; с. Перехрестя, вул.Кошута,10; 9/7 класів; 99 учнів; 11 вчителів. Директор – Добша Аранка Войтехівна.

Петрівська ЗОШ I-III ст.; с.Петрово, вул. Гагаріна, 36; 16 класів; 364 учні; 24 вчителі. Директор – Борбель Федір Андрійович.

Чепівська ЗОШ I-III ст.; с. Чепи, вул. Леніна, 31; 22/20 класів (в т.ч. укр. – 17, угор. –5/3); 486 учнів (в т.ч. укр. –447, угор. –39); 36 вчителів. Директор – Кондрич Любов Іванівна.

Чорнотисівська ЗОШ I-III ст.; с. Чорнотисів, вул. Т.Шевченка, 5; 22/20 класів (в т.ч. укр. – 14, угор. – 8/6); 427 учнів (в т.ч. укр. – 346, угор. –81); 38 вчителів. Директор – Дуда Володимир Іванович.

Шаланківська ЗОШ I-III ст.; с. Шаланки, вул. Февутцо, 83; 25 класів (в т.ч. укр. – 10, угор. –15.); 519 учнів (в т.ч. укр. – 155, угор. – 364); 48 вчителів. Директор – Барто Йосип Йосипович.

Мукачівський район

Баркасівська ЗОШ I-III ст.; с. Баркасово, вул. Леніна; 20 класів (в т.ч. укр. – 9, угор. –11); 339 учнів (в т.ч. укр. – 123, угор. –216); 36 вчителів. Директор – Гонор Золтан Золтанович.

Дерценська ЗОШ I-III ст.; с. Дерцен, вул. Ракоці, 103; 21 клас; 430 учнів; 35 вчителів. Директор – Орос Карл Юліусович.

Жнятинська ЗОШ I-II ст. № 2; с. Жнятино, вул. Миру, 75; 9 класів; 152 учнів; 13 вчителів. Директор – Деркач Василь Корнелійович.

Ракошинська ЗОШ I-II ст.; с. Ракошино, вул. Дружби, 11; 9 класів; 163 учнів; 15 вчителів. Директор – Тар Бейло Бейлович.

Сернянська ЗОШ I-II ст.; с. Форнош, вул. Беке, 149; 9 класів; 210 учнів; 17 вчителів. Директор – Дорчі Золтан Михайлович.

Чомонинська ЗОШ I-II ст.; с. Чомони, вул. Миру, 91; 18 класів; 344 учнів; 29 вчителів. Директор – Дьєрдь Гейза Гейзович.

Рахівський район

Рахівська ЗОШ I-III ст. № 1; м. Рахів, вул. Миру; 43 класи (в т.ч. укр. – 41, угор. –2); 1216 учнів (в т.ч. укр. – 1187, угор. –29); 83 вчителів. Директор – Саліцький Віктор Едуардович.

Тячівський район

Солотвинська ЗОШ I-III ст. № 3; смт. Солотвино, вул. Ленінградська, 18; 12 класів; 257 учнів; 24 вчителів. Директор – Бенедек Емерих Емерихович.

Тячівська ЗОШ I-III ст. № 3; м. Тячів, вул.Гагаріна,11; 22 класи; 427 учнів; 31 вчитель. Директор – Амбруш Павло Олександрович.

Ужгородський район

Великогеєвецька ЗОШ I-II ст.; с. Великі Геївці, вул. Леніна, 39; 9 класів; 140 учнів; 13 вчителів. Директор – Желіцкі Йосип Йосипович.

Великодобронська ЗОШ I-III ст.; с. Велика Добронь, вул. Малодобронська; 38 класів; 940 учнів; 72 вчителів. Директор – Кантор Йосип Федорович.

Галоцька ЗОШ I ст.; с. Галоч; 4/1 класи; 21 учень; 1 вчитель. Директор – Молтар Агата Михайлівна.

Есенська ЗОШ I-III ст.; с. Есень, вул. Мала, 78; 14 класів; 301 учень; 24 вчителів. Директор – Бакура Шандор Шандорович.

Концівська ЗОШ I-III ст.; с. Концово; 23/21 класів; 327 учнів (в т.ч. укр. – 216, угор. – 111); 29 вчителів. Директор – Федорова Олена Василівна.

Малогєсєвецька ЗОШ I-III ст.; с. Малі Геївці, вул. Радянська, 78; 11 класів; 157 учнів; 18 вчителів. Директор – Бенкев Ленке Олександрівна.

Малодобронська ЗОШ I-II ст.; с. Мала Добронь, вул. Миру, 1; 12 класів; 289 учнів; 25 вчителів. Директор – Гал Маргарита Федорівна.

Паладь-Комарівська ЗОШ I-II ст.; с. Паладь Комарівці; 9 класів; 109 учнів; 14 вчителів. Директор – Бейреш Катерина Юрїївна.

Паллівська ЗОШ I ст.; с. Палло; 4/1 класи; 24 учні; 1 вчитель. Директор – Повч Пірошка Золтанівна.

Ратовецька ЗОШ I-II ст.; с. Ратовці, вул. Ф.Ракоці, 81; 12/11 класів (в т.ч. укр. –3/1, угор. –9); 153 учнів (в т.ч. укр. –7, угор. –146); 16 вчителів. Директор – Сінко Золтан Золтанович.

Соловківська ЗОШ I-II ст.; с. Соловка, вул. Шкільна, 1; 9 класів; 120 учнів; 17 вчителів. Директор – Бакура Янош Яношович.

Соломонівська ЗОШ I-II ст.; с. Соломоново, вул. Тисова, 2; 12/11 класів (в т.ч. укр.- 3/1, угор. – 9); 129 учнів (в т.ч. укр. –11, угор. –118); 15 вчителів. Директор – Ковач Маргарита Арпадівна.

Сюртянська ЗОШ I-III ст.; с. Сюрте, вул. Ракоці, 185; 25 класів (в т.ч. укр. – 9, угор. –16); 403 учнів (в т.ч. укр. –112, угор. –291); 38 вчителів. Директор – Неце Емеріх Емеріхович.

Тисаашванська ЗОШ I-II ст.; с. Тисаашвань, вул. Петефі, 49; 13/10 класів; 104 учнів (в т.ч. укр. – 37, угор. –67); 13 вчителів. Директор – Кертес Параска Юліусовна.

Тисаагтелеківська ЗОШ I-II ст.; с. Тисаагтелек, вул. Леніна, 10; 9/7 класів; 101 учень; 13 вчителів. Директор – Ур Віктор Андрійович.

Холмецька ЗОШ I ст.; с. Холмець, вул. Дружби, 33; 6 класів (в т.ч. укр. – 3/2, угор. –3/1); 36 учнів; 3 вчителів. Директор – Машталер Анатолій Іванович.

Часлівецька ЗОШ I ст.; с. Часлівці, вул. Сетмигалья, 28; 4/1 класи; 20 учнів; 1 вчитель. Директор – Якубець Магдалина Петрівна.

Чопська ЗОШ I-II ст. № 2; м. Чоп, вул. Миру, 13; 25 класів; 566 учнів; 35 вчителів. Директор – Мага Василь Васильович.

Шишлівська ЗОШ I-III ст.; с.Шишлівці, вул. Добо; 22 класи (в т.ч. укр. – 11, угор. –11/10); 370 учнів (в т.ч. укр. –188, угор. –182); 40 вчителів. Директор – Реґо Віктор Юлійович.

Хустський район

Вишківська ЗОШ I-III ст. № 2; смт. Вишково, вул. Велика, 53; 20 класів; 423 учнів; 42 вчителів. Директор – Форґон Василь Емерихович.

Навчальні заклади недержавної форми власності (засновник – Благодійний фонд управління Реформатської церкви)

Великобerezький ліцей; с.Великі Береги Березівського району, вул. Ф.Ракоці, 80; 3 класи; 68 учнів; 15 вчителів. Директор – Сіладі Лайош Лайошович.

Великодобронський ліцей; с. Велика Добронь Ужгородського району, вул. Енгельса, 5; 6 класів; 93 учнів; 22 вчителів. Директор – Раті Єва Шандорівна.

Петрівський ліцей; с.Петрово Виноградівського району. Вул. Кошута, 1; 3 класи; 72 учнів; 10 вчителів. Директор – Туша-Бочкої Ібоя Михайлівна.

Школи з румунською мовою навчання

станом на 01.09.1999р.

Рахівський район

Білоцерківська ЗОШ І-ІІІ ст.; с. Біла Церква; 21 клас (в т.ч. рос. –2, румун. –19); 457 учнів (в т.ч. рос. – 25, румун. –432); 38 вчителів. Директор – Клеметьев Михайло Владиславович.

Добрицька ЗОШ І-ІІ ст.; с. Добрик, 80; 9 класів; 203 учнів; 19 вчителів. Директор – Гузо Іван Іванович.

Плаюцька ЗОШ І-ІІ ст.; с. Плаюць; 9 класів; 129 учнів; 20 вчителів. Директор – Дан Нуцу Нуцович.

Середньоводянська ЗОШ І-ІІІ ст.; с. Середнє Водяне, вул. Дечебал,10; 36/32 класи; 868 учнів; 51 вчитель. Директор – Марина Іван Васильович.

Тячівський район

Глибокопотіцька ЗОШ І-ІІ ст. № 1; с. Глибокий Потік; 14/12 класів; 22 учнів; 19 вчителів. Директор – Змерега Олена Костянтинівна.

Глибокопотіцька ЗОШ І-ІІ ст. №2; с. Глибокий Потік, вул. Великий Боуц, 50; 13/9 класів; 142 учнів; 14 вчителів. Директор – Куцин Терезія Василівна.

Глибокопотіцька ЗОШ І-ІІ № 3 ; с. Глибокий Потік, вул. Малий Боуц, 172; 9 класів; 159 учнів; 10 вчителів. Директор – Опріш Юрій Васильович.

Глибокопотіцька ЗОШ І-ІІІ ст.; с. Глибокий Потік, вул. Центральна,74; 18 класів; 389 учнів; 25 вчителів. Директор – Попович Юрій Михайлович.

Дібрівська ЗОШ І-ІІ ст.; с. Діброва; 9/7 класів; 75 учнів; 11 вчителів. Директор – Думитраш Галина Василівна.

Дібрівська ЗОШ І-ІІІ ст.; с. Діброва, вул. Шкільна, 3; 43/41 класи (в т.ч. рос. –15, румун. –28); 1003 учнів (в т.ч. рос. – 345, румун. – 658); 72 вчителі. Директор – Борка Валентина Іванівна.

Подішорська ЗОН І-ІІ ст.; с. Подішор, 28; 13/11 класів; 231 учень; 15 вчителів. Директор – Ковач Лариса Георгіївна.

Солотвинська ЗОШ I-II ст. №2; смт. Солотвино, пл. Народна, 9; 27 класів; 666 учнів; 50 вчителів. Директор – Опріш Михайло Михайлович.

Топчинська ЗОШ I-II ст.; с. Топчино; 19/16 класів; 346 учнів; 20 вчителів. Директор – Камерзан Родика Андріївна.

Школи зі словацькою мовою навчання станом на 01.09.1999р.

Ужгородська ЗОШ I-III ст. №2; м. Ужгород, вул. Підгірна, 43; 37 класів (в т.ч. укр. –34, слов. – 3); 1207 учнів (в т.ч. укр. – 1152, слов. – 55); 115 вчителів. Директор – Жофчак Золтан Золтанович.

Сторожницька ЗОШ I-III ст.; с. Сторожниця Ужгородського району, вул. Ужанська, 2; 18/16 класів (в т.ч. укр. –11, слов. – 7/5); 241 учень (в т.ч. укр. – 209, слов. –32); 29 вчителів. Директор – Горват Валерія Антонівна.

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

Позашкільна освіта як складова системи безперервної освіти має у світовій практиці більш як столітню історію. У Закарпатті на початку ХХ ст. однією з форм позашкільного виховання були гуртки “Пласту”. Активний учасник товариства “Просвіта”, інспектор шкіл при Крайовому шкільному відділі в м.Ужгород Ю.Ревай упродовж 1928-1935 рр. був редактором журналу “Пласт”, який надходив до кожної народної школи. При таких гуртках, крім іншого, пластуни вчилися орієнтуватися на місцевості, азбуці Морзе, а також надавати першу медичну допомогу та інше. В окремих випадках гуртки “Пласту” організовувалися при товариствах “Просвіта”. У селі Сторожниця (до 1945 року – с.Йовра) Ужгородського району один із засновників читальні товариства “Просвіта” А.Міньо організовував при школі господарський гурток, гурток домоведення для дівчат та інше. У 20-30 рр. в Закарпатті організовуються так

звані господарські школи, в яких в поза уроками учні навчалися господарювати (вести домашнє господарство, вишивати, куховарити, обробляти землю, а також набували навичок з основ садівництва, доглядали за худобою, проводили дрібний ремонт господарського інвентаря тощо). Зокрема, за дослідженнями чеського вченого Е.Рейха, в 1934-1935 навчальному році таких шкіл було 111, де в 153 класах навчалися 4 тисячі 777 учнів (2 тисячі 706 юнаків і 2 тисячі 71 дівчат). В 1938 році кількість господарських шкіл збільшилося до 134, де проводилося відповідне навчання в 950 класах.

За період з 1945 до 1990 року в області розгорнуто мережу державних позашкільних навчальних закладів. У двох містах обласного підпорядкування та всіх тринадцяти районних центрах області працювали Будинки школяра, де у 957 гуртках було охоплено 16,4 тисяч школярів. В обласній та десяти районних станціях юних техніків у 378 гуртках охоплено різними видами технічної творчості 5,5 тисяч учнів. В обласній та семи районних станціях юних натуралістів у 253 гуртках натуралістичною роботою займалось 3,9 тисяч дітей. Працювала також обласна дитяча-екскурсійна станція з двома філіями (у містах Мукачево та Іршава), де екскурсійно-туристичною роботою було охоплено понад тисячу школярів. Всього у 34 позашкільних закладах системи освіти позашкільною роботою було охоплено 26,8 тисяч учнів. Окрім цього, у містах при ЖЕКах працювали гуртки для дітей за місцем їх проживання, які ліквідовані. В районах, де компактно проживали угорці, створювались окремі групи, де навчально-виховна робота проводилась угорською мовою (в містах Берегово, Мукачево, Чоп, Виноградово).

За останні 10 років через обмеженість фінансування та з причин нерозуміння місцевими органами влади ролі позашкільних закладів у розвитку здібностей молоді та організованого проведення нею дозвілля закрито 5 станцій юних техніків, один Будинок школяра та одну станцію юних натуралістів. Зокрема, у містах Берегово, Виноградово станції юних техніків об'єднані з Будинками школяра. Всього станом на початок минулого року в області

працювало 29 позашкільних закладів системи комунальної форми власності, де різними формами роботи (в т.ч. і масовими) охоплено 32 тисячі дітей.

НЕДІЛЬНІ ШКОЛИ

Якщо для компактно проживаючого населення національних меншин питання вивчення рідної мови практично вирішено, то повільно або досить обмежено вирішується воно у тих населених пунктах, де вони проживають дисперсно. В основному рідна мова вивчається за рахунок годин факультативних курсів, що, з одного боку, недостатньо для оволодіння мовою, літературою, історією, культурою та традиціями народу, а з другого, обмежує особистісний розвиток дитини, бо не дає на рівні з усіма іншими учнями розвивати свої здібності (вивчати поглиблено інші предмети). Якщо, наприклад, за діючим навчальним планом для вивчення рідної мови і літератури у школах національних меншин передбачено за весь час навчання у початкових класах 20-24,5 год., у 5-9-х класах – 22,5 год., а у 9-10-х – 8 годин на тиждень, а всього разом понад 55 год., то у всьому курсі за одинадцять років факультативів із цією метою можна використати 18,5 год. на тиждень. Фактично у більшій половині сіл, зокрема низинних районів Закарпаття, проживає не менше 10 сімей, що мають дітей шкільного віку, рідна мова яких відрізняється від мови навчання у школі. І вони не мають можливості вивчати свою мову, літературу, історію, культуру, національні цінності. Для вирішення цієї проблеми в Україні є певний досвід і давні традиції, коли не було можливості вивчати рідну мову на власній території українцям. Ще в 1858 році групою учителів гімназії, кадетського корпусу, жіночого інституту в Полтаві відкрита так звана недільна школа. Пізніше групою студентів і професорів організована недільна школа в Києві. У подальшому такі заклади набули широкого поширення, через що царський уряд вже у 1862 р. ці школи закриває і через два роки прирівнює їх до початкових шкіл, ставить під контроль інспекції

та дозволяє їх діяльність. При радянській владі недільні школи, замінені іншими видами шкіл, припинили свою діяльність.

Високу оцінку діяльності недільних шкіл дає у свій час К.Д.Ушинський у статті “Недільні школи (Лист у провінцію)”, де він пише, що “...побував я у двох таких школах і виніс з них найвідрадніше, найзаспокійливіше почуття, знайшов у них навіть дещо таке, чим вкрай здивований”. К.Д.Ушинський у вищезгаданій статті дає ряд цінних практичних порад щодо організації недільних шкіл, дидактичних рекомендацій, запропонував розгорнуту програму початкового навчання в них, докладно обгрунтував їх завдання, захищав такі школи від бюрократичного управлінського апарату та тих, хто не розуміючи ролі недільних шкіл заважав або недооцінював їх значення як однієї з найяскравіших сторінок в історії педагогічної думки в другій половині минулого століття. Зокрема, наголошує, що “треба спочатку розворушити розум і серце учня, прищепити йому жадобу до знань, жадобу моральної і розумової поживи, привчити його до цієї поживи – і потім уже, розгорнувши перед ним книжку, благословити його на дальший самостійний прогрес”.

Повертаються недільні школи з минувшини знову у систему освіти у 1992 р., коли з головою Ради національних товариств України погоджено та заступником Міністерства освіти України затверджено Тимчасове положення про недільну школу національних меншин в Україні, де їх визнано однією з форм забезпечення народам і національним групам реалізації права на вивчення рідної мови, літератури, історії, національних і культурних цінностей, традицій рідного народу, відповідно до потреб населення, що проживає в даному регіоні. Визначені також головні завдання цих шкіл, структура та основи діяльності, питання організації навчально-виховного процесу, організація управління ними, способи фінансування і звітності. Відкриваються ці школи при масових загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, вищих навчальних закладах, професійно-технічних училищах, позашкільних закладах при наявності двох і більше різновікових класів та не менше 8 осіб для міської місцевості, у сільській місцевості – незалежно від їх кількості, але не більше 15-20 чоловік у

класі. Рішення про відкриття недільних шкіл приймають виконавчі комітети місцевих Рад народних депутатів. Діяльність цих шкіл може фінансуватись із коштів місцевих бюджетів, із надходжень від добровільних внесків національно-культурних товариств, асоціацій, кооперативів, спільних підприємств, установ, організацій, окремих громадян. Оплата праці вчителів здійснюється згідно чинного законодавства. Учні на навчання зараховуються на добровільних засадах за заявами батьків (діти до 16 років), старші – на основі особистих заяв. Підпорядковуються школи органам державного управління освітою. Тепер Міністерством освіти України розроблено і запропоновано для обговорення проект нового положення про недільну школу національних меншин України, де більш демократизовано управління школою, спрощено питання фінансування, уточнено порядок щодо створення шкіл та організації навчально-виховного процесу в них.

Отже, правове поле для функціонування недільних шкіл розроблене і далі вдосконалюватиметься, але в практиці реалізуються ці можливості вкрай незадовільно.

В поточному навчальному році в області діють 6 недільних шкіл. Усі вони створені і працюють у відповідності до діючого законодавства, тимчасового положення про недільну школу національних меншин України і забезпечують представникам національних спільнот право на вивчення рідної мови, літератури, історії, національно-культурних цінностей і традицій рідного народу. Серед недільних шкіл, які сьогодні функціонують у краї, такі:

1. Ужгородська недільна школа. Засновник – міський відділ освіти та Закарпатське обласне єврейське культурно-освітнє товариство. Ця школа працює з 1994-1995 навчального року на базі ЗОШ № 9 обласного центру. Педагогічні працівники мають відповідну освіту (педагогічну або музичну) і одночасно є вчителями навчальних закладів міста. Оплата працівників проводиться міським відділом освіти та за рахунок фінансових надходжень від добровільних внесків національно-

культурного товариства згідно чинного законодавства. Учні́вський контингент становить 55 учнів.

2. Мукачівська недільна школа. Засновник – міський відділ освіти та Закарпатське обласне єврейське культурно-освітнє товариство. Школа заснована в 1996 році, працює на базі ЗОШ №3 м.Мукачево. До 1998-1999 навчального року оплата педагогів школи здійснювалася міським відділом освіти та за рахунок фінансових надходжень від добровільних внесків національно-культурного товариства, а наразі, через відсутність бюджетних коштів – лише товариством. Учні́вський контингент складає 35 чоловік.
3. Хустська недільна школа. Засновник – Закарпатське обласне єврейське культурно-освітнє товариство. Школа працює з 1997 року на базі Хустської школи-комплексу, яка підпорядкована районним відділам освіти і культури. Педагогічні працівники мають відповідну освіту, оплачуються за рахунок фінансових надходжень від добровільних внесків національно-культурного товариства. Учні́вський контингент – 28 чоловік.
4. Польська недільна школа в м.Ужгород працює з 1999 року на базі ЗОШ №5. Засновники – міський відділ освіти і товариство польської культури в Закарпатті. Учні́вський контингент складає 80 учнів.
5. Вірменська недільна школа в м.Ужгород діє з 1999 року на базі ЗОШ №8. Засновники – міський відділ освіти і товариство вірменської культури “Арарат”. Учні́вський контингент складає 35 чоловік.
6. Ромська (циганська) недільна школа в м.Ужгород почала працювати в 1999 році на базі дошкільного закладу. Засновниками виступили міський відділ освіти, а також кілька ромських культурних товариств. Учні́вський контингент складає 70 чоловік.

Над роботою недільних шкіл здійснюється належний контроль із боку відповідних відділів освіти та культурно-національних товариств. Інші національні меншини з незрозумілих причин із відкриттям таких шкіл

зволікають, зокрема в Ужгородському, Мукачівському, Виноградівському районах, де в багатьох селах не компактно проживають угорці, у Тячівському, Рахівському – угорці і румуни, м.Мукачево, Мукачівському, Тячівському – німці, Перечинському, Ужгородському районах – словаки. Необхідно відзначити, що функціонування таких навчальних закладів, як недільні школи, здійснюється і в інших країнах, наприклад, в Угорщині, США та ін. У Вашингтоні, наприклад, понад сорок років працює так звана суботня школа українознавства ім.Т.Г.Шевченка, де щорічно в середньому сто дітей вивчають українську мову, літературу, історію, географію України, українські танці, пісні, музику. Зрозуміло, що в нових умовах сучасності функціонування недільних шкіл має свою специфіку, особливості і певні труднощі як економічного, так і організаційного, наукового, методичного характеру.

Враховуючи сьогоденний економічний стан у країні в цілому і в Закарпатті зокрема, до відкриття недільних шкіл необхідно привернути увагу національно-культурних товариств, асоціацій, концернів, об'єднань, кооперативів, спільних підприємств, установ і організацій, місцевих органів влади, всієї громадськості щодо фінансування цих шкіл. Місцевим адміністративним органам освіти, керівникам національно-громадських товариств доцільно, на нашу думку, активізувати пропагандистсько-роз'яснювальну роботу серед педагогічних колективів, керівників шкіл тих населених пунктів, де навчаються діти різних національностей, про можливість і перспективність діяльності шкіл такого типу для вивчення рідної мови як основи культури національної меншини, історії, культури, традицій, усвідомлення ролі і місця культури національної групи в регіональній культурі та житті народів України.

Не менш важливим є питання добору педагогічних кадрів для роботи у недільних школах з урахуванням специфіки змісту, форм і методів роботи в них, здійснення їх підготовки та перепідготовки, забезпечення необхідною навчальною і методичною літературою, дидактичними матеріалами розробки відповідних технологій навчання. Особливо актуальним є питання підготовки педагогічних кадрів, які крім національної мови володіли б державною мовою.

ОСВІТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ УЧИЛИЩАХ ТА ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Проблема освіти національних меншин у спеціалізованих техніко-фахових закладах та вищих навчальних закладах в Закарпатті дорадянського періоду завжди стояла в центрі уваги громадськості. Якщо стан освіти та розвиток мережі професійно-технічних закладів у краї в 20-30-ті роки був більш-менш задовільним, то питання розвитку вищої школи не вдавалося розв'язати абсолютно.

Про відкриття власного вищого навчального закладу – університету Підкарпатської Русі – говорили й лідери всіх політичних партій та громадсько-культурних організацій без огляду на їх національну та політичну орієнтацію. Однак уряд Чехословаччини вважав, що тут немає умов для розвитку вищої школи. Саме через це закарпатська молодь вступала на навчання до вищих навчальних закладів Праги (85% від усіх закарпатських студентів), Братислави (12%), Брно (3%), а окремі з них – у Відень, Будапешт, Рим, Берлін та інші. Вони студіювали різні науки, та найпопулярнішими були юриспруденція, філософія, природознавство і медицина. Але в цілому кількість студентів, вихідців із Закарпаття, була дуже малою.

Питання про відкриття крайового університету не було розв'язане і напередодні та під час Другої світової війни. Лише в 1945 році було відкрито перший в Закарпатті вищий навчальний заклад – Ужгородський державний університет, який цього року святкує свій 55-літній ювілей. Перший випуск кваліфікованих спеціалістів в університеті відбувся 1951 року.

Після 1945 року забезпечуються умови для підготовки кваліфікованих робітників та спеціалістів на рівні бакалавра. На сьогодні в області діють 19 професійно-технічних училищ (в т.ч. два вищі), в яких навчаються понад 11 тисяч учнів, що набувають 35 професій різних галузей народного господарства. Із врахуванням сучасних умов розвитку економіки в регіоні проводиться

перепрофілювання профтехучилищ, визначено основні напрямки інтеграції системи профтехосвіти в ринкову економіку.

Розвивається також мережа вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації. На сьогодні у 13 навчальних закладах такого типу близько 8 тисяч студентів набувають 47 різних спеціальностей.

Створюються необхідні умови для підготовки кваліфікованих кадрів серед угорськомовного населення в системі професійно-технічної освіти та молодших спеціалістів у ВНЗ I та II рівнів акредитації.

Так, у Берегівському ПТУ № 11 проводиться підготовка у 6 групах (183 учні) таких спеціалістів: кравець, пекар-кондитер, кухар, офіціант (бармен), столяр, маляр-штукатур, слюсар-сантехнік-газозварник.

У с.Яношово Берегівського р-ну відкрито філію Мукачівського аграрного технікуму II-го рівня акредитації, де на базі повної середньої освіти готуються на угорській мові майстри с/г виробництва (фермери). На сьогодні вже підготовлено 97 таких спеціалістів, а продовжує навчання ще 38 учнів.

З цього навчального року започатковано підготовку спеціалістів зооветеринарів у згаданому вище технікумі, де угорською мовою навчається 27 студентів. Забезпечуються умови для підготовки серед угорськомовного населення медичних працівників. У Берегівському училищі I-го рівня акредитації, де вивчення загальноосвітніх дисциплін ведеться угорською мовою, за спеціальністю “лікувальна справа” (на базі неповної середньої освіти) навчається 79 студентів.

В галузі культури спеціалістів для угорськомовного населення готує Ужгородське училище культури I-го рівня акредитації, де на кожному з чотирьох курсів існує спеціальна угорськомовна група. Зараз тут навчається 45 студентів.

Підготовка педкадрів для угорськомовних шкіл проводиться у Мукачівському педагогічному училищі (ВНЗ I-го рівня акредитації), Мукачівському інституті Прикарпатського університету ім.В.Стефаника,

Закарпатському угорському педагогічному інституті в м.Берегово та Ужгородському державному університеті.

У Мукачівському педучилищі за спеціальністю “початкове навчання” на I-IV курсах навчається 101 студент, де 80-85% навчальних предметів викладаються угорською мовою.

У новоствореному Мукачівському інституті Прикарпатського університету ім.В.Стефаніка, як і в УжДУ, дозволено угорцям вступні іспити складати рідною мовою. З боку викладачів педучилища цим студентам надаються при необхідності додаткові тлумачні консультації угорською мовою.

В Закарпатському угорському педагогічному інституті угорською мовою навчання проводиться підготовка вчителів за такими спеціальностями:

- 1) педагогіка і дошкільне виховання – 21 студент;
- 2) педагогіка і початкове навчання – 57 студентів;
- 3) англійська мова та історія – 33 студенти;
- 4) англійська мова та географія – 35 студентів;
- 5) історія і географія – 28 студентів.

Таким чином, всього на I-IV курсах навчається 201 студент.

На філологічному факультеті УжДУ за спеціальністю угорська мова і література на I-IV курсах ведеться підготовка 103 спеціалістів. Водночас іде підготовка кадрів із румунської та словацької мов і літератур.

Станом на даний час підготовка вчителів для національних шкіл в Ужгородському державному університеті ведеться в такій кількості:

Курс	Росіяни	Угорці	Словаки	Румуни
I курс	10	15	5	-
II курс	15	21	8	5
III курс	15	17	9	-
IV курс	15	20	5	2
У курс	18	24	5	4
ВСЬОГО:	73	97	32	11

Крім того, на окремих факультетах (біологічному, фізичному, хімічному, математичному, історичному та факультеті романо-германської філології) із числа абітурієнтів угорської, румунської та словацької національних меншин готуються вчителі відповідних предметів навчального плану загальноосвітньої школи, які в основному задовольняють потреби кадрів цих шкіл.

АНАЛІЗ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОШ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Відкриття в Ужгородському державному університеті відділень та груп російської, угорської, румунської та словацької філологій, у Мукачівському педучилищі – групи вчителів початкових класів для шкіл з угорською мовою навчання та дозвіл на складання вступних іспитів на всі факультети університету на рідних (угорській і румунській) мовах сприяли вирішенню питання забезпечення шкіл з угорською, румунською та словацькою мовами навчання відповідними педагогічними кадрами.

У школах і класах з угорською мовою навчання із 1731 вчителя, які працюють в цьому навчальному році, 1249 (72,1%) мають вищу освіту, з них 988 чоловік (91,1%) – це вчителі, які ведуть основні загальноосвітні предмети у 5-11 класах (крім учителів початкових класів, музики і співів, образотворчого мистецтва, фізкультури та трудового навчання).

Вищу освіту мають всі 76 вчителів фізики, 54 вчителі хімії, 97,6% вчителів математики, 96% - угорської мови і літератури та географії, 93,5% - біології та 78,7% вчителів іноземних мов.

Із 433 вчителів початкових класів та 213 вчителів музики і співів, образотворчого мистецтва, креслення, фізкультури та трудового навчання вищу педагогічну освіту мають 40,4% педагогів, 6 вчителів мають загальну середню освіту. Усі інші є молодшими спеціалістами, мають середню педагогічну освіту.

В цьому навчальному році у школах і класах з угорською мовою навчання працювало 127 пенсіонерів та 168 вчителів передпенсійного віку (віком понад 55 років), що становить 22,8% від загальної кількості працюючих. До педагогічної роботи у школах залучено 48 сумісників.

Дещо гірший стан із забезпеченням педагогічними кадрами шкіл і класів з румунською мовою навчання. Із 302 учителів цих шкіл тільки 168 (55,6%) мають вищу освіту. Серед вчителів початкових класів та вчителів музики і співів, образотворчого мистецтва, фізкультури та трудового навчання з вищою освітою лише 20,3% вчителів.

У 5-11 класах працюють із вищою освітою 32 із 36 вчителів румунської мови і літератури (88,9%). Вищу освіту мають 76,5% вчителів історії, 75% - фізики, 90,5% - математики, 100% - хімії, 92,3% - географії, 90% - біології, 93,7% - іноземних мов. Із середньою педагогічною освітою у старших класах працюють 2 вчителі румунської мови і літератури, 3 – історії та 2 – математики. У школах і класах з румунською мовою навчання в цьому році працює 19 пенсіонерів та 26 вчителів передпенсійного віку (9 – віком понад 55 років), що становить 22,4% від загальної кількості працюючих.

У класах із словацькою мовою навчання вчителі словацької мови і літератури мають вищу освіту, вчителі початкових класів є фахівцями початкового навчання. Із 7 вчителів цих класів 3 мають вищу освіту, 4 – середню педагогічну. Для ведення окремих предметів у старших класах залучаються спеціалісти із Словаччини. Інші загальноосвітні предмети ведуться українською мовою.

Проблемним залишається питання вивчення державної мови у школах і класах з угорською і румунською мовами навчання. Українська мова у цих школах до 1991 року ніколи не вивчалась, отже, не набуто відповідного досвіду. Ряд вчителів, які навчають української мови і літератури, не володіють материнськими мовами дітей, що утруднює спілкування з учнями.

Освітній рівень учителів української мови і літератури нижчий, ніж з інших предметів. Так, серед 201 вчителя, які вчать українську мову і літературу

у школах і класах з угорською мовою навчання, 85% мають вищу освіту, 2% - незакінчену вищу та 13% - середню педагогічну. З них лише 63% є спеціалістами української мови і літератури, 37% - спеціалісти з інших предметів (не українські філологи).

Із 27 вчителів державної мови у школах і класах румунською мовою навчання 22 (81,5%) мають вищу освіту (1 – незакінчену вищу і 4 – середню педагогічну), але третина з них не є українськими філологами.

Що стосується шкіл національних меншин некомунальної форми власності, то питання забезпечення їх кадрами вирішують засновники. Із 26 основних працівників цих закладів 21 має вищу освіту, 1 – незакінчену вищу (бакалавр) та 4 – середню спеціальну. Вчителі–предметники у 5-11 класах цих шкіл мають вищу освіту.

Загальна ж кількість зайнятих у сфері освіти області за національною приналежністю складає 27 тисяч 696 працівників. З них: українців – 23 тисячі 600 чоловік (85,2%), угорців – 2 тисячі 830 чоловік (10,2%), росіян – 645 чоловік (2,3%), румунів – 289 чоловік (1,0%), словаків – 133 чоловіки (0,5%), німців – 44 чоловіки (0,2%) та 974 (3,%) представників інших національностей.

ОРГАНІЗАЦІЙНА, НАВЧАЛЬНА ТА МЕТОДИЧНА РОБОТА З ПЕДАГОГІЧНИМИ КАДРАМИ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

З метою підвищення фахової кваліфікації проводяться курси з питань педагогіки, психології, дидактики, методики навчання (викладання) навчальних предметів у національних школах (для всіх категорій вчителів шкіл національних меншин). Лекції та практичні заняття на курсах в основному проводяться на мові навчання. З української мови та літератури курси

проводяться диференційовано для вчителів, які працюють у 1-4 класах, у 5-9 класах та 10-11 класах.

Для вчителів, які не є фахівцями і в основному – російські філологи, курси з української мови та літератури проводились окремо. Таким чином вони проходили перекваліфікацію. Як правило, педагогічну практику педпрацівники шкіл національних меншин проходять на базі шкіл Угорщини та Румунії (у 1995 році – Словаччини). Така форма роботи дає можливість ознайомитися з інноваціями навчання за кордоном, підвищити рівень мовленнєвої культури та фахових знань.

Семінари для вчителів шкіл національних меншин проводяться у формі семінарів-практикумів. Періодично вони проводяться з таких питань: семінари для авторів підручників та навчальних посібників; інформативно-методичні семінари з актуальних питань шкіл національних меншин; семінари-практикуми з питань викладання державної мови та рідної; науково-методичні семінари з педагогічних інновацій (зокрема вивчення рідної мови та другої мови). Вчителі шкіл національних меншин залучені до видавничої діяльності зі створення нових підручників, програм та навчальних посібників із рідної мови для 1-4, 5-11 класів, з історії Угорщини та Румунії (вони є також перекладачами з української на угорську) для шкіл національних меншин. Педагогічні працівники шкіл національних меншин беруть участь в апробаціях підручників, рекомендованих Міністерством освіти і науки.

Вивчається стан викладання навчальних предметів, під час якого надається методична допомога, робиться аналіз стану викладання предметів. За останні п'ять років проводиться експериментальна робота по впровадженню системи роботи Ілони Толнаї (використання математичної логіки при вивченні грамоти “Евристично-програмований метод”). Даний метод використовують у двадцяти школах національних меншин (в основному це новаторський педагогічний досвід вчителів Угорщини, Словаччини, Румунії, який впроваджують вчителі при викладанні рідної мови, історії, народознавства, музики та співів). Для учнів шкіл національних меншин проводяться різні масові заходи:

- олімпіади з рідної мови, математики (до участі в цих олімпіадах-змаганнях запрошуюються школярі зарубіжжя; учні шкіл національних меншин також беруть участь в аналогічних змаганнях в Угорщині та Румунії);
- проводяться також змагання зі знання рідної та державної мов для 1-4 класів, а також із математики “Подорож у світ математики”, “У світі казок” і т.д. Учні зі шкіл національних меншин беруть участь у різних конкурсах з образотворчого мистецтва, в різних фольклорних фестивалях, оглядах народної творчості, мистецтва тощо.

Упродовж останніх двох років, внаслідок поживлення активності товариств національних меншин у культурно-освітній галузі, Центром здійснювалася запланована консультаційна робота, покликана згармонізувати міжнаціональні відносини освітньо-виховного плану. Так, одним із основних напрямків такої діяльності є підвищення професійної майстерності педагогів відповідно до загально-європейських вимірів освіти. У такому разі вчителі мають можливість ознайомитися з сучасними досягненнями психолого-педагогічного напрямку в освітній науці передових європейських шкіл із різними методами навчання в зарубіжних країнах.

Спільною роботою з громадськими організаціями національних меншин є участь Центру в засіданнях круглих столів, семінарах, в наукових конференціях, присвячених проблемам освіти й організованих разом із національно-культурними товариствами.

З часу свого існування науково-методичний центр освіти національних меншин як Закарпатський філіал науково-методичного Центру середньої освіти Міністерства освіти і науки України постійно спрямовував свою діяльність на такий тип співпраці з педагогічними кадрами національних меншин. Крім консультаційних заходів та пропозицій щодо налагодження нормальної функціональної роботи з педкадрами, представники Центру організували та брали участь у багатьох масових заходах культурно-освітнього напрямку, що проводилися управліннями освіти і культури у справах національностей і

міграції обласної держадміністрації та товариствами національних меншин у краї. Важливим аспектом діяльності Центру є участь у наукових конференціях та семінарах-практикумах, які торкаються освіти національних меншин і проводяться за безпосередньої участі в них педагогів із відповідних навчальних закладів.

Зокрема, 19-20 лютого 1999 року в Ужгороді пройшла міжнародна конференція, присвячена проблемі юридичного захисту циганів (ромів) у сфері прав людини. Основною метою зустрічі, учасниками якої виступили й представники Центру, було порівняння законодавчих матеріалів з їх практичним використанням у міжнародних і вітчизняних судових структурах. 4 березня того ж року за участі методиста Центру Герцога Ю.В. у приміщенні облдержадміністрації проведено засідання круглого столу на тему: “Проблеми освіти угорського населення області”.

29 квітня 1999 року представники Закарпатського науково-методичного Центру взяли участь у роботі круглого столу – “Українське суспільство і цигани: культура, освіта”, що проходив у м.Ірпінь Київської області. Головною метою цього засідання був аналіз тогочасного стану задоволення культурно-освітніх запитів представників циганської етнічної групи в Україні, надання рекомендацій закладам освіти, громадським об’єднанням щодо організації процесу освіти й виховання дітей циганського етносу тощо.

У червні 1999 року в м.Берегово Закарпатської області була проведена обласна нарада-семінар завучів шкіл з угорською мовою навчання, на якій представниками Центру було висвітлено реальний стан і проблемні аспекти освіти молоді національних меншин у регіоні та можливості реалізації основних нормативних документів, що торкаються освіти в школах національних меншин. На нараді порушувалися й такі важливі питання, як забезпечення цих шкіл програмами і підручниками з державної мови, шляхи активізації співробітництва педколективів шкіл національних меншин та Центру, методичне забезпечення, вивчення державної мови в школах національних меншин, проблеми освіти ромських дітей у школах з угорською

мовою навчання, а також можливості функціонування недільних шкіл, шкіл нового типу, позашкільних закладів у регіоні для учнів національних меншин. Всі ці проблемні аспекти розглядалися в розрізі змісту Закону України “Про середню загальну освіту”.

26 вересня того ж року представники Центру взяли участь в обласному святі словацького народного мистецтва, а 9 грудня управлінням освіти облдержадміністрації проведено засідання щодо координації діяльності угорськомовних навчальних закладів області. До цього Центру координації делеговано директора Центру освіти національних меншин проф.Сагарду В.В.

Центром також проведено попереднє прогнозування потреби підготовки кадрів для шкіл національних меншин на період 2000-2005 років, у тому числі – вчителів початкових класів, вчителів-предметників і зокрема вчителів державної мови з числа осіб, які володіють мовами національних меншин. На основі цього підготовлено пропозиції управлінню освіти ОДА на предмет відповідної заяви приймальним комісіям вищих навчальних закладів щодо прийому на педагогічні відділення на пільгових умовах відповідних абітурієнтів сільських шкіл (відповідно до положень “Концепції педагогічної освіти”).

Упродовж поточного року проведено ряд заходів (семінари, конференції) за участю представників науково-методичного Центру. 12 січня в районі компактного проживання румунської національної меншини відбувся семінар працівників освіти, громадських товариств із питань роботи шкіл з румунською мовою навчання. Представники висвітлили окремі проблемні питання розвитку освіти області, а саме про створення школи нового типу для школярів-румунів; подали порівняльну характеристику показників у діяльності шкіл області з румунською мовою навчання (освітній рівень, педкадри, вступ випускників румунських шкіл до ВНЗ, рівень знань тощо). Поставлене питання про організацію гімназії для румунської національної меншини через брак коштів та деяких інших проблем щодо нормального функціонування подібного закладу відкладається на невизначений час. Крім того, було взято участь у

семінарі-практикумі керівників недільних шкіл національних меншин області та засіданні Центру координації діяльності угорськомовних навчальних закладів (лютий 2000р.)

У квітні 2000 року було проведено черговий круглий стіл на тему “Освіта ромів” і науково-практичну конференцію – “Українська мова і культура на зламі тисячоліть”, де йшлося про функціонування державної мови в національних школах Закарпаття. Від Центру була виголошена доповідь на тему “Державна мова в національних школах Закарпаття”. Методисти Центру на початку травня відвідали обласний словацький молодіжний фестиваль “Словенський славічек”.

Окремі консультації, поради та пропозиції щодо подальшого вдосконалення змісту і форм роботи, зокрема з проблем вивчення державної мови, подаються працівниками Центру керівникам навчальних освітніх закладів та окремим педагогам при індивідуальних зустрічах. Деякі з них відбулися в Мукачівському педучилищі, Закарпатському угорському педагогічному інституті, загальноосвітніх школах I-II ст. №2, №10 (м.Ужгород), в ЗОШ I-II ст. с.Сторожниця Ужгородського району, Яношівському ліцеї, Берегівському медичному училищі та інших.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

У цьому навчальному році, як і в попередній період, школи національних меншин області забезпечувалися в основному програмами, підручниками та навчальними посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України для шкіл з угорською та румунською мовами навчання.

Управлінням освіти, інститутом методики навчання і виховання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та науково-методичним центром

освіти національних меншин проводяться роботи з розробки і впровадження нових дидактичних матеріалів для шкіл національних меншин.

Зокрема готові до друку такі матеріали для названих шкіл, метою яких є адаптація до державного стандарту освіти України:

1. Програма з угорської мови для 1-4 класів.
(автор Сергійчук Ю.П.)
2. Календарне планування програмного матеріалу з української мови для 1-4 класів.
(автори Сергійчук Ю.П., Кірик М.Ю.)
3. Програма для шкіл (класів) зі словацькою мовою навчання 1-4 класів (доповнення до діючої програми 1-4 класів, рекомендованої Міністерством освіти і науки України).
(авторський колектив)
4. Програма з музики та співів шкіл з угорською мовою навчання та робочий зошит з музики та співів для шкіл національних меншин.
(автор Арпа С.С.)
5. Хрестоматія для дітей 3-7 років (для дошкільних закладів з угорською мовою навчання).
(автор Сергійчук Ю.П.)

В поточному році завершується робота над іншими програмно-методичними посібниками, які проходять рецензування у Центрі освіти національних меншин.

Авторськими колективами подані такі матеріали:

1. Книжка для усного мовлення з української мови “Сонечко”.
2. Програма факультативів з угорської мови для шкіл з українською мовою навчання.
3. Програма для двомовних шкіл 1-4 класів.
4. Програма з української мови та літератури для 1-4, 5-11 класів.
(переробляється на основі діючих регіональних програм).
5. Збірник дитячих ігор (планується видання на трьох мовах).
6. Підручники для шкіл з угорською мовою навчання для 5-11 класів з української мови та літератури.

7. Словник (угорською, румунською, словацькою мовами), який містить слова та вирази до підручників загальноосвітніх шкіл.

Крім цього, розробляються інші матеріали методично-навчального характеру, які покликані допомогти вчителям та учням у школах національних меншин.

До того ж у краї створена ціла мережа бібліотек, де працюють відділи літератури мовами п'ятох національних меншин – угорською, російською, словацькою, румунською, німецькою.

105 відділів обслуговують угорську національну меншину. З них 37 знаходяться у Берегівській ЦБС, 25 – у Виноградівській, 23 – в Ужгородській, 7 – у Міжгірській, 5 – у Рахівській, 4 – у Тячівській, 3 – у Хустській, 1 – у м.Мукачево. Найбільше літератури угорською мовою в Закарпатській обласній універсальній науковій бібліотеці та Закарпатській обласній бібліотеці для дітей ім.Д.Вакарова (обидві в м.Ужгород). Базовою бібліотекою з обслуговування угорського населення області є Берегівська центральна районна бібліотека. Досить велика кількість угорськомовної літератури також у Мукачівській міській централізованій бібліотечній системі та Виноградівській центральній районній бібліотеці. При першій працює спеціалізована бібліотека – філіал літератури угорською мовою, в другій – відділ літератури угорською мовою. Загальний її обсяг 431 тисяча 774 (6,0%) екземпляри.

П'ять відділів німецькомовної літератури розташовані при Мукачівській ЦБС. Загальний обсяг літератури мовою цієї національної меншини становить 4 тисячі екземплярів, тобто 0,06% від усієї кількості.

Словацькомовна література представлена в трьох ужгородських відділах іноземної літератури і в одному перечинському (Перечинська ЦБС). В них зберігаються 6 тисяч екземплярів, що становить 0,1% від загальної кількості.

По чотири відділи (Рахівська і Тячівська ЦБС) пропонують румунськомовну літературу. Її загальний обсяг складає 12 тисяч 501 (0,2%) екземпляри.

У цілому в 588 бібліотеках Закарпатської області 7 мільйонів 242 тисячі 186 екземплярів літератури. Найбільше її, російськомовної – 3 мільйони 795 тисяч 487 або 52,4% екземплярів. Загальний обсяг українськомовної літератури становить 2 мільйони 983 тисячі 921 екземпляр (41,2%).

ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ТОВАРИСТВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В КОНТЕКСТІ ЇХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Не останню, а подекуди й головну роль в самоутвердженні освітньо-виховних прав національних меншин відіграють національно-культурні організації краю. Сьогодні в Закарпатті діють близько 400 національно-культурних осередків. Більше тридцяти з них набули статусу обласних. Головною метою їхньої діяльності є відродження і розвиток етнічної культури, рідної мови, духовне та національне збагачення тощо. За їхньою ініціативою створюються театри, школи, центри, проводяться фестивалі та мистецькі конкурси.

Найбільшу кількість таких етнокультурних організацій мають угорці. Десять угорських товариств дістали загально обласний статус. Це такі, як Товариство угорської культури Закарпаття (рік створення – 1993), Товариство угорської інтелігенції Закарпаття (1993), Закарпатське угорськомовне наукове товариство (1993), Товариство угорських бібліотекарів Закарпаття (1994), Форум угорських організацій Закарпаття (сюди входять 14 місцевих організацій) (1995), Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство (1996), Закарпатське угорське товариство працівників охорони здоров'я (1996), Спілка угорських журналістів Закарпаття (1998), Закарпатська угорська асоціація скаутів (1996), Закарпатське угорськомовне товариство студентів та молодих дослідників (1999). Усі згадані товариства піклуються про розвиток національної угорської культури, освіти, продовження історичних традицій

угорців Закарпаття. Вони сприяють також реалізації особистих і колективних прав угорців краю, особливо освітньо-виховних. Тому згадані організації проводять координаційну роботу, співпрацюють із відповідними навчальними закладами, фондами підтримки, об'єднаннями. Ведеться активна робота, спрямована на збереження і пропаганду угорської мови та літератури. Регулярно організуються конференції з різних проблемних питань, а також відзначаються національно-культурні свята угорців.

Угорська національна меншина порівняно найкраще в краї забезпечена засобами масової інформації. Зокрема, обсяг використання ефірного часу телерадіопередач угорською мовою становить на телебаченні 72 години на рік (6 годин на місяць), на радіо – 270 годин на рік (22,5 години на місяць). До того ж, кількість періодичних видань області угорською мовою становить 12 із загальним тиражем 29 тисяч 739 примірників. У 1999 році також вийшли з друку два книжкові видання загальним тиражем 3 тисячі примірників. У цілому членами згаданих угорськомовних товариств є більш ніж 27 тисяч угорців.

Дев'ять національних товариств обласного статусу представляють циганську етнічну групу краю: Культурно-просвітне товариство циганів “Романі Яг” (рік створення – 1993), Товариство циганів Закарпаття “Рома” (1993), Закарпатське обласне товариство “Амаро Дром” (1995), Закарпатське молодіжне товариство циганів “Амаро Дром-Терненгеро” (1995), Культурне товариство циган Закарпаття “Ром Сом” (1997), Товариство музичної культури циган Закарпаття “Лаутарі” (1998), Закарпатська асоціація ромських громадських організацій “Єкгіпе” (1998), Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство ромських жінок “Терне Чая По Нево Дром” (1999), Культурне товариство по захисту інтересів угорських ромів Закарпаття “Унг-Ромен” (1999). Ці організації охоплюють широкий спектр напрямків культурно-освітньої роботи від культурно-мистецького й спортивного до освітнього й правозахисного. Щодо останнього, то останнім часом проводяться науково-практичні конференції з проблем життя циган. Видаються два українсько-

циганські періодичні видання (“Романі Яг” і “Ром Сом”). Проводяться циганські народні фестивалі.

Оскільки цигани є однією із найчисельніших етнічних груп в Закарпатті і найменш забезпеченою освітньо-виховними потребами, то згаданими організаціями проводиться робота, покликана задовільнити освітні права циганів на різних рівнях системи освіти.

Два культурні товариства репрезентують другу за кількістю населення національну меншину в Закарпатській області – російську. Це Товариство російської культури “Російський дім” (1993) та Закарпатське відділення Всеукраїнської громадської організації “Російський рух України” (1999). Вони займаються підтримкою культурних і національних інтересів росіян в краї, відзначають ювілеї російських письменників та художників, проводять наукові конференції та фестивалі. В області щороку проводить свій театральний сезон Закарпатський російський драматичний театр. Радіомовлення російською мовою займає 187 годин ефіру на місяць (2 тисячі 244 години на рік). Виходить також три російськомовні періодичні видання, загальним тиражем 4 тисячі примірників.

В області діє три словацьких товариства обласного статусу – Обласна культурно-освітня організація “Матица Словенска на Закарпатті” (1994), Товариство словаків Закарпаття ім.Л.Штура (1997) та Закарпатське обласне культурно-освітнє товариство словацьких жінок “Довіра” (1999). Мережа їхніх осередків поширюється в місцях компактного проживання представників даної національності. Основне їх завдання полягає у відродженні і подальшому розвитку словацької культури, фольклору, традицій, духовності. Важливим моментом вважається й організація шкільної освіти та культури словацької національної меншини. При осередках створені колективи художньої самодіяльності, церковні хори. Щороку проводиться свято словацького народного мистецтва “Словенска веселіца”. Словацькою мовою ведуться телепередачі протягом 24 годин на рік (2 години на місяць), а радіопередачі –

20 годин на рік (1,6 годин на місяць). Зареєстроване одне періодичне видання словацькою мовою (“Подкарпатські словак”).

Основним завданням румунських товариств, яких у краї два, є виховання у молоді любові до рідної мови, історії регіону, відродження народних традицій, звичаїв, соціальний захист румунського населення. Це такі організації, як Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім.Кошбука (1994) і Соціально-культурне товариство румун Закарпаття ім.Іоан Міхалі де Апша (1999). Проводиться фестиваль румунського народного мистецтва, ведуться телепередачі (60 годин на рік, 5 годин на місяць) і радіопередачі (104 години на рік, 8,7 годин на місяць) румунською мовою. Мовою цієї національної меншини виходить одне періодичне видання.

По одному товариству мають німці, євреї, поляки, вірмени, білоруси і азербайджанці.

Одним із пріоритетних завдань Закарпатського обласного товариства німців “Відродження” (1994) є відродження мови і культури етнічних німців, їх самобутності і духовності. Товариство спирається на районні та сільські осередки, співпрацює з всеукраїнським німецьким товариством. На телебаченні 18 годин на рік (1,5 годин на місяць) ефірного часу надається для німецької меншини. Радіопередачі їх національною мовою не ведуться і не виходить жодного національного періодичного видання. Щорічно в області проводиться свято німецького народного мистецтва.

Єврейська національна меншина краю представлена Закарпатським обласним єврейським культурно-освітнім товариством, яке засноване у 1993 році. Його завдання полягають у створенні недільних єврейських шкіл, літніх таборів відпочинку й оздоровлення дітей, молодіжних клубів тощо. Організація підтримує тісні контакти з єврейським населенням, займається організацією культурних та благодійних програм. Товариством широко відзначаються єврейські свята.

Єдине Товариство польської культури Закарпаття, яке створене в 1995 році, проводить культурно-освітні та медико-екологічні заходи, організовує

відпочинок дітей з польських сімей краю в Польщі, відзначає ювілеї відомих польських діячів. Важливим аспектом діяльності товариства вважається пробудження національної свідомості польського населення області, поширення вивчення їх мови, культури, релігії, традицій і звичаїв. При товаристві проводять навчання учні польської недільної школи. Крім того, вони займаються пошуком для молоді краю місць навчання у вузах Польщі.

Вірменську національну меншину краю представляє Товариство вірменської культури Закарпаття “Арарат” (1996). Воно пропагує історію і культуру свого народу, вірменсько-українську дружбу через організацію наукових конференцій, літературних, музичних вечорів, художніх виставок тощо. Надає допомогу діяльності вірменської недільної школи.

Закарпатське обласне товариство білорусів “Сябри” (1999) стоїть на захисті білоруської культурної та духовної спадщини, виховує молодь у повазі до своєї культури, турбується про поліпшення соціально-побутових умов членів свого етносу тощо. Власного друкованого органу не має.

Регіональна організація Конгресу Азербайджанців України створена в 2000 році. Її членами пропагується дружба між народами, спільний розвиток культури, сприяння духовним та громадсько-політичним інтересам громадян регіону.

Загалом діяльність національно-культурних товариств етнічних меншин в Закарпатті спрямована на подальше утвердження гарантованих Конституцією та іншими державними актами України прав та свобод представникам національних меншин, задоволенню їх освітніх і культурних інтересів та духовних потреб. Більше того, вони є найзацікавленішими суб'єктами в освітньо-виховному процесі кожної етнічної групи, а тому намагаються впливати на міжетнічну ситуацію, на її стабільність і взаємоповагу, яка властива всім національним спільнотам, що проживають в Закарпатті.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ З ПИТАНЬ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН, ІНІЦІЙОВАНИХ ЗАКАРПАТСЬКИМ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИМ ЦЕНТРОМ ОСВІТИ НАЦМЕНШИН

З початку організації Центру його працівниками першочергова увага зверталася на науково-методичний аналіз стану освіти національних меншин в області, а також вивчення досвіду розв'язання проблем освіти в зарубіжних країнах (Словаччина, Угорщина, Австрія, Франція, Шотландія). В розрізі досліджуваних проблем актуальні питання використовувалися як аргументаційні факти в повідомленнях наукових форумів, а також знайшли своє відображення в публікаціях представників Центру. Їх науковий доробок характеризується наступним:

- 1998 рік**
1. Буксар І.О., Сагарда В.В. Позакласна виховна робота в школах Закарпаття з угорською мовою навчання// Науковий вісник УжДУ.Серія – Педагогіка. Соціальна робота. – В.1. – Ужгород,1998. – С.71–74.
 2. Гунда Г.В., Сагарда В.В. Проблеми освіти національних меншин та підходи до їх розв'язання в окремих країнах// Науковий вісник УжДУ. Серія – Педагогіка.Соціальна робота. – В.1. – Ужгород, 1998.- С.146-150.
 3. Керестень І.С. Основні тенденції в демократизації освіти в Україні. – Берлін – Ниредьгаза, 1998.
 4. Сагарда В.В. Навчання і виховання учнів національних меншин у контексті регіональних особливостей: історія, реалії, проблеми, перспективи// Науковий вісник УжДУ. Серія – Педагогіка.Соціальна робота. – В.1.– Ужгород,1998.– С.59 – 65.
 5. Сагарда В.В., Фернега В.С. Освіта як соціальний захист молоді національних меншин: проблеми і перспективи// Соціум. Інформаційно-методичний бюлетень соціальної роботи. – Ужгород, 1998.

6. Сергійчук Ю.П. Пошуки нових технологій вивчення української мови в школах з угорською та румунською мовами навчання Закарпатської області// Відродження. - № 5. – 1998 рік. – С.18 - 20.
7. Фернега В.С., Фернега Т.Ф. Проблеми освіти дітей циганського етносу// Науковий вісник УжДУ. Серія – Педагогіка. Соціальна робота. – В.1. – Ужгород, 1998. – С.75–78.
8. Хома О.М., Жовтобрюх Н.В. Підготовка вчителів початкових класів до навчання державної мови в школах національних меншин// Науковий вісник УжДУ. Серія – Педагогіка. Соціальна робота. – В.1 –Ужгород, 1998. – С.66 –70.

1999 рік -

1. Даниш Г.П., Герцог Ю.В. про вивчення української мови як державної у школах області з угорською мовою навчання у 1999-2000 навчальному році. – Ужгород, 1999.
2. Керестень І.С. Стан і перспективи підготовки кадрів для шкіл з угорською, румунською і словацькою мовами навчання// Науковий вісник УжДУ. Серія – Педагогіка. Соціальна робота. – В.2.–Ужгород, 1999. – С.8 – 10.
3. Керестень І.С., Ферку Імре. Виховання обдарованої молоді в Угорщині та Україні// Вісник педінституту в м.Дьєр. – С.86 – 96.
4. Сагарда В.В., Фернега В.С. Реалії і проблеми освіти в умовах поліетнічного регіону// Науковий вісник УжДУ. Серія – Педагогіка. Соціальна робота. – В.2. – Ужгород, 1999. – С.39 – 42.
5. Токар М. Сторожниця. Сторінки історії суспільного та духовного життя. – Ужгород: Карпати, 1999.
6. Sagarda V.V., Fernega V.S. Problemy vychovy deti romskeho etnika// Perspektivy edukacie žiakov z vychove menej podnatneho prostredia. – Prešov, 1999. – S. 99 – 103.

ВИСНОВКИ

З поступальним відродженням національної державності України, внаслідок поліетнічної структури населення в регіоні постає чимало проблем етнокультурного характеру, які так чи інакше загострюють мовні питання та зачіпають освіту в цілому. В цих умовах для розв'язання проблем навчання і виховання учнівської молоді національних меншин прогнози і пошуки як теоретиків, так і практиків педагогічної науки мають бути спрямовані на вироблення та впровадження регіональної моделі освітньої системи, спрямованої на прискорене соціальне зростання людини. Така модель, враховуючи унікальні особливості краю, мала б інтегрувати етнокультурне з громадянським і загальнолюдським, включати українознавство як до змісту духовності, так і соціологічної освіти, визнати етнокультурний фактор важливим концептуальним підґрунтям суті освіти в цілому. Саме це відповідало б врахуванню як реалій, так і об'єктивного, повноправного, природного виникнення в людей кожної національної меншини потягу захистити власні національно-культурні цінності й духовну самобутність.

Що ж стосується вирішення проблем суто виховання учнівської молоді національних меншин, то є підстави говорити про те, що на теренах зламаній системи виховання радянського періоду проростають виховні справи, адекватні ідеям концепції національного виховання, нормативно-правового поля розбудови суверенної демократичної України. Для становлення ж відповідної стрункої системи необхідно, на нашу думку, відновити школі роль основного виховного інституту та домогтися повсюдного введення декларованих штатів.

Будь-які схеми вирішення проблеми освіти, навчання і виховання дітей національних меншин мають мотивуватися тим, що ці меншини в Закарпатті, як відносно сталі спільності людей, мають історичний вимір і, безперечно, заслуговують на дотримання у вирішенні довільних соціальних аспектів норм права і морально-етичної лояльності у повній відповідності їх із світовою практикою.

Серед найважливіших проблем розвитку освіти національних меншин вважаємо за доцільне акцентувати увагу на наступних проблемах.

Першочергової уваги заслуговує питання вивчення та викладання державної української мови. Забезпечити досконале її вивчення може лише вчитель, який одночасно володіє українською, а також рідною мовою учнів. Є потреба в перманентній (а не разовій) перепідготовці вчителів державної мови в школах національних меншин шляхом очно-заочної освіти з метою оволодіння ними інноваційними технологіями навчання другої мови. Потребують удосконалення наявні та необхідна розробка оригінальних навчальних програм з української мови для шкіл національних меншин, які б (програми) враховували рівень мовного середовища та підготовку учнів. Чекають на створення і видання відповідні підручники з української мови як для учнів початкових класів, так і для шкіл II–III ступенів. Вивчення української мови у школах національних меншин, за підручниками для шкіл з українською мовою навчання, як переконає досвід, не може бути ефективним.

Потребує також введення до штату шкіл нацменшин соціальних педагогів, працівників шкільної психологічної служби, розвантаження і відповідну заробітну оплату класних керівників і класоводів.

Сьогодення вимагає і подальшого вдосконалення мережі різних типів освітньо-виховних закладів від дошкільних до вищих навчальних. Невиправдана мала кількість дошкільних закладів для дітей національних меншин негативно впливає на рівень адаптації їх до вивчення, як мінімум, трьох мов. Залишаються і проблеми створення відповідних умов для навчання і виховання обдарованих дітей національних меншин, зокрема в сільській місцевості, та подальше вдосконалення системи підготовки і перепідготовки вчителів як початкової школи, особливо вчителів материнської мови етносів, так і вчителів-предметників та працівників дошкільних і позашкільних закладів.

Серед шляхів розв'язання проблем навчання і виховання дітей циганського етносу в розрізі концептуальних засад освіти національних меншин в Україні,

на нашу думку, першочерговими слід визнати такі: впровадження в закладах системи освіти циганського етносу української абетки для фіксації звуків циганської мови; сприяння органів освіти громадським організаціям у відкритті недільних шкіл, метою діяльності яких було б оволодіння грамотою рідної мови як дітей, так і дорослих; впровадження навчання рідною мовою в дошкільних закладах освіти та в класах першого ступеня загальноосвітньої школи; створення умов у системі позашкільної освіти для задоволення потреб етносу у відродженні і розвитку традиційних ремесел і обрядовості; організація підготовки педагогічних працівників для різних типів навчальних закладів із числа осіб циганського етносу та мовної перепідготовки вчителів, які працюють в школах, де навчаються діти цього етносу; підготовка та видання широкого спектру навчальної та навчально-методичної літератури, призначеної для ефективної реалізації зазначених завдань.

Вищенаведені та інші проблеми розвитку освіти національних меншин у краї потребують подальшого вивчення, аналізу, прогнозування, наукового обґрунтування шляхів, форм і засобів їх розв'язання як їх засновниками, так і державними та громадськими організаціями області.

ДОДАТОК

СТАТТЯ 10 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

ВИТЯГ ІЗ СТАТТІ 53 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

ВИТЯГ ІЗ ЗАКОНУ ПРО МОВИ (Ш.МОВА ОСВІТИ, НАУКИ, ІНФОРМАТИКИ І КУЛЬТУРИ)

Стаття 25. Мова виховання та одержання освіти

Вільний вибір мови навчання є невід'ємним правом громадян Української РСР.

Українська РСР гарантує кожній дитині право на виховання і одержання освіти національною мовою. Це право забезпечується створенням мережі дошкільних установ та шкіл з вихованням і навчанням українською та іншими національними мовами.

Стаття 26. Мова виховання в дитячих дошкільних установах

В Українській РСР виховання в дитячих дошкільних установах, в тому числі в дитячих будинках, ведеться українською мовою.

У місцях компактного проживання громадян інших національностей можуть створюватись дитячі дошкільні установи, де виховання дітей ведеться їхньою національною або іншою мовою.

В дитячих дошкільних установах в разі необхідності можуть створюватись окремі групи, в яких виховання ведеться іншою мовою, ніж в установах в цілому.

Стаття 27. Мова навчання і виховання в загальноосвітніх школах

В Українській РСР навчальна і виховна робота в загальноосвітніх школах ведеться українською мовою.

У місцях компактного проживання громадян інших національностей можуть створюватись загальноосвітні школи, навчальна і виховна робота в яких ведеться їхньою національною або іншою мовою.

У випадках, передбачених у частині третій статті 3 цього Закону, можуть створюватись загальноосвітні школи, в яких навчальна і виховна робота ведеться мовою, спільно визначеною батьками школярів.

У загальноосвітніх школах можуть створюватись окремі класи, в яких навчальна і виховна робота ведеться відповідно українською мовою або мовою населення іншої національності.

Вивчення в усіх загальноосвітніх школах української і російської мов є обов'язковим.

Порядок вивчення української мови особами, які прибули з інших союзних республік, або їх звільнення від її вивчення визначається Міністерством народної освіти Української РСР.

Стаття 28. Мова навчання в професійно-технічних училищах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах

В Українській РСР навчальна і виховна робота в професійно-технічних училищах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах ведеться українською мовою, а у випадках, передбачених частинами другою і третьою статті 3 цього Закону, поряд з українською - і національною мовою більшості населення.

Для підготовки національних кадрів в цих закладах можуть створюватись групи з навчанням в них відповідною національною мовою.

В цих навчальних закладах можуть створюватись групи і з російською мовою навчання для громадян Української РСР, які поряд з українською і російською мовами вивчали в загальноосвітніх школах і національну мову, для громадян з інших союзних республік та іноземних громадян, а також у випадках, визначених відповідними органами державного управління. Цими ж органами визначаються й навчальні заклади з російською мовою навчання.

В усіх групах з російською мовою навчання та не україномовних навчальних закладах, незалежно від їхнього відомчого підпорядкування, забезпечується вивчення української мови.

Стаття 29. Вступні екзамени з мови

Абітурієнти, які вступають до вищих і середніх спеціальних навчальних закладів республіки, складають конкурсний вступний екзамен з української мови.

Абітурієнти - громадяни Української РСР, які поряд з українською і російською мовами вивчали в загальноосвітніх школах і національну мову, а також абітурієнти з інших союзних республік при вступі до навчальних закладів в групі з українською мовою навчання складають заліковий вступний екзамен з української мови, а в групі з російською мовою навчання - конкурсний вступний екзамен з російської мови,

Абітурієнти, що вступають до вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, в яких здійснюється підготовка національних кадрів, складають конкурсний вступний екзамен з своєї національної мови.

Порядок складання вступних екзаменів в окремих вузах та порядок їх складання особами, які не атестовані з української мови, визначається Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти Української РСР.

Стаття 30. Мова у сфері науки

В Українській РСР результати науково-дослідних робіт оформляються українською або російською мовою.

Виконавці науково-дослідних робіт можуть вибирати мову публікацій наукових результатів.

В періодичних наукових виданнях, які публікуються українською мовою, виклад основних положень наукових результатів подається російською та іншими мовами. В періодичних наукових виданнях, які публікуються російською або іншою мовою, виклад основних положень наукових результатів подається українською мовою.

Стаття 31. Мова інформатики

В Українській РСР інформатика здійснюється на основі української та російської мов.

Комп'ютери, які використовуються в роботі державних, партійних, громадських органів, науково-дослідних, конструкторських установ, засобів зв'язку, у сфері торгівлі, обліку, постачання, в закладах освіти й культури, повинні забезпечувати можливість працювати з україномовними і російськомовними текстами.

Стаття 32. Мова у сфері культури

Українська РСР гарантує функціонування української мови, а також інших національних мов у сфері культурного життя республіки.

З метою широкого ознайомлення громадян республіки з досягненнями культури інших народів СРСР, а також світової культури Українська РСР забезпечує переклади українською мовою та іншими національними мовами і видання художньої, політичної, наукової і іншої літератури, а також переклади українською мовою і публічну демонстрацію фільмів та інших аудіовізуальних творів.

Українська РСР забезпечує розвиток україномовного кіно і театрального мистецтва.

ВИТЯГ ІЗ ДЕРЖАВНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ “ОСВІТА (УКРАЇНА ХХІ СТОЛІТТЯ)”

Стратегічні завдання реформування освіти в Українській державі:

відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави, формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляції культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків;

виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад, подолання монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів; глибокої демократизації традиційних навчально-виховних закладів; формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти.

Пріоритетні напрями реформування освіти:

розбудова національної системи освіти з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя України;

забезпечення моральної, інтелектуальної та психологічної готовності всіх громадян до здобуття освіти;

досягнення якісно нового рівня у вивченні базових навчальних предметів: української та іноземних мов, історії, літератури, математики та природничих наук;

створення умов для задоволення освітніх та професійних потреб і надання можливостей кожному громадянину України постійно вдосконалювати свою освіту, підвищувати професійний рівень, оволодівати новими спеціальностями; забезпечення у кожному навчально-виховному закладі відповідних умов для навчання і виховання фізично та психічно здорової особи; запобігання пияцтву, наркоманії, насильству, що негативно впливають на здоров'я людей.

Основні шляхи реформування освіти:

створення у суспільстві атмосфери загальнодержавного, всенародного сприяння розвитку освіти, неухильної турботи про примноження інтелектуального та духовного потенціалу нації, активізація зусиль усього суспільства для виведення освіти на рівень досягнень сучасної цивілізації, залучення до розвитку освіти всіх державних, громадських, приватних інституцій, сім'ї, кожного громадянина;

подолання девальвації загальнолюдських гуманістичних цінностей та національного нігілізму, відірваності освіти від національних джерел;

забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадження у навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень;

відхід від засад авторитарної педагогіки, що утвердилися у тоталітарній-державі і спричинили нівелювання природних задатків і можливостей, інтересів усіх учасників освітнього процесу;

підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня;

формування нових економічних основ системи освіти, створення належної матеріально-технічної бази;

реорганізація існуючих та створення навчально-виховних закладів нового покоління, регіональних центрів та експериментальних майданчиків для відпрацювання та відбору ефективних педагогічних інновацій та освітніх модулів;

радикальна перебудова управління сферою освіти шляхом її демократизації, децентралізації, створення регіональних систем управління навчально-виховними закладами;

органічна інтеграція освіти і науки, активне використання наукового потенціалу вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ, новітніх теоретичних розроблень та здобутків педагогів-новаторів, громадських творчих об'єднань у навчально-виховному процесі;

створення нової правової та нормативної бази освіти.

Принципи реалізації Програми:

пріоритетність освіти, що означає випереджальний характер її розвитку, нове ставлення суспільства до освіти, до знань та інтелекту, кардинально нові підходи до інвестиційної політики в освітній сфері;

демократизація освіти, що передбачає децентралізацію та регіоналізацію управління системою освіти з дотриманням найбільш визначальних принципів освітньої політики Української держави, надання автономії навчально-виховним закладам у вирішенні основних питань їхньої діяльності, подолання монополії держави на освіту, перехід до державно-громадської системи управління освітою, у якій особистість, суспільство і держава стануть

рівноправними суб'єктами, утворення системи партнерства учнів, студентів і педагогів;

гуманізація освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи;

гуманітаризація освіти, що покликана формувати цілісну картину світу, духовність, культуру особистості і планетарне мислення;

національна спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин;

відкритість системи освіти, що пов'язана з її орієнтованістю на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, усвідомленням пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими, інтеграцією у світові освітні структури;

безперервність освіти, що відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні; перетворення набуття освіти у процес, що триває упродовж всього життя людини;

нероздільність навчання і виховання, що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкуванні змісту навчання і виховання формуванню цілісної та всебічно розвиненої особистості;

багатоукладність та варіантність освіти, що передбачає створення можливостей для широкого вибору форм освіти, навчально-виховних закладів, засобів навчання і виховання, які відповідали б освітнім запитам особистості; запровадження варіантного компоненту змісту освіти, диференціацію та індивідуалізацію навчально-виховного процесу, створення мережі недержавних навчально-виховних закладів.

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ

(Із змінами, внесеними згідно із Законами

№2949-12 від 28.01.93,

№ 103/94-ВР від 14.07.94,

№ 207/-94-ВР від 14.10.94,

Постановою ВР

№ 283/94-ВР від 09.12.94)

(В редакції Закону –№ 210/97-ВР від 16.04.97)

Громадянство України визначає постійний правовий зв'язок особи та Української держави, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках.

Право на громадянство є невід'ємним правом людини. Громадянин України не може бути позбавлений громадянства або права змінити громадянство.

Громадяни України незалежно від підстав і порядку набуття громадянства України мають рівні конституційні права свободи та є рівними перед законом.

Українська держава гарантує і захищає конституційні права і свободи своїх громадян та забезпечує виконання ними обов'язків перед суспільством.

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Громадянство в Україні

В Україні існує єдине громадянство.

Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються цим Законом.

Стаття 2. Належність до громадянства України

Громадянами України є:

1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року) постійно проживали на території України;

2) особи, які на момент набрання чинності Законом України "Про громадянство України" (1636-12) (13 листопада 1991 року) постійно проживали в Україні, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак і які не є громадянами інших держав;

3) особи, які народилися або постійно проживали на території України, а також їх нащадки (діти, онуки), якщо вони на 13 листопада 1991 року проживали за межами України, не перебувають у громадянстві інших держав і до 31 грудня 1999 року подали у встановленому цим Законом порядку заяву про визначення своєї належності до громадянства України;

4) особи, які набули громадянства України відповідно до цього Закону.

Стаття 3. Законодавство про громадянство України

Громадянство України регулюється Конституцією України (254к/96-ВР), цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України, які видаються відповідно до нього.

Стаття 4. Застосування правил міжнародних договорів

Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що містяться у цьому Законі, застосовуються правила міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Стаття 5. Документи, які підтверджують громадянство України

Документами, які підтверджують громадянство України, є паспорт громадянина України, а для осіб віком до 16 років свідоцтво про народження.

Зразки та порядок видачі паспорта громадянина України та свідоцтва про народження визначаються положеннями про паспорт громадянина України та свідоцтво про народження, які затверджуються Верховною Радою України.

Стаття 6. Збереження громадянства України у разі одруження та розірвання шлюбу

Одруження громадянина або громадянки України з особою, яка перебуває в іноземному громадянстві, або з особою без громадянства, а також розірвання такого шлюбу не змінюють їх громадянства.

Зміна громадянства одним із подружжя не призводить до зміни громадянства другого з подружжя.

Стаття 7. Збереження громадянства України особами, які проживають за межами держави

Проживання або тимчасове перебування громадянина України за межами держави не припиняє його громадянства України.

Стаття 8. Захист державою громадян України за кордоном

Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Дипломатичні представництва і консульські установи України, їх посадові особи зобов'язані вживати заходів до забезпечення громадянам України можливості користуватися в повному обсязі правами, наданими їм

законодавством країни перебування, міжнародними договорами, учасниками яких є Україна і держава перебування, та міжнародними звичаями, у встановленому законодавством порядку захищати їх інтереси, що охороняються законом, а в разі потреби - вживати заходів для поновлення порушених прав громадян України.

Стаття 9. Неприпустимість вигнання та видачі громадянина України

Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

Стаття 10. Особи без громадянства

Особи, які проживають на території України і не є громадянами України та не мають доказів своєї належності до громадянства іноземної держави, вважаються особами без громадянства.

Розділ II. НАБУТТЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Стаття 11. Підстави набуття громадянства України

Громадянство України набувається:

- 1) за народженням;
- 2) за походженням;
- 3) через прийняття до громадянства України;
- 4) через поновлення у громадянстві України;
- 5) за іншими підставами, передбаченими цим Законом;
- 6) за підставами, передбаченими міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 12. Громадянство дітей, батьки яких є громадянами України

Дитина, батьки якої на момент її народження перебували в громадянстві України, є громадянином України незалежно від того, чи народилася вона на території України, чи за її межами.

Стаття 13. Громадянство дітей, один з батьків яких є громадянином України

При різному громадянстві батьків, один з яких на момент народження дитини перебував у громадянстві України, дитина є громадянином України:

- 1) якщо вона народилася на території України;

2) якщо вона народилася за межами держави, але батьки або один з них у цей час постійно проживали на території України.

При різному громадянстві батьків, один з яких на момент народження дитини перебував у громадянстві України, якщо в цей час обоє з батьків постійно проживали за межами України, громадянство дитини, яка народилася за межами України, визначається за письмовою згодою батьків.

Дитина, батько чи мати якої на момент її народження перебували у громадянстві України, а другий був особою без громадянства чи був невідомим, є громадянином України незалежно від місця її народження.

У разі встановлення батьківства дитини, мати якої є особою без громадянства, а батьком визнається громадянин України, дитина, яка не досягла 16 років, стає громадянином України незалежно від місця її народження.

Стаття 14. Набуття громадянства України дітьми осіб без громадянства

Дитина, яка народилася на території України від осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, є громадянином України.

Стаття 15. Громадянство дітей, батьки яких невідомі

Дитина, яка перебуває на території України, обоє з батьків якої невідомі, є громадянином України.

Стаття 16. Прийняття до громадянства України

Іноземці та особи без громадянства можуть бути за їх клопотаннями прийняті до громадянства України.

Умовами прийняття до громадянства України є:

- 1) визнання і виконання Конституції України та законів України;
- 2) не перебування в іноземному громадянстві;
- 3) безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років.

Це правило не поширюється на осіб, які виявили бажання стати громадянами України, за умови, якщо вони народилися чи довели, що хоча б один із їх батьків, дід чи баба народилися на її території;

- 4) володіння українською мовою в обсязі, достатньому для спілкування;
- 5) наявність законних джерел існування.

Положення абзацу першого пункту 3, пунктів 4, 5 частини другої цієї статті можуть не враховуватися у виняткових випадках за рішенням Президента України щодо осіб, які мають визначні заслуги перед Україною, або якщо їх прийняття до громадянства України становить державний інтерес для України.

Після закінчення дії пункту 3 статті 2 цього Закону громадянство України набувається особами, на яких він поширюється, в порядку, встановленому статтею 16, без урахування положень абзацу першого пункту 3 та пункту 4 частини другої цієї статті.

Положення абзацу першого пункту 3 та пункту 4 частини другої цієї статті не поширюються на осіб, які перебувають у шлюбі з громадянами України.

До громадянства України не приймаються особи, які:

- 1) вчинили злочини проти людства чи здійснювали геноцид, чи вчинили злочини проти держави або тяжкі злочини проти особи;
- 2) засуджені до позбавлення волі до зняття судимості;
- 3) перебувають під слідством або уникають покарання чи вчинили злочин на території іншої держави;
- 4) перебувають на військовій службі, в службі безпеки, в правоохоронних органах, органах юстиції або органах державної влади іноземної держави.

Стаття 17. Поновлення у громадянстві України

Особу, яка раніше перебувала у громадянстві України, може бути поновлено за її клопотанням у громадянстві України через процедуру прийняття без урахування положень абзацу першого пункту 3 частини другої статті 16 цього Закону.

Розділ III. ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Стаття 18. Підстави припинення громадянства України

Громадянство України припиняється:

- 1) внаслідок виходу з громадянства України;
- 2) внаслідок втрати громадянства України;
- 3) за підставами, передбаченими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 19. Вихід з громадянства України

Вихід з громадянства України здійснюється за клопотанням особи.

У виході з громадянства України може бути відмовлено, якщо особа, яка порушила клопотання про вихід, має невиконані зобов'язання перед державою або майнові зобов'язання, з якими пов'язані інтереси юридичних чи фізичних осіб на території України, або якщо вихід з громадянства призведе до статусу особи без громадянства.

Стаття 20. Втрата громадянства України

Громадянство України втрачається:

- 1) якщо громадянин України добровільно набув громадянства іншої держави;
- 2) внаслідок вступу особи на військову службу, в службу безпеки, правоохоронні органи, органи юстиції або органи державної влади іноземної держави без згоди на те державних органів України та за поданням відповідних державних органів України;
- 3) якщо громадянство України набуто внаслідок подання завідомо неправдивих відомостей або фальшивих документів;
- 4) якщо особа, яка перебуває за межами України, не стала без поважних причин на консульський облік протягом семи років. Поважними причинами вважаються: відсутність дипломатичних представництв або консульських установ України в країні постійного проживання, тривала хвороба, воєнні дії та інші ситуації надзвичайного характеру.

За громадянином України не визнається належність до іноземного громадянства до прийняття рішення про втрату громадянства України.

Розділ IV. ГРОМАДЯНСТВО ДІТЕЙ У РАЗІ ЗМІНИ ГРОМАДЯНСТВА БАТЬКІВ І В РАЗІ УСИНОВЛЕННЯ

Стаття 21. Зміна громадянства дітей у разі зміни громадянства батьків

У разі зміни громадянства батьків, внаслідок якої обоє стають громадянами України або обоє виходять з громадянства України, змінюється відповідно громадянство їх дітей, які не досягли 16 років.

Якщо відомий один із батьків дитини, то в разі зміни громадянства цієї особи відповідно змінюється громадянство дитини, яка не досягла 16 років.

Стаття 22. Збереження громадянства України дитиною, над якою встановлено опіку або піклування

Якщо обоє з батьків або один з батьків дитини, яка проживає на території України, виходять з громадянства України і при цьому не беруть участі у вихованні дитини, над якою встановлено опіку або піклування громадян

України, дитина за клопотанням батьків, опікуна або піклувальника зберігає громадянство України.

Стаття 23. Набуття дитиною громадянства України в разі набуття громадянства України одним з батьків

Якщо громадянином України стає один з батьків, а другий залишається іноземцем, дитина може набути громадянства України за клопотанням про це того з батьків, який набуває громадянства України, та за згодою другого з батьків.

Якщо громадянином України стає один з батьків, а другий залишається особою без громадянства, дитина, яка проживає на території України, стає громадянином України.

Якщо громадянином України стає один з батьків, а другий залишається особою без громадянства, дитина, яка проживає поза межами України, може набути громадянства України за клопотанням про це того з батьків, який набуває громадянства України.

Стаття 24. Збереження дитиною громадянства України в разі виходу одного з батьків з громадянства України

Якщо з громадянства України виходить один з батьків, а другий залишається громадянином України, дитина зберігає громадянство України.

За клопотанням того з батьків, який виходить з громадянства України, та за письмовою згодою другого з батьків, який зберігає громадянство України, і з додержанням вимог статті 27 цього Закону дитині може бути дозволено змінити громадянство.

Стаття 25. Набуття дітьми громадянства України в разі усиновлення, встановлення над нею опіки чи піклування

Дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства і яку всиновлюють громадяни України або над якою встановлено опіку чи піклування громадян України, стає громадянином України.

Дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства і яку всиновлює подружжя або над якою встановлено опіку, піклування подружжя, один з якого є громадянином України, а другий - особою без громадянства, стає громадянином України.

Дитина, яка є особою без громадянства і яку всиновлює подружжя або над якою встановлено опіку, піклування подружжя, один з якого є громадянином України, стає громадянином України.

Дитина, яка є іноземцем і яку всиновлює подружжя або над якою встановлено опіку, піклування подружжя, один з якого є громадянином

України, а другий - іноземцем, стає громадянином України за згодою усиновителів, опікунів, піклувальників.

Стаття 26. Збереження дітьми громадянства України в разі усиновлення

За дитиною, яка є громадянином України та усиновлена подружжям, один з якого є громадянином України, а другий іноземцем, зберігається громадянство України. За клопотанням усиновителів такої дитині може бути дозволено змінити громадянство.

За дитиною, яка є громадянином України та усиновлена особами без громадянства або подружжям, один з якого є громадянином України, а другий - особою без громадянства, зберігається громадянство України.

За дітьми, усиновленими іноземцями, зберігається громадянство України. У разі набуття громадянства іншої держави, по досягненню 18-річного віку, вони мають визначитися щодо громадянства України.

Стаття 27. Необхідність згоди дітей при зміні їх громадянства

Зміна громадянства дітей віком від 16 до 18 років у разі зміни громадянства їх батьків, а також у разі усиновлення, може відбуватися тільки за згодою дітей у порядку, передбаченому статтею 34 цього Закону.

Розділ V. ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ ГРОМАДЯНСТВА

Стаття 28. Повноваження Президента України

Президент України приймає рішення відповідно до Конституції України (254к/96-ВР) і цього Закону про:

- 1) прийняття до громадянства України;
- 2) припинення громадянства України.

Стаття 29. Повноваження органів внутрішніх справ

Міністерство внутрішніх справ України і підпорядковані йому органи в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі:

1) приймають від осіб, які постійно проживають на території України, заяви з питань громадянства України і разом з необхідними документами надсилають на розгляд Президента України;

2) визначають належність осіб, які проживають на території України, до громадянства України;

3) готують подання про втрату громадянства України особами, які постійно проживають на території України;

4) реєструють припинення громадянства України особами, які постійно проживають на території України.

Стаття 30. Повноваження Міністерства закордонних справ України, дипломатичних представництв та консульських установ України

Міністерство закордонних справ України, дипломатичні представництва і консульські установи України:

1) приймають від осіб, які постійно проживають за кордоном, заяви з питань громадянства України і разом з необхідними документами надсилають на розгляд Президента України;

2) визначають належність осіб, які постійно проживають за кордоном, до громадянства України;

3) готують подання про припинення громадянства України особами, які постійно проживають за кордоном;

4) реєструють припинення громадянства України особами, які постійно проживають за кордоном;

5) ведуть облік громадян України, які постійно проживають за кордоном.

Розділ VI. ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ЗАЯВ І ПОДАНЬ З ПИТАНЬ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Стаття 31. Порядок подання заяв з питань громадянства України

Заяви з питань громадянства, скріплені підписом заявника з зазначенням дати складання, у письмовій формі подаються на ім'я Президента України через органи внутрішніх справ за місцем постійного проживання заявників, а особами, які постійно проживають за кордоном, - через відповідні дипломатичні представництва або консульські установи України.

Стаття 32. Форма заяв з питань громадянства

Клопотання з питань громадянства розглядаються на письмове прохання осіб, які досягли 18 років. Клопотання щодо осіб, які не досягли 18 років, розглядаються на прохання їх законних представників.

При цьому обов'язковою є згода неповнолітньої особи віком від 16 до 18 років, яка повинна бути висловлена у письмовій формі і засвідчена нотаріально, а за кордоном - дипломатичним представництвом або консульською установою України.

При поданні клопотання про вихід з громадянства України неповнолітньої дитини, один з батьків якої залишається громадянином України, має бути подано також заяву цього батька (матері), в якій висловлено його (її) ставлення до виходу дитини з громадянства України. Така заява повинна бути засвідчена нотаріально, а за кордоном - дипломатичним представництвом або консульською установою України.

Якщо заявник не може підписати заяву через неписьменність або через фізичні вади, заява на його прохання підписується іншою особою, про що органом внутрішніх справ, а за кордоном дипломатичним представництвом або консульською установою України робиться відповідний запис на заяві.

Стаття 33. Визначення належності до громадянства України

Заява про належність особи до громадянства України подається до органу внутрішніх справ за місцем проживання цієї особи, а особою, яка постійно проживає за кордоном, - у відповідне дипломатичне представництво або консульську установу України.

При визначенні належності до громадянства України застосовуються законодавчі акти України і правила міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що діяли на момент настання обставин, з якими пов'язується належність особи до громадянства України.

Стаття 34. Порядок оформлення документів з питань громадянства

Оформлення документів з питань громадянства України провадиться за особистим зверненням заявника за місцем його постійного проживання органами внутрішніх справ, а щодо осіб, які постійно проживають за кордоном, - відповідними дипломатичними представництвами або консульськими установами України.

За наявності поважних причин органи внутрішніх справ, дипломатичні представництва і консульські установи України зобов'язані оформити матеріали про громадянство за нотаріально засвідченими заявами, переданими через інших осіб або поштою.

Заяви з питань громадянства подаються в письмовій формі на ім'я Президента України, скріплюються підписом заявника з зазначенням дати складення. Якщо заявник не може підписати заяву через неписьменність або через фізичні вади, заява на його прохання підписується іншою особою, про що

органом внутрішніх справ, а за кордоном - дипломатичним представництвом або консульською установою України робиться відповідний запис на заяві.

Клопотання з питань громадянства щодо осіб, які не досягли 18 років, розглядаються на прохання їх законних представників. При цьому обов'язковою є згода неповнолітнього віком від 16 до 18 років, яка повинна бути висловлена в письмовій формі. Ці документи мають бути засвідчені нотаріально, а за кордоном - дипломатичним представництвом або консульською установою України.

Разом з клопотанням про прийняття до громадянства заявник подає документи:

1) заяву-анкету в двох примірниках, в якій він зазначає визнання і додержання Конституції та законів України:

2) три фотокартки;

3) про сплату державного мита або звільнення від його сплати;

4) про наявність законних джерел існування (до законних джерел існування належать: заробітна плата, пенсія, стипендія, аліменти, власні фінансові заощадження або фінансова допомога від членів сім'ї, які мають постійний законний дохід);

5) про відсутність або припинення громадянства іншої держави, видані повноважними органами відповідної держави.

Якщо особа, маючи всі передбачені законодавством цієї держави підстави для одержання такого документа, з незалежних від неї поважних причин, не може отримати його, подається нотаріально завірена декларація про відсутність або відмову від іноземного громадянства.

Зазначені документи не вимагаються в тих випадках, коли законодавство держави, громадянином якої була особа, передбачає автоматичну втрату громадянства відповідної держави в разі добровільного набуття іноземного громадянства;

6) про наявність встановленого абзацом першим пункту 3 частини другої статті 16 цього Закону терміну безперервного проживання на території України або про те, що заявник або його батьки, дід чи баба народилися на її території, або про перебування в шлюбі з громадянином (громадянкою) України;

7) про місце проживання;

8) довідку про володіння заявником українською мовою, що видається місцевими органами виконавчої влади або виконавчими органами місцевого самоврядування.

Така довідка не вимагається від осіб, які мають документ про закінчення навчального закладу з вивченням української мови.

Разом з клопотанням про визначення належності до громадянства України заявник має подати:

1) заяву-анкету;

2) три фотокартки;

3) документи, які засвідчують народження заявника на території України чи постійне проживання на ній або підтверджують наявність родинних зв'язків з такою особою, або рішення суду;

4) документи про відсутність або припинення громадянства іншої держави відповідно до пункту 5 частини п'ятої цієї статті.

Разом з клопотанням про поновлення в громадянстві України заявник подає документи, передбачені пунктами 1-5, 7, 8 частини п'ятої цієї статті.

Разом з клопотанням про вихід з громадянства України заявник подає:

1) заяву-анкету в двох примірниках;

2) три фотокартки;

3) довідку з місця проживання про склад сім'ї;

3) декларацію про відсутність невиконаних майнових зобов'язань перед фізичними або юридичними особами.

Якщо у заявника є дружина (чоловік), а також особи, які перебувають на його утриманні, то він повинен подати нотаріально засвідчені заяви цих осіб про відсутність у них матеріальних претензій;

5) декларацію про те, що заявник має законні підстави для одержання громадянства іншої держави в разі виходу з громадянства України;

6) довідку з військового комісаріату про зняття з військового обліку;

7) документ про сплату державного мита або звільнення від його сплати.

Залежно від обставин батьки, які виходять з громадянства України, можуть викласти в заяві своє вмотивоване прохання про збереження їх дітям громадянства України.

Орган, який вносить подання про втрату громадянства, залежно від її підстав, оформляє такі документи:

1) подання;

2) документ, що підтверджує факт добровільного набуття особою громадянства іншої держави (пункт 1 статті 20);

3) документ, який підтверджує, що особа перебуває на військовій службі, в службі безпеки, правоохоронних органах, органах юстиції або органах державної влади іноземної держави (пункт 2 статті 20);

4) висновок відповідних органів про неправдиві відомості або фальсифікацію документів, які були подані для набуття громадянства України, або рішення суду (пункт 3 статті 20);

5) документ відповідного дипломатичного представництва чи консульської установи України про те, що особа, яка постійно проживає за кордоном, протягом семи років без поважних причин не стала на консульський облік (пункт 4 статті 20).

Стаття 35. Попередній розгляд заяв і подань Комісією при Президенті України з питань громадянства

Для попереднього розгляду питань громадянства, зазначених у статті 28 цього Закону, Президент України утворює Комісію з питань громадянства.

При розгляді заяв і подань з питань громадянства Комісія всебічно оцінює доводи заявника, зміст подання, висновки державних органів, інші документи.

Комісія має право вимагати у справі, що перебуває у її провадженні, матеріали, документи від відповідних державних органів і об'єднань громадян, які подають необхідну інформацію у встановлений Комісією строк, у тому числі про можливість працевлаштування, житлового та іншого забезпечення заявника в Україні.

Комісія вносить на розгляд Президента України пропозиції щодо кожної заяви або подання, висновки щодо виконання умов, передбачених статтею 16 цього Закону.

Рішення Комісії оформляється протоколом, що підписується всіма членами Комісії, які брали участь у засіданні.

Стаття 36. Прийняття рішень з питань громадянства Президентом України

З питань громадянства Президент України видає укази.

Зміни в громадянстві настають у день видання указу Президентом України, якщо указом не встановлено інше.

Строк розгляду заяви або подання з питань громадянства не повинен перевищувати одного року.

Повторні заяви з питань громадянства розглядаються, як правило, після закінчення одного року після попереднього рішення з цього питання.

У разі виникнення істотних обставин, які не були і не могли бути відомі заявнику, повторні заяви можуть бути розглянуті і раніше.

Розділ VII. ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ З ПИТАНЬ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ

Стаття 37. Органи, які виконують рішення з питань громадянства

Виконання рішень з питань громадянства щодо осіб, які постійно проживають в Україні, покладається на Міністерство внутрішніх справ України та підпорядковані йому органи в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі, відділи реєстрації актів громадянського стану місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а щодо осіб, які постійно проживають за кордоном, - на Міністерство закордонних справ України, дипломатичні представництва і консульські установи України.

Стаття 38. Видача паспортів і посвідок на проживання

Особам, які набули у встановленому цим Законом порядку громадянство України, органи внутрішніх справ України або дипломатичні представництва чи консульські установи України видають паспорти громадянина України. У документах дітей, які не досягли 16 років, робиться запис про їх належність до громадянства України.

Особам, які проживають в Україні і не є громадянами України, органи внутрішніх справ України видають посвідки на проживання.

Стаття 39. Контроль за виконанням рішень з питань громадянства

Контроль за виконанням рішень з питань громадянства здійснюється Комісією при Президенті України з питань громадянства.

Розділ VIII. ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ З ПИТАНЬ ГРОМАДЯНСТВА

Стаття 40. Оскарження рішень з питань громадянства

Рішення з питань громадянства, прийняті Президентом України, можуть бути розглянуті на відповідність їх Конституції України (54к/96-ВР) за конституційним поданням суб'єктів права на конституційне подання (не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим).

Стаття 41. Оскарження дій посадових осіб з питань громадянства

Відмова у прийнятті заяв з питань громадянства та інші дії посадових осіб щодо порядку розгляду справ про громадянство і виконання рішень з питань

громадянства можуть бути оскаржені у встановленому законом порядку до суду.

Розділ ІХ. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.
2. Кабінету Міністрів України до 1 червня 1997 року:
 - подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів України у відповідність із Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про громадянство України";
 - привести рішення Уряду України у відповідність із цим Законом;
 - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України нормативних актів, що суперечать цьому Закону.
3. Рекомендувати Президенту України привести укази Президента України у відповідність із цим Законом.

Голова Верховної Ради України

Л. Кравчук

м. Київ,
8 жовтня 1991 року
N 1636-ХІІ

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ УКРАЇНИ

Верховна Рада України, виходячи з Декларації про державний суверенітет України, з Акта проголошення незалежності України, керуючись Загальною декларацією прав людини та ратифікованими Україною міжнародними пактами про права та свободи особистості;

прагнучи утвердження в незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України;

беручи до уваги, що на території України проживають громадяни понад 100 національностей, які разом з українцями складають п'ятдесяти двохмільйонний народ України, приймає цю Декларацію прав національностей України:

Стаття 1.

Українська держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, що проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права.

Представники народів та національних груп обираються на рівних правах до органів державної влади всіх рівнів, займають будь-які посади в органах управління, на підприємствах, в установах та організаціях.

Дискримінація за національною ознакою забороняється й карається за законом.

Стаття 2.

Українська держава гарантує всім національностям права на збереження їх традиційного розселення і забезпечує існування національно-адміністративних одиниць, бере на себе обов'язок створювати належні умови для розвитку всіх національних мов і культур.

Стаття 3.

Українська держава гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання і розповсюдження інформації.

Верховна Рада України тлумачить статтю 3 Закону "Про мови в Українській РСР" таким чином, що в межах адміністративно-територіальних одиниць, де компактно проживає певна національність, може функціонувати її мова нарівні з державною мовою.

Українська держава забезпечує право своїм громадянам вільного користування російською мовою. В регіонах, де проживає компактно кілька національних груп, нарівні з державною українською мовою може функціонувати мова, прийнятна для всього населення даної місцевості.

Стаття 4.

Усім громадянам України кожної національності гарантується право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів.

Стаття 5.

Пам'ятки історії та культури народів та національних груп на території України охороняються законом.

Стаття 6.

Українська держава гарантує всім національностям право створювати свої культурні центри, товариства, земляцтва, об'єднання. Ці організації можуть здійснювати діяльність, спрямовану на розвиток національної культури, проводити в установленому законом порядку масові заходи, сприяти створенню

національних газет, журналів, видавництв, музеїв, художніх колективів, театрів, кіностудій.

Стаття 7.

Національні культурні центри і товариства, представники національних меншин мають права на вільні контакти із своєю історичною батьківщиною.

Верховна Рада України

м. Київ

1 листопада 1991 року

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ

Верховна Рада України, виходячи із життєвих інтересів української нації та всіх національностей в справі розбудови незалежної демократичної держави, визнаючи нерозривність прав людини і прав національностей, прагнучи реалізувати Декларацію прав національностей України (1771-12), дотримуючись міжнародних зобов'язань щодо національних меншин, приймає цей Закон з метою гарантування національним меншинам права на вільний розвиток.

Стаття 1. Україна гарантує громадянам республіки незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості й самовиявлення.

Усі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах.

При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід'ємною частиною загально визнаних прав людини.

Стаття 2. Громадяни України всіх національностей зобов'язані дотримувати Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет і територіальну цілісність, поважати мови, культури, традиції, звичаї, релігійну самобутність українського народу та всіх національних меншин.

Стаття 3. До національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою.

Стаття 4. Відносини, які виникають з приводу реалізації громадянами України прав і свобод, пов'язаних з їх належністю до національних меншин, регулюються Конституцією України (888-09), цим Законом, прийнятими на їх підставі іншими законодавчими актами, а також міжнародними договорами України.

Стаття 5. У Верховній Раді України, в разі необхідності - в місцевих Радах народних депутатів, діють постійні комісії з питань міжнаціональних відносин. В місцевих органах державної виконавчої влади можуть створюватися відповідні структурні підрозділи.

При місцевих Радах народних депутатів можуть утворюватися і функціонувати на громадських засадах дорадчі органи з представників національних меншин. Порядок формування цих органів визначається відповідними Радами народних депутатів.

Центральним органом державної виконавчої влади у сфері міжнаціональних відносин є Міністерство у справах національностей України. При Міністерстві функціонує як дорадчий орган Рада представників громадських об'єднань національних меншин України.

Стаття 6. Держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідання своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству.

Пам'ятки історії і культури національних меншин на території України охороняються законом.

Стаття 7. Держава вживає заходів для підготовки педагогічних, культурно-просвітницьких та інших національних кадрів через мережу навчальних закладів. Державні органи на основі міждержавних угод сприяють національним меншинам у підготовці спеціалістів в інших країнах.

Стаття 8. У роботі державних органів, громадських об'єднань, а також підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях, де більшість населення становить певна національна меншина, може використовуватися її мова поряд з державною українською мовою.

Стаття 9. Громадяни України, які належать до національних меншин, мають право відповідно обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях.

Стаття 10. Держава гарантує національним меншинам право на збереження життєвого середовища у місцях їх історичного й сучасного розселення. Питання про повернення на територію України представників депортованих народів вирішуються відповідними законодавчими актами та договорами України з іншими державами.

Стаття 11. Громадяни України мають право вільно обирати та відновлювати національність.

Примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається.

Стаття 12. Кожний громадянин України має право на національні прізвище, ім'я та по батькові.

Громадяни мають право у встановленому порядку відновлювати свої національні прізвище, ім'я та по батькові.

Громадяни, в національній традиції яких немає звичаю зафіксувати "по батькові", мають право записувати в паспорті лише ім'я та прізвище, а у свідоцтві про народження - ім'я батька і матері.

Стаття 13. Громадяни, які належать до національних меншин, вільні у виборі обсягу і форм здійснення прав, що надаються їм чинним законодавством, і реалізують їх особисто, а також через відповідні державні органи та створювані громадські об'єднання.

Участь або неучасть громадянина України, який належить до національної меншини, у громадському об'єднанні національної меншини не може служити підставою для обмеження його прав.

Стаття 14. Державні органи сприяють діяльності національних громадських об'єднань, які діють відповідно до чинного законодавства.

Національні громадські об'єднання мають право висувати своїх кандидатів у депутати на виборах органів державної влади відповідно до Конституції України (888-09), законів про вибори народних депутатів України і депутатів місцевих Рад народних депутатів.

Стаття 15. Громадяни, які належать до національних меншин, національні громадські об'єднання мають право у встановленому в Україні порядку вільно встановлювати і підтримувати зв'язки з особами своєї національності та їх громадськими об'єднаннями за межами України, одержувати від них допомогу

для задоволення мовних, культурних, духовних потреб, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій.

Стаття 16. У державному бюджеті України передбачаються спеціальні асигнування для розвитку національних меншин.

Стаття 17. Україна сприяє розвитку міжнародного співробітництва у забезпеченні й захисті прав та інтересів національних меншин, зокрема шляхом укладання й реалізації багатосторонніх і двосторонніх договорів у цій сфері.

Стаття 18. Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав і свобод громадян за національною ознакою забороняється й карається законом.

Стаття 19. Якщо міжнародним договором України встановлено інші положення, ніж ті, які містяться в законодавстві України про національні меншини, то застосовуються положення міжнародного договору.

Президент України

Л. Кравчук

м. Київ,
25 червня 1992 року
N 2494-XII

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУР НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ

Духовні, культурно-освітні потреби національних меншин є важливими чинниками при формуванні культури народу України.

Ними значною мірою зумовлюється інтенсивність процесів інтеграції національних меншин у державне, громадсько-політичне і культурне життя на засадах патріотизму, вільного етнокультурного розвитку. Ці принципи покладаються в основу Концепції розвитку культур національних меншин України.

Визнаючи серед найважливіших принципів національної політики пріоритет вільного розвитку духовної сфери, слід врахувати, що саме високий рівень освіченості, культури суспільства може забезпечити мир і злагоду, унеможливити прояви національного екстремізму, міжнаціональних конфліктів.

Закони "Про національні меншини в Україні", "Про освіту", "Про мови в Українській РСР", "Основи законодавства про культуру" гарантують

громадянам незалежно від їх національної приналежності рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримують розвиток національної самосвідомості й самовиявлення. Держава забезпечує етносам, які складають її народ, свободу творчості, культурно-мистецького поступу, реалізацію прав на доступ до культурних надбань, гарантує соціальний захист працівників культури, створення умов для розквіту культур усіх етнічних спільнот України.

Пріоритетними напрямками в реалізації державної політики в цій сфері мають стати - відродження звичаїв і традицій національних меншин України, всебічний розвиток їхнього самодіяльного та професійного мистецтва, створення умов для підготовки творчої інтелігенції, а також збереження і охорона пам'яток культури, здійснення фундаментальних досліджень у галузі теорії та історії культур етносів України.

Проблеми культурно-освітнього життя національних громад повинні вирішуватись передусім в рамках загальнонаціональних, всеукраїнських державних програм розвитку культури та освіти з врахуванням національної самобутності і менталітету. Для втілення в життя цих програм максимально повинна бути використана державно-громадська система організації культурно-освітнього життя в Україні, яка вже склалася.

У зв'язку із зазначеним Концепцією розвитку культур національних меншин України передбачається реалізація таких основних завдань:

I. Підготовка кадрів, наука

Функціонування будь-якої національної культури неможливе без ефективної системи підготовки кадрів науково-гуманітарної та творчої інтелігенції, створення сприятливих умов для розкриття всіх здібностей обдарованих дітей, наукової розробки програм її відродження та розвитку. З цією метою необхідно:

- переглянути програми вищих навчальних закладів культури та мистецтва, врахувавши при цьому духовні потреби національних меншин, особливості етнокультурної ситуації в Україні;
- продовжити практику створення спеціалізованих груп при інститутах культури та мистецтва, а також системи перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів в галузі культури та мистецтва національних меншин;
- забезпечити обмін студентами й аспірантами навчальних закладів культури та мистецтва України з відповідними навчальними закладами етнічних батьківщин національних меншин;
- організувати наукові дослідження з проблем культур національних меншин, соціокультурної ситуації в місцях їхнього компактного проживання;
- забезпечити формування комп'ютерного банку даних з питань етнокультурного розвитку України.

II. Культурно-освітня діяльність

Культурно-освітня діяльність в Україні має на меті задоволення потреб національних меншин у літературі, мистецтві, сприяння відродженню та розвитку їх історичних традицій, звичаїв, народної творчості. Для досягнення цього необхідно здійснення таких заходів:

- організація та підтримка центрів національних культур і національно-культурних товариств у роботі, спрямованій на відродження та розвиток культур усіх етнічних груп;
- проведення загальнодержавних та регіональних свят, фестивалів, оглядів народної творчості, концертів професійних і самодіяльних колективів та окремих виконавців;
- виконання щорічної Державної програми випуску книг мовами національних меншин України;
- укладання детального реєстру закладів культури, книжкових фондів, пам'яток культури, музеїв у місцях компактного проживання етнічних спільнот;
- створення у Києві Музею національних меншин України, експозицій у сільських, районних, міських народознавчих, етнографічних, краєзнавчих музеях;
- відкриття бібліотек для національних меншин;
- поповнення книжкових і музично-нотних фондів художньою, історико-мемуарною літературою, працями з питань народознавства, історії, музики, образотворчого мистецтва у шкільних, сільських, районних, міських та обласних бібліотеках із врахуванням запитів національних меншин;
- організація постійно діючих експедицій для запису народних пісень, переказів, хореографії, звичаїв та обрядів; розширення доступу до накопиченої фольклорної інформації;
- створення національних осередків народних майстрів, організація їхньої творчої та індивідуально-кооперативної діяльності;
- відродження традиційних видів художніх промислів та ремесел, розширення мережі самодіяльних музично-фольклорних, етнографічних, хореографічних, хорових, музичних, театральних, вокально-інструментальних, циркових колективів;
- забезпечення тісних контактів між меншинами в Україні та їхніми етнічними батьківщинами в галузі культури, організація постійного обміну виставками, музейними експонатами, художніми колективами, окремими виконавцями, стажування.

III. Художня творчість, засоби масової інформації

Розвиток національної культури забезпечується не лише на шляхах збереження її традиційних народних форм. Перспективи її функціонування значною мірою визначаються професійним рівнем художніх колективів, творчою роботою діячів літератури та мистецтва, працівників засобів масової інформації. Це зумовлює необхідність:

- створення та реалізації державних програм розвитку професійних художніх колективів, театрів, музичних і хореографічних ансамблів, творчо-концертних об'єднань;
- підтримки періодичних масових видань, розрахованих на задоволення запитів різних етнічних груп;
- створення художніх, хронікально-документальних, науково-популярних кіно- та відеофільмів, тематично пов'язаних із життям національних меншин, присвячених діяльності видатних діячів їх культур;
- організації регулярних теле- та радіопередач для національних меншин з перспективою виділення спеціальних теле- та радіоканалів;
- заснування спеціалізованого інформаційного агентства для висвітлення проблем міжнаціональних відносин в Україні;
- заснування премій за створення високохудожніх літературно-мистецьких творів, які є вагомим внеском у духовне відродження національних меншин, розвиток їхньої літератури, мистецтва і культури.

IV. Економічні засади розвитку культур національних меншин України

Розвиток національних культур України гарантується економічним та матеріально-технічним потенціалом держави. Це забезпечується:

- фінансуванням культурно-мистецької та освітньої діяльності національно-культурних товариств з державного бюджету та з бюджету органів місцевого самоврядування;
- заохоченням фінансової допомоги закладам культури з боку юридичних та фізичних осіб незалежно від форм власності на благодійницькій, спонсорській, договірно-комерційній основі;
- сприянням створенню нових культурно-мистецьких закладів на недержавних засадах, за приватною ініціативою;
- власною господарською діяльністю закладів культури, яка узгоджується з інтересами культурно-освітницької роботи;
- державно-правовим регулюванням економічних та організаційно-творчих умов функціонування сфери культури національних меншин України.

**Затверджена Кабінетом Міністрів України
31 травня 1995 року**

ВИТЯГ ІЗ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРАВОВОЇ ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Підвищення рівня політичної культури та правової освіти національних меншин є важливим елементом успішного здійснення етнополітики нашої

держави, сприятиме консолідації усіх етнічних спільнот у державотворчому процесі та формуванню єдиної політичної нації.

Представники національних меншин мають знати закладені у вітчизняному законодавстві, міжнародних нормативно-правових актах і механізмах (Рамкова Конвенція про захист національних меншин, Декларація ООН щодо прав осіб, які належать до національних чи етнічних, релігійних і мовних меншин; Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту та інших, відповідно до яких формується національне законодавство і практика регулювання етно-національних процесів) права щодо збереження і розвитку своєї етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності.

Принципове значення щодо цього має вивчення Конституції України, в якій закріплені найважливіші положення чинного законодавства стосовно утвердження і забезпечення принципу рівності громадянських прав і свобод незалежно від етнічного походження, раси, віросповідання, мовних або інших ознак.

Через систему законодавчих актів, таких як Закон України "Про національні меншини" в Україні" та інших, що регулюють діяльність у сфері регулювання міжетнічних відносин, Українська держава:

визнає поліетнічний характер українського суспільства й підтверджує право всіх його членів на збереження та популяризацію їхньої культурної спадщини;

забезпечує всім громадянам рівність перед законом, поважаючи їхнє етнічне походження;

поціновує внесок етнічних спільнот у розвиток українського суспільства й допомагає їм в усуненні будь-яких перешкод на цьому шляху;

підтримує атмосферу взаєморозуміння й взаємодії між усіма етнічними компонентами українського суспільства;

стимулює визнання й повагу усіх членів українського суспільства до культур, звичаїв і традицій представників усіх національностей, що проживають в Україні;

визнає право осіб, які були незаконно депортовані за національною ознакою за межі України, на повернення й набуття ними громадянства України; сприяє їхній інтеграції в українське суспільство;

гарантує повну й рівноправну участь осіб, які належать до різних етнічних спільнот, у всіх сферах життя українського суспільства й допомагає їм в усуненні будь-яких перешкод на цьому шляху.

Водночас усі громадяни України, незалежно від їхньої етнічної належності, мають певні обов'язки: дотримуватись Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет, територіальну цілісність, поважати мову, культуру, традиції, звичаї, релігійну самобутність один одного. Тільки за цієї умови можливе становлення і зміцнення толерантного і згуртованого спільною любов'ю до своєї землі і своєї держави поліетнічного українського суспільства.

Метою програми є поширення та вивчення інформації з питань свободи совісті, забезпечення прав національних меншин, виховання представників національних меншин як свідомих громадян України.

Затверджена Державним комітетом України у справах національностей і міграції та узгоджена із Кабінетом Міністрів України / доручення Кабінету Міністрів України від 17.11.1998 р. №12450/2/.

Проект

ПОЛОЖЕННЯ ПРО НЕДІЛЬНУ ШКОЛУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ

I. Загальні положення

1. Недільна школа національних меншин - це освітньо-культурна установа, що створюється і діє в системі державних, приватних і (комунальних) навчальних та культурно-мистецьких закладів України, національно-культурних товариствах з метою задоволення освітньо-культурних потреб національних меншин.

2. Головними завданнями недільної школи національних меншин є:

- вивчення і розвиток рідної мови, літератури, історії свого народу;
- ознайомлення з культурною спадщиною, національними традиціями і звичаями.

3. Діяльність недільної школи національних меншин будується на принципах толерантності, міжнаціональної злагоди, незалежності від політичних та релігійних об'єднань.

4. Недільна школа національних меншин у своїй діяльності керується Конституцією України, Законами України "Про освіту", "Про національні меншини в Україні", постановами і розпорядженнями "органів місцевого державного управління освітою, Статутом, а також цим Положенням.

II. Порядок створення та організація навчально-виховного процесу

1. Недільна школа національних меншин створюється рішенням відповідних органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування з ініціативи громадських об'єднань національних меншин (асоціацій, спілок,

федерацій, національно-культурних товариств) з урахуванням місцевих соціально-економічних, історико-культурних та національних особливостей і затверджується відповідними наказами органів державного управління освітою чи культурою.

2. Недільна школа національних меншин може відкриватися при державних загальноосвітніх навчально-виховних, позашкільних закладах та культурних установах, підпорядкованих органам місцевого державного управління освітою та культурою або при національно-культурних товариствах за наявності:

- Статуту недільної школи національних меншин;
- Засновницького договору школи національних меншин;
- навчальних планів і програм, оригінальних методик;
- відповідних педагогічних працівників;
- навчально-матеріальної бази;
- упорядкованого приміщення, що відповідає санітарно-гігієнічним нормам та вимогам успішного вирішення усього комплексу проблем освітньо-культурного процесу;
- одного і більше різновікових класів;
- джерел матеріального і фінансового забезпечення.

3. Недільна школа національних меншин планує свою роботу самостійно. Основним документом, що регулює навчальний процес, є навчальний план, який затверджується органом державного управління освітою.

4. Відповідно до навчального плану недільної школи національних меншин педагогічні працівники формують авторські колективи для створення програм, підручників, посібників, визначають форми проведення занять, використовують засоби навчання та експериментальні методики, за допомогою яких здійснюється навчальний процес. Педагоги несуть повну відповідальність за якість та результати своєї праці відповідно до державних стандартів освіти.

5. Структура змісту освіти у недільній школі національних меншин визначається згідно з чинним законодавством України у сфері освіти і передбачає вивчення таких дисциплін, як рідна мова та література, історія і географія відповідної держави, основи національної культури (фольклор, танці, пісні, музика, декоративно-ужиткове мистецтво) в контексті розвитку української і світової культур.

6. Зарахування слухачів до недільної школи національних меншин проводиться на добровільних засадах згідно особистої заяви (для неповнолітніх - заяви батьків або осіб, які їх замінюють). Недільна школа відкривається при укомплектованості класу згідно до чинного законодавства України, виходячи з кількості не менше 8 учнів - в умовах міста, у сільській місцевості - не менше 5 учнів.

7. Початок, закінчення навчального року, канікули визначаються Статутом недільної школи національних меншин. Тривалість навчального року обумовлюється терміном виконання навчальних програм.

8. Заняття в недільній школі національних меншин проводяться, як правило, двічі на тиждень з урахуванням режиму роботи закладу, при якому

недільна школа працює. Кількість занять і їх тривалість встановлюються Статутом недільної школи національних меншин у межах часу, передбаченого навчальним планом, відповідно до санітарно-гігієнічних і педагогічних умов.

9. Навчальні класи (групи), по можливості, створюються для дітей 1-3 класів, 4-6 класів, 7-9 класів; 10-12 класів; для дорослих без обмеження віку.

10. Наповнюваність слухачами класу (групи) визначається Статутом недільної школи національних меншин.

11. Навчально-методичне та кадрове забезпечення, організація підвищення кваліфікації педагогічних працівників, їх перепідготовки здійснюється недільною школою національних меншин самостійно або за замовленням структурним підрозділом місцевого органу державної виконавчої влади.

12. Залучення педагогічних працівників для роботи у недільній школі національних меншин здійснюється на контрактній основі, за сумісництвом або на умовах погодинної оплати.

13. Дотримання недільною школою національних меншин державних освітніх вимог (стандартів) та чинного законодавства контролюється відповідними органами державного управління освітою.

III. Керівництво недільною школою

1. Керівництво недільною школою національних меншин здійснюється завідуючим з числа керівників, вчителів навчального закладу чи позашкільної установи, якого за сумісництвом призначає своїм наказом місцевий орган державної виконавчої влади після погодження з педагогічною радою закладу освіти, при якому відкривається недільна школа національних меншин.

2. При недільній школі національних меншин створюється педагогічна рада у складі вчителів, батьків, представників національно-культурного товариства та учнів. Засідання педагогічної ради проводяться згідно власного Статуту.

3. Недільна школа національних меншин може мати статус юридичної особи.

IV. Фінансово-господарча діяльність недільної школи

1. Фінансово-господарча діяльність недільної школи національних меншин в Україні може здійснюватися за кошторисом із Державного бюджету України, місцевого бюджету, позабюджетних коштів, добровільних і спонсорських внесків та внесків членів національно-культурних товариств, асоціацій, об'єднань, а також окремих юридичних та фізичних осіб.

2. Витрати бюджетних коштів на утримання недільної школи національних меншин проводяться за кошторисом витрат, затвердженим її керівником. Кошти недільної школи національних меншин знаходяться в повному її розпорядженні. Право їх розподілу надається завідувачу недільною школою національних меншин за погодженням з педагогічною радою цієї школи.

3. Обсяг фінансування всіх видів діяльності школи, що здійснюються за рахунок коштів місцевого бюджету, встановлюється органами державної виконавчої влади місцевого самоврядування. Недільна школа національних меншин звітує перед цими органами.

4. Оплата праці завідувача, вчителів, технічних працівників, здійснюється за угодою згідно чинного законодавства.

5. Контроль за діяльністю недільної школи здійснюється місцевим органом державного управління освітою.

6 Недільна школа є неприбутковою установою.

ПОСТАНОВА

Київ від 11 червня 1994 р. N 389

ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ ПРО УКРАЇНСЬКУ ЧАСТИНУ ЗМІШАНОЇ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОЇ КОМІСІЇ З ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Кабінет Міністрів України ПОСТАНОВЛЯЄ:

Затвердити Положення про Українську частину Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин, що додається.

**Виконуючий обов'язки
Прем'єр-міністра України**

Ю.Звягільський

**Міністр
Кабінету Міністрів України**

І.Доценко

ПОЛОЖЕННЯ

ПРО УКРАЇНСЬКУ ЧАСТИНУ ЗМІШАНОЇ УКРАЇНСЬКО- УГОРСЬКОЇ КОМІСІЇ З ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

1. Українська частина Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин створена постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 1992р. N 238 (238-92-п) і є постійно діючим органом.

2. Українська частина Змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин (далі Комісія) координує діяльність міністерств і відомств України, Уряду Криму та інших органів державної

виконавчої влади щодо забезпечення прав угорської меншини в Україні та української меншини в Угорській Республіці.

Комісія у своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України "Про національні меншини в Україні", іншими законами України, рішеннями Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а також цим Положенням.

Комісія тісно взаємодіє з Комісією Верховної Ради України з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин та іншими комісіями Верховної Ради України, а також національно-культурними товариствами, об'єднаннями громадян та релігійними організаціями для виконання завдань, визначених цим Положенням.

3. Основними функціями Комісії є:

- організація розроблення та реалізації комплексу заходів щодо співробітництва між Україною та Угорською Республікою для забезпечення прав національних меншин;
- сприяння створенню необхідних соціально-економічних та інших умов для збереження і розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин;
- контроль за виконанням міністерствами і відомствами України, Урядом Криму, іншими органами державної виконавчої влади рішень Кабінету Міністрів України, прийнятих на основі рекомендацій Комісії.

4. Комісія відповідно до покладених на неї завдань:

- аналізує соціально-економічні, демографічні та інші процеси розвитку української меншини в Угорській Республіці та угорської меншини в Україні;
- сприяє розширенню контактів між громадянами України та Угорської Республіки як на індивідуальній основі, так і через державні, громадські та інші організації, співробітництву установ культури, навчальних закладів, науково-дослідних установ, засобів масової інформації;
- координує розроблення та контролює виконання українсько-угорських програм з питань забезпечення прав національних меншин, аналізує та узагальнює досвід роботи органів державної виконавчої влади з цих проблем;
- взаємодіє за дорученням Кабінету Міністрів України з урядовими структурами та громадськими організаціями Угорської Республіки щодо вирішення питань, які стосуються національних меншин;
- бере участь у підготовці спільних засідань Змішаної українсько-угорської комісії, розробленні проектів рішень з обговорюваних питань і вжитті заходів до їх виконання, а також здійснює організаційне, матеріальне, технічне, фінансове та інше забезпечення засідань Комісії, що проводяться в Україні.

5. Комісія має право:

- вносити в межах своєї компетенції пропозиції до Кабінету Міністрів України;

- одержувати від міністерств, відомств, підприємств, установ і організацій, а також в установленому порядку від Посольства України в Угорській Республіці матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань;
- скликати наради представників міністерств, відомств і організацій з питань, що належать до компетенції Комісії;
- залучати фахівців міністерств, відомств, наукових установ та організацій, представників українських ділових кіл до підготовки та участі в засіданнях Комісії, а також інших заходах, що проводяться згідно з її рекомендаціями;
- звертатися у встановленому порядку або при сприянні Угорської частини Змішаної українсько-угорської комісії до державних і недержавних організацій Угорської Республіки з питань двостороннього співробітництва.

6. Комісія здійснює свою діяльність під керівництвом Кабінету Міністрів України. Робота Комісії проводиться за планами, що затверджуються на її засіданні.

7. Комісія складається з голови, відповідального секретаря та членів Комісії.

8. Склад Комісії та її голова затверджуються постановою Кабінету Міністрів України. Зміни до складу Комісії вносить її голова у встановленому порядку за погодженням з керівниками Уряду Криму, відповідних міністерств, відомств і організацій.

Голова Комісії забезпечує проведення її засідань, організує контроль за виконанням прийнятих рішень, координує діяльність з Угорською частиною Змішаної українсько-угорської комісії.

9. Відповідальний секретар Комісії забезпечує організацію її роботи, підготовку матеріалів до засідань Змішаної українсько-угорської комісії, а також виконує інші обов'язки організаційного характеру, підтримує постійний зв'язок з відповідальним секретарем Угорської частини Змішаної українсько-угорської комісії.

Організаційне забезпечення роботи Комісії покладається на Міністерство України у справах національностей та міграції.

10. Голова Комісії згідно з планом заходів на календарний рік розробляє кошторис витрат у вільно конвертованій валюті та валюті України із зазначенням джерел фінансування, який підлягає затвердженню Кабінетом Міністрів України.

11. Голова Комісії щорічно (не пізніше лютого) подає Кабінетові Міністрів України звіт про діяльність Комісії за минулий рік та пропозиції щодо питань її подальшої роботи.

12. Про роботу Змішаної Українсько-угорської комісії повідомляються заінтересовані органи державної виконавчої влади, громадські організації та засоби масової інформації.

ПОСТАНОВА
Київ від 23 березня 1995 р. N 212
ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ ПРО УКРАЇНСЬКУ
ЧАСТИНУ ДВОСТОРОННЬОЇ УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКОЇ КОМІСІЇ З
ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН, ОСВІТИ І КУЛЬТУРИ

Кабінет Міністрів України ПОСТАНОВЛЯЄ :

Затвердити Положення про Українську частину Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури, що додається.

Виконуючий обов'язки
Прем'єр-міністра України

Є. Марчук

Міністр Кабінету
Міністрів України

В. Пустовойтенко

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 23 березня 1995 р. N 212

ПОЛОЖЕННЯ ПРО УКРАЇНСЬКУ ЧАСТИНУ
ДВОСТОРОННЬОЇ УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКОЇ КОМІСІЇ
З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН, ОСВІТИ І КУЛЬТУРИ

1. Українська частина Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури (далі Комісія) створена постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 1994р. N 883 (883-94-п)

і є постійно діючим органом і здійснює свою діяльність під керівництвом Кабінету Міністрів України.

2. Комісія координує діяльність міністерств і відомств України, інших органів державної виконавчої влади щодо забезпечення прав осіб, які належать до словацької національної меншини в Україні та української національної меншини в Словацькій Республіці, а також стосовно співробітництва між Україною та Словацькою Республікою в галузі освіти і культури.

У своїй діяльності Комісія керується Конституцією України (888-09), Законом України "Про національні меншини в Україні" (2494-12), іншими законами, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а також цим Положенням.

Комісія для виконання завдань, визначених цим Положенням, тісно взаємодіє з комісіями Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, з питань науки та народної освіти, з питань культури і духовності та іншими, а також національно-культурними товариствами, об'єднаннями громадян і релігійними організаціями.

3. Основними завданнями Комісії є:

- організація роботи, пов'язаної з розробленням та реалізацією комплексу заходів щодо співробітництва між Україною та Словацькою Республікою в забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, а також у галузі освіти і культури;
- сприяння створенню необхідних соціально-економічних та інших умов для збереження й розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності словацької національної меншини в Україні та української національної меншини в Словацькій Республіці;
- здійснення контролю за виконанням міністерствами і відомствами України, іншими органами державної виконавчої влади рішень, прийнятих на основі рекомендацій Комісії.

4. Комісія відповідно до покладених на неї завдань:

- аналізує соціально-економічні, духовно-культурні та інші процеси розвитку словацької національної меншини в Україні та української національної меншини в Словацькій Республіці;
- сприяє розширенню контактів між громадянами України і Словацької Республіки як на індивідуальній основі, так і через державні, громадські та інші

організації, співробітництву закладів культури та освіти, науково-дослідних установ, а також засобів масової інформації;

- координує підготовку і здійснює контроль за виконанням українсько-словацьких програм забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин, їхніх культурно-освітніх та інформаційних потреб, аналізує й узагальнює досвід роботи органів державної виконавчої влади з цих питань;

- за дорученням Кабінету Міністрів України взаємодіє з урядовими структурами та громадськими організаціями Словацької Республіки у розв'язанні питань щодо національних меншин, культурно-освітніх взаємозв'язків;

- бере участь у підготовці та проведенні засідань Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури, виробленні проектів рішень з обговорюваних питань і вживає заходів до їх виконання, а також здійснює організаційне, матеріальне, технічне, фінансове та інше забезпечення її засідань в Україні.

5. Комісія має право:

- подавати Кабінетові Міністрів України пропозиції у межах своєї компетенції;

- одержувати від міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань;

- скликати наради представників міністерств, відомств і організацій з питань, що належать до її компетенції;

- залучати фахівців міністерств, відомств, наукових установ і організацій, представників українських ділових кіл (за згодою) до підготовки та участі в засіданнях Комісії, інших заходах, здійснюваних за її рекомендаціями;

- звертатися в установленому порядку або за сприянням Словацької частини Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури до державних установ і недержавних організацій Словацької Республіки з питань двостороннього співробітництва.

6. Керує роботою Комісії її голова, а у разі відсутності голови — його заступник.

Головою Комісії та співголовою Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури призначається заступник Міністра у справах національностей, міграції та культур.

Персональний склад Комісії та її голова затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Зміни до складу Комісії вносить її голова за погодженням з відповідними міністерствами, відомствами і організаціями.

7. Робота Комісії провадиться за планами, затверджуваними на її засіданнях.

8. Організаційне та фінансове забезпечення роботи Комісії покладається на Міністерство у справах національностей, міграції та культур.

9. Голова Комісії щорічно (не пізніше лютого) подає Кабінетові Міністрів України звіт про діяльність Комісії за минулий рік і пропозиції про подальшу її роботу.

10. Про роботу Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури повідомляються заінтересовані органи державної виконавчої влади, громадські організації, засоби масової інформації.

УГОДА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ФЕДЕРАТИВНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ НІМЕЧЧИНА ПРО СПІВПРАЦЮ У СПРАВАХ ОСІБ НІМЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ В УКРАЇНІ

Україна та Федеративна Республіка Німеччина,

- сповнені твердої волі забезпечувати права людини та основні свободи, зокрема закріплені у Загальній Декларації прав людини, Міжнародному Пакті про громадянські та політичні права від 19 грудня 1966 року, Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 7 березня 1966 року та в інших основоположних документах ООН з прав людини,

- враховуючи свої зобов'язання, що випливають із засад і зобов'язань Ради з безпеки та співробітництва в Європі;

- спираючись на Спільну декларацію про основи відносин між Україною та Федеративною Республікою Німеччина від 10 червня 1993 року, яка відкриває можливості для різнобічної співпраці двох Сторін;

- відповідно до Угоди між Урядом України і Урядом Федеративної Республіки Німеччина про культурне співробітництво від 15 лютого 1993 року;

- розуміючи, що реабілітація осіб німецького походження, які стали жертвами політичних переслідувань, і повернення на територію України депортованих та їхніх нащадків є актом історичної справедливості;

- зважаючи на те, що задовільне вирішення питання повернення депортованих осіб німецького походження в Україну і забезпечення прав німецької меншини в Україні є важливою засадою плідної та багатогранної співпраці між народами України та Німеччини, домовились про таке:

Стаття 1

До осіб німецького походження, які проживають в Україні, для цілей цієї Угоди відносяться:

1) громадяни України, які постійно проживають на території України і відносять себе за етнічними, культурними, мовними і релігійними особливостями до німецької національної меншини;

2) особи німецького походження, які у 1992-1995 роках переселилися на постійне місце проживання в Україну;

3) особи німецького походження та їхні нащадки, які були примусово переселені з території України і провертатимуться в Україну в період дії цієї Угоди.

Стаття 2

Україна та Федеративна Республіка Німеччина будуть тісно співпрацювати у справі розвитку та збереження національної та культурної самобутності осіб, зазначених в статті 1 цієї Угоди.

Стаття 3

Україна та Федеративна Республіка Німеччина підтверджують обов'язковість викладених у документі Копенгагенської зустрічі з людського виміру Ради з питань безпеки і співробітництва в Європі від 29 червня 1990 року, а також у інших документах ОБСЄ положень щодо стандартів захисту національних меншин.

Стаття 4

Особи, зазначені в статті 1 цієї Угоди, мають право поодинці або спільно з іншими членами своєї меншини вільно проявляти свою етнічну, мовну, культурну та релігійну самобутність, зберігати її та розвивати.

Стаття 5

Україна визнає за особами, зазначеними в статті 1 цієї Угоди, право вільно користуватися рідною мовою у приватному та суспільному житті, обмінюватися на ній інформацією, розповсюджувати її та мати доступ до неї.

Стаття 6

Особи, зазначені в статті 1 цієї Угоди, користуються правами людини і основними свободами відповідно до загально визначених міжнародних стандартів у сфері прав людини та чинного законодавства України.

Стаття 7

Україна сприятиме особам, зазначеним в пунктах 2) і 3) статті 1 цієї Угоди у поверненні, поселенні в Україні та інтегруванні в усі сфери суспільного життя.

Стаття 8

Федеративна Республіка Німеччина зобов'язується підтримувати в межах своїх можливостей облаштування та інтеграцію в Україні осіб, зазначених у статті 1.

Ці заходи стосуватимуться, зокрема, таких галузей:

- участі у розробці програм, економічної та фінансової підтримки їх виконання;
- культурних заходів, зокрема для зміцнення чи відродження знань рідної мови, шляхом обладнання дитячих садків, шкіл та недільних шкіл, підвищення кваліфікації вихователів дитячих садків та учителів, а також відрядження вчителів та фахівців з педагогіки, кадрової та матеріальної підтримки німецькомовних засобів масової інформації, молодіжного обміну, підтримки загальних культурних програм;
- участі у заходах з розвитку інфраструктури та підготовки фахівців.

Стаття 9

1) Україна і Федеративна Республіка Німеччина підтримуватимуть у відповідній мірі партнерство на всіх рівнях і залучатимуть до співпраці господарські підприємства та об'єднання, державні, недержавні, релігійні та приватні організації своїх країн, а також окремих громадян.

2) Україна і Федеративна Республіка Німеччина сприятимуть встановленню безпосередніх відносин між областями України та землями Федеративної Республіки Німеччина в інтересах виконання цієї Угоди.

Стаття 10

Україна в межах свого законодавства підтримує здійснення Федеративною Республікою Німеччина програм підтримки осіб, зазначених у статті 1 цієї Угоди, в Україні, а також діяльність установ та організацій, яким доручено Федеративною Республікою Німеччина виконання цієї Угоди та які акредитовані в Україні.

Стаття 11

На відряджених фахівців та осіб, що входять до складу їхніх сімей, розповсюджується чинне на території України законодавство. Привілеї та імунітети надаються їм лише в тому обсязі, який є необхідним для виконання положень цієї Угоди.

Ці привілеї та імунітети передбачають, зокрема, таке:

а) відряджені фахівці або Федеративна Республіка Німеччина нестимуть відповідальність за шкоду, що може бути заподіяна під час виконання відрядженими фахівцями завдань у межах узгоджених проектів, якщо Федеративна Республіка Німеччина і Україна спільно встановлять, що таку шкоду заподіяно внаслідок грубої необережності або зумисних дій відряджених фахівців;

б) відряджені фахівці звільняються від сплати податків та будь-яких інших зборів з доходів, включаючи заробітну плату та надбавки, що виплачуються Федеративною Республікою Німеччина;

в) відряджені фахівці та члени їхніх сімей на весь час їхнього перебування звільняються від сплати мита, митних зборів, крім плати за зберігання, транспортування та надання інших послуг, і внесення застав щодо:

- їхнього особистого багажу, особистого майна, включаючи меблі, електроприлади, медикаменти, харчові продукти та напої, а також інші споживчі товари, що ввозяться в Україну для особистого користування відповідно до норм, встановлених чинним законодавством України;

- одного автомобіля на одного відрядженого фахівця для особистого користування;

- надісланих поштою або ввезених в Україну / вивезених з України подарунків для особистого користування;

г) відрядженим фахівцям на території України дозволяється продавати або відчужувати іншим способом предмети, перелічені в підпункті в) цього пункту, відповідно до чинного законодавства України;

д) відрядженим фахівцям для їхньої діяльності в Україні не потрібно одержувати дозвіл на працю;

е) відрядженим фахівцям надається інше необхідне сприяння у виконанні ними їхніх завдань.

Стаття 12

1) Україна дбатиме про захист особи та власності відряджених фахівців і членів їхніх родин, що проживають разом з ними.

2) На весь час виконання узгоджених проектів, які є підставою для відрядження, особам, зазначеним у пункті 1 цієї статті, надається право безперешкодного в'їзду в Україну та виїзду з України.

Заяви на одержання віз подаються вербальною нотою до дипломатичних або консульських представництв України перед від'їздом. Ці візи видаються

безкоштовно. Заяви на продовження віз можуть подаватися в Україні у встановленому порядку. Продовження віз також здійснюється безкоштовно.

3) Особам, зазначеним в пункті 1 цієї статті, забезпечується свобода пересування на території України згідно з правилами, встановленими Угодою між Урядом України і Урядом Федеративної Республіки Німеччина про необмежену свободу пересування від 15 лютого 1993 року.

Стаття 13

Федеративна Республіка Німеччина забезпечує, щоб:

- відряджені фахівці повною мірою сприяли досягненню цілей, визначених у цій Угоді;
- відряджені фахівці гармонійно співпрацювали з відповідними органами України;
- відряджені фахівці та члени їхніх родин дотримувалися законів України;
- відряджені фахівці та члени їхніх родин не провадили в Україні іншу професійну та підприємницьку діяльність, крім передбаченої цією Угодою.

Якщо відряджений фахівець або член його родини не виконує вищезазначених зобов'язань, Федеративна Республіка Німеччина відкличе цих фахівців на вимогу України.

Стаття 14

1) Україна не обкладатиме митом та податками при ввезенні матеріали та обладнання, крім плати за зберігання, транспортування та надання інших послуг, для проектів, а також для їхньої підготовки, виконання і контролю, що здійснюватимуться виконавчими організаціями, акредитованими Федеративною Республікою Німеччина в Україні, з метою підтримки осіб, зазначених у статті 1 цієї Угоди.

2) Детальний перелік матеріалів та обладнання визначається уповноваженими органами України та Федеративної Республіки Німеччина для кожного конкретного проекту.

Стаття 15

1) Виконання положень цієї Угоди, а також узгодження спільних намірів та заходів здійснюються через українсько-німецьку міжурядову комісію, яка була утворена в Києві 28 лютого 1992 року. Україна забезпечує участь у роботі української частини українсько-німецької міжурядової Комісії особам, які належать до німецької меншини в Україні, та визначає конкретний їх перелік.

2) Засідання Комісії відбуваються по черзі в Україні та Федеративній Республіці Німеччина залежно від необхідності, але не рідше ніж через рік. Для роботи на окремих напрямках співробітництва можуть утворюватись підкомісії та інші органи. Плани та рішення Комісії, які виконуватимуться відповідно до

цієї Угоди, фіксуються в спільних протоколах, що мають однакову силу для України і Федеративної Республіки Німеччина.

3) Надання Федеративною Республікою Німеччина відповідних коштів потребує згоди Німецького Бундестагу.

Стаття 16

Ця Угода укладається терміном на п'ять років. Її дія автоматично продовжується на наступні п'ять років, якщо Україна або Федеративна Республіка Німеччина не менш як за шість місяців до закінчення відповідного терміну дії цієї Угоди письмово не сповістить про свій намір припинити її дію.

Ця Угода набуває чинності з дати повідомлення Україною Федеративної Республіки Німеччина про виконання всіх необхідних для набуття нею чинності внутрішньодержавних процедур. Днем набуття чинності цією Угодою вважається день отримання цієї нотифікації.

Тимчасово ця Угода застосовуватиметься з моменту її підписання в тій мірі, наскільки вона не суперечитиме положенням внутрішньодержавного законодавства кожної з країн.

Вчинено в м. Києві 3 вересня 1996 р. у двох примірниках, кожний українською та німецькою мовами, при цьому обидва тексти є автентичними.

За Україну

В. Євтух

**За Федеративну
Республіку Німеччина**

Г.-Ф. Фон Пльотц

ДОГОВІР ПРО ВІДНОСИНИ ДОБРОСУСІДСТВА І СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РУМУНІЄЮ

Стаття 13

1. З метою захисту етнічної, культурної, мовної та релігійної ідентичності української меншини в Румунії та румунської меншини в Україні, Договірні Сторони будуть застосовувати міжнародні норми і стандарти, що визначають права осіб, які належать до національних меншин, а саме ті норми і стандарти, які містяться у Рамковій конвенції Ради Європи про захист національних меншин, а також в: документі Зустрічі Копенгагенської конференції щодо

людського виміру Організації з безпеки та співробітництва в Європі від 29 червня 1990 року, Декларації Генеральної Асамблеї ООН щодо прав осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин (Резолюція 47/135), від 18 грудня 1992 року і Рекомендації 1201 (1993 року) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо додаткового Протоколу до Європейської Конвенції з прав людини стосовно прав національних меншин, при тому розумінні, що ця Рекомендація не стосується колективних прав і не зобов'язує Договірні Сторони надати відповідним особам право на спеціальний статус територіальної автономії, заснованої на етнічних критеріях.

2. Українська меншина в Румунії включає громадян Румунії незалежно від регіонів, де вони проживають, і які відповідно до їх вільного вибору належать цій меншині, зважаючи на їх етнічне походження, мову, культуру чи релігію.

Румунська меншина в Україні включає громадян України незалежно від регіонів, де вони проживають, і які відповідно до їх вільного вибору належать цій меншині, зважаючи на їх етнічне походження, мову, культуру чи релігію.

3. Договірні Сторони зобов'язуються в разі необхідності вжити належних заходів з метою розвитку у всіх сферах економічного, соціального, політичного та культурного життя повної та справжньої рівності між особами, які належать до національної меншини, та особами, які належать до більшості населення. У цьому зв'язку вони належним чином враховуватимуть конкретне становище осіб, які належать до національних меншин.

4. Договірні Сторони підтверджують, що особи, яких стосується ця стаття, мають, зокрема, право індивідуально, або разом з іншими членами їх групи, на свободу виявлення, збереження та розвитку їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної ідентичності, право зберігати та розвивати свою культуру та право на захист від будь-якої спроби асиміляції проти їх волі. Вони мають право здійснювати повністю та ефективно права людини і основні свободи без будь-якої дискримінації і в умовах повної рівності перед законом. Особи, які належать до цих меншин, мають право ефективно брати участь у публічних справах, у тому числі через обраних відповідно до закону представників, а також у культурному, суспільному та економічному житті.

5. Договірні Сторони створюватимуть для осіб, які належать до української меншини в Румунії та румунської меншини в Україні, однакові умови для вивчення їх рідної мови. Договірні Сторони підтверджують, що вищезгадані особи мають право на отримання освіти рідною мовою в необхідній кількості шкіл та освітніх державних і спеціальних учбових закладів, розміщення відповідно до географічного розселення відповідних меншин.

Вони також мають право використовувати рідну мову у відносинах з органами державної влади відповідно до національного законодавства та міжнародних зобов'язань Договірних Сторін.

6. Договірні Сторони визначають, що користуючись правом на об'єднання, особи, які належать до цих національних меншин, відповідно до внутрішнього законодавства можуть засновувати та підтримувати власні організації, товариства, а також освітні, культурні та релігійні заклади та установи.

7. Договірні Сторони будуть поважати право осіб, які належать до національних меншин, мати доступ до інформації та засобів масової інформації рідною мовою, а також вільно обмінюватись та розповсюджувати інформацію. Вони не перешкоджатимуть створенню і використанню цими особами відповідно до внутрішнього законодавства кожної із Сторін власних засобів масової інформації. Особи, яких стосується ця стаття, мають право підтримувати контакти між собою та громадянами інших держав і брати участь у заходах неурядових організацій як на національному, так і на міжнародному рівнях.

8. Договірні Сторони утримуватимуться від вжиття заходів, які змінюють пропорційний склад населення у місцевостях, де проживають особи, які належать до національних меншин, спрямовані на обмеження прав і свобод цих осіб, які впливають з міжнародних норм і стандартів, згаданих у пункті 1 цієї статті.

9. Будь-яка особа, яка належить до національної меншини і яка вважає, що її права, захищені цією статтею, були порушені, має право звернутися із зверненням до відповідних державних органів у встановленому законом порядку.

10. Договірні Сторони визначають обов'язок осіб, яких стосується ця стаття, бути лояльними до держави, громадянами якої вони є, дотримуватися її національного законодавства, а також поважати інших осіб, зокрема тих, які належать до більшості населення або до інших національних меншин.

11. Жодне з положень цієї статті не буде тлумачитись як таке, що обмежує права людини, визначені відповідно до законів Договірних Сторін або угод, укладених між ними.

12. Жодне з положень цієї статті не може тлумачитись як таке, що надає право займатися будь-якою діяльністю або діяти всупереч цілям та принципам Статуту ООН, іншим зобов'язанням, встановленим міжнародним правом або положеннями Гельсінського Заключного Акта та Паризької Хартії для нової Європи, включаючи принцип територіальної цілісності держави.

13. Договірні Сторони з метою співробітництва у спостереженні за виконанням зобов'язань, передбачених у цій статті, створять міждержавну комісію, яка збиратиметься не менш ніж один раз на рік.

Вчинено в м. Констанца 2 червня 1997р. у двох оригінальних примірниках, кожний українською і румунською мовами, причому обидва тексти є рівно автентичними.

За Україну

Л. Кучма

За Румунію

Е. КонстантINESКУ

ЗМІСТ

Вступ	4
Деякі аспекти міжнародної практики у вирішенні проблеми освіти національних меншин	6
Регіональна характеристика етнічного складу населення краю	14
Становлення і розвиток освіти національних меншин у контексті регіональних особливостей Закарпаття	20
Стан та динаміка розвитку освіти національних меншин Дошкільна освіта	31
Загальноосвітні школи	32
Позашкільна освіта	45
Недільні школи	47
Освіта національних меншин у професійно-технічних училищах та вищих навчальних закладах	52
Аналіз кадрового забезпечення загальноосвітніх шкіл національних меншин.....	55
Організаційна, навчальна та методична робота з педагогічними кадрами шкіл національних меншин	57
Навчально-методичне забезпечення шкіл національних меншин	62
Освітньо-культурна діяльність громадських товариств національних меншин у контексті їх життєдіяльності.....	65
Науково-методичні публікації з питань освіти і виховання національних меншин, ініційованих Закарпатським науково-методичним центром освіти нацменшин.....	70
Висновки	72
Додаток Стаття 10 Конституції України.....	75
Витяг із статті 53 Конституції України	75

Витяг із Закону України про мови (III. Мова освіти, науки, інформатики і культури)	75
Витяг із Державної національної програми “Освіта /Україна XXI століття/”	78
Закон України про громадянство України	80
Декларація прав національностей України.....	95
Закон України про національні меншини в Україні	97
Концепція розвитку культур національних меншин України.....	100
Витяг із Комплексної програми підвищення рівня політичної культури та правової освіти національних меншин та релігійних громад України.....	103
Проект положення про недільну школу національних меншин України.....	105
Положення про українську частину змішаної українсько-угорської комісії з питань забезпечення прав національних меншин.....	108
Положення про українську частину двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури.....	111
Угода між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про співпрацю у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні.....	114
Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією.....	119